

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет

*До 100-річчя Одеського національного
політехнічного університету*

Чістякова І.М., Кривдіна І.Б., Буряк Д.В., Кубко В.П.,
Гегечкорі О.В., Татакі Д.Д., Татакі О.О., Чернов Т.О.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО

*Навчальний посібник
для студентів
вищих закладів освіти*

Київ
Каравела
2019

УДК 342.727(477)(075)
І 73

*Рекомендовано Вченою радою
Одеського національного політехнічного
університету (Витяг з протоколу
№ 4 від 18 грудня 2018 р.)*

Рецензенти:

Марущак В.П., доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державознавства і права Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Оганісян М.С., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та регіоналістики Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Жарких В.Ю., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та методології науки Одеського національного політехнічного університету.

І 73 Інтелектуальна власність та авторське право: Навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти. / І.М. Чістякова, І.Б. Кривдіна, Д.В. Буряк, В.П. Кубко, О.В. Гегечкорі, Д.Д. Татакі, О.О. Татакі, Т.О. Чернов. – К.: Каравела, 2019. – 204 с.

ISBN 978-966-222-993-8

Навчальний посібник підготовлено з урахуванням сучасних стандартів у викладанні правових дисциплін. Теоретичний матеріал відповідає програмі дисципліни «Інтелектуальна власність та авторське право». Крім загальних питань, у посібнику є рекомендована література і контрольні запитання, які можуть бути використані студентами при підготовці до занять.

Для студентів неюридичних спеціальностей вищих закладів освіти, аспірантів, викладачів, усіх, хто цікавиться питаннями інтелектуальної власності та авторського права.

© Чістякова І.М. та ін., 2019

ISBN 978-966-222-993-8

© Видавництво «Каравела», 2019

ЗМІСТ

Передмова	6
Тема 1. Поняття та система інтелектуальної власності та авторського права	
1.1. Предмет, метод, методологія	8
1.2. Витоки формування інтелектуальної власності та авторського права	13
1.3. Місце і роль інтелектуальної власності та авторського права в економічному і соціальному розвитку держави	16
Тема 2. Основи інтелектуальної власності	
2.1. Історія виникнення інтелектуальної власності	20
2.2. Поняття права інтелектуальної власності. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності	25
2.3. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності	28
Тема 3. Загальна характеристика об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності	
3.1. Об'єкти права інтелектуальної власності	31
3.1.1. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності	31
3.1.2. Об'єкти авторського права та і суміжних прав	33
3.1.3. Об'єкти науково-технічної творчості	35
3.1.4. Комерційні позначення	38
3.2. Суб'єкти права інтелектуальної власності	39
Тема 4. Система законодавства про інтелектуальну власність	
4.1. Законодавство України про інтелектуальну власність	43
4.2. Державна система правової охорони інтелектуальної власності	47
Тема 5. Авторське право	
5.1. Суб'єкти авторського права	53
5.2. Об'єкти авторського права	56
5.3. Виникнення та реєстрація авторського права	59
5.4. Особисті немайнові та майнові права автора	63
Тема 6. Суміжні права	
6.1. Суб'єкти та об'єкти суміжних прав	65
6.2. Виникнення і здійснення суміжних прав	65
6.3. Майнові права виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення	67

6.4. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав	74
Тема 7. Винахід, корисна модель, промисловий зразок	
7.1. Поняття і сутність винаходів	78
7.2. Охороноздатність і правовий захист винаходів	80
7.3. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності на винаходи	83
7.4. Право на одержання патенту	85
7.5. Промисловий зразок	86
Тема 8. Компонування інтегральних мікросхем	
8.1. Поняття та критерії охороноздатності топографії інтегральної мікросхеми	90
8.2. Власники прав на топографії інтегральних мікросхем та їхні права	92
8.3. Захист прав на топографії інтегральних мікросхем	99
Тема 9. Право інтелектуальної власності на сорти рослин і породи тварин	
9.1. Об'єкти правової охорони сортів рослин і порід тварин в Україні	102
9.2. Суб'єкти права на сорти рослин, породи тварин	104
9.3. Порядок набуття в Україні прав на новий сорт рослин ..	108
9.4. Права та обов'язки володільців патенту на сорт рослин, породу тварин.....	111
Тема 10. Право інтелектуальної власності на правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	
10.1. Комерційне найменування	114
10.2. Торговельна марка	118
10.3. Географічне зазначення	125
Тема 11. Раціоналізаторська пропозиція	
11.1. Поняття та сутність раціоналізаторської пропозиції ...	129
11.2. Оформлення раціоналізаторської пропозиції	134
Тема 12. Комерційна таємниця та ноу-хау	
12.1. Охорона комерційної таємниці і ноу-хау у міжнародному законодавстві	140
12.2. Комерційна таємниця у правовій системі України	144
12.3. Правові засоби захисту комерційної таємниці	149
Тема 13. Правова охорона наукових відкриттів	
13.1. Поняття «наукове відкриття» та його ознаки	152

13.2. Об'єкти наукових відкриттів	155
13.3. Право на наукове відкриття	158
Тема 14. Договори у сфері інтелектуальної власності	
14.1. Поняття та види договорів у сфері інтелектуальної власності	161
14.2. Форма договорів у сфері інтелектуальної власності та їх державна реєстрація	164
Тема 15. Патентна інформація і патентні дослідження	
15.1. Система патентної інформації	172
15.2. Види патентної інформації та сутність патентних досліджень	176
15.3. Порядок проведення патентних досліджень	180
Питання для підсумкового контролю	185
Тематика реферативних робіт	187
Предметний покажчик	189
Джерела та література	191
Список скорочень	203

Передмова

Тенденції розвитку науки, культури і техніки, особливо у другій половині ХХ та на початку ХХІ століть, свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме інтелектуальною діяльністю суспільства. Тобто результати інтелектуальної діяльності будуть визначати стратегію і тактику соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Адже високий рівень інтелектуальної діяльності у тій чи іншій країні зумовлює відповідний рівень добробуту її населення.

Важливою складовою інтелектуальної діяльності є освіта, зміст якої в свою чергу визначається рівнем науки, культури і мистецтва. Саме тому сьогодні переважна більшість держав вважають за необхідне підтримувати розвиток науки. Така підтримка крім прямого бюджетного фінансування включає певні податкові пільги для наукових установ та інноваційних підприємств, систему стимулювання інвестицій у наукові дослідження й розробки тощо.

Однак поняття інтелектуальної діяльності і науково-технічного прогресу жодною мірою не співпадають. Поняття науково-технічного прогресу стосується лише розвитку науки, техніки і на цій основі – виробництва. Поза його межами залишаються література, культура і мистецтво. У свою чергу, поняття інтелектуальної діяльності охоплює весь комплекс складових, що є основою соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства.

У деяких випадках результати наукових пошуків реалізуються лише у формі науково-літературного твору, в інших – науковий результат може досягатися шляхом наукового експерименту і виражатись як технічний пристрій, обладнання, селекційне досягнення тощо.

Відповідно до міжнародних конвенцій, результати інтелектуальної діяльності уже давно поділяють на дві основні групи: твори літератури і мистецтва, або літературно-художня власність, та технічні витвори, або промислова власність.

Проте останнім часом все частіше дослідниками висувуються та аргументуються пропозиції щодо доцільності поділу результатів творчої діяльності не на дві, а на три групи:

- об'єкти літературно-художньої власності;
- об'єкти патентного права;
- засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

При цьому, деякі автори другу і третю групу відносять до об'єктів промислової власності, а інші – лише першу вважають об'єктами, що стосуються промислової власності.

Зростання ролі та значення інтелектуальної діяльності у соціально-економічному розвитку суспільства зумовлює зокрема необхідність розв'язання таких проблем:

- правове забезпечення інтелектуальної діяльності;
- раціональне, широке використання результатів інтелектуальної діяльності;
- захист прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Система охорони прав на результати інтелектуальної діяльності в Україні, порівняно з іншими державами, є досить молодою.

Для надійного та ефективного правового забезпечення інтелектуальної діяльності необхідно створити відповідний правовий механізм, здатний належним чином забезпечити правову охорону цієї діяльності. Варто відзначити, що у нашій країні вже існує необхідна правова база, яка відповідає, в цілому, сучасним світовим стандартам, хоча й має певні недоліки та потребує подальшого удосконалення.

Для підвищення рівня правової охорони інтелектуальної власності в Україні необхідні масштабні та ґрунтовні дослідження її проблем. Насамперед, людині необхідно знати, якими правами наділяє її закон на створений нею об'єкт інтелектуальної власності, як цими правами користуватися та як їх захищати. Для задоволення зазначених потреб, протягом останніх двох десятиліть з'явилась значна кількість підручників і посібників з питань наукової діяльності та інтелектуальної власності.

Із впровадженням курсу магістерської підготовки «Інтелектуальна власність та авторське право» для всіх спеціальностей Одеського національного політехнічного університету, колектив кафедри правознавства, підготував цей посібник, призначений підвищити рівень правової підготовки магістрантів-політехніків та покращити стан науково-методичного забезпечення викладання зазначеної дисципліни.

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА

1.1. Предмет, метод, методологія

У вітчизняній теорії права традиційним є поділ галузей права за предметом і методом правового регулювання. Звертаючись до проблем встановлення предмету та методу правового регулювання відносин інтелектуальної власності, слід відзначити, що відповідно до ч. 1 ст. 418 ЦК України право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об’єкт права інтелектуальної власності. Таким чином, лише ЦК України у 2003 році закріпив легальне визначення права інтелектуальної власності як правової категорії. До цього періоду у вітчизняному законодавстві цей термін був відсутній. Разом із тим, у науці та доктрині цивільного права він широко використовувався у навчальній та науковій літературі.

При дослідженні інтелектуальної власності, права інтелектуальної власності, об’єктів права інтелектуальної власності постають питання про природу цих явищ та благ, їх ознаки та місце серед об’єктів правового регулювання. Ще однією підставою торкнутися проблеми віднесення права інтелектуальної власності до самостійної галузі або до інституту цивільного права є встановлення змісту цих прав, оскільки ч. 2 ст. 418 ЦК України встановлює, що право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об’єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК України та іншими законами.

Розмежування інститутів або виділення певних правових правил у окремі галузі права має не лише теоретичне значення, а має цілком практичну спрямованість. У вітчизняній теорії права традиційним є поділ галузей права за предметом і методом правового регулювання. До майнових і особистих немайнових відносин, які регулюються на основі рівності учасників цивільного обороту і мають своїм змістом економічне і духовне привласнення результатів технічної, художньо-конструкторської та селекційної творчості, тісно примикають відносини щодо визнання та кваліфікації заявлених рішень. Ці відносини входять до структури предмета патентного права. Вони будуються на засадах влади і підпорядкування, однак їх не слід розглядати як предмет

адміністративного права, а сам процес експертизи заявлених рішень як адміністративний за своєю природою. Експертиза є не адміністративним процесом, а процедурної стадією реалізації суб'єктивного цивільного права автора на визнання його науково-технічного досягнення і норми, що регламентують експертизу є процедурними, що зустрічаються в будь-якій галузі права. Зазначені норми відносяться не до адміністративного права, а до тієї галузі, матеріальні норми якої обслуговуються даними процедурними нормами. Українська цивілістика включає в предмет цивільного права і право інтелектуальної власності, поширюючи на нього споконвічно приватноправові методи правового регулювання.

Наявність спорів у науці створила передумови для зародження комплексних галузей права. Метою їх створення є внесення раціональності та підвищення ефективності у правовому регулюванні неоднорідних суспільних відносин, які виникають у конкретній сфері виробничої чи іншої діяльності, в тому числі серед творчих спеціальностей. З урахуванням наведеного можна підсумувати, що *предметом* права інтелектуальної власності є майнові та особисті немайнові відносини, що складаються між суб'єктами права щодо визнання певних немайнових благ об'єктами авторського, суміжного, патентного та інших прав та їх використання.

Звертаючись до методу права інтелектуальної власності, з позиції теорії права слід відзначити наступне. Метод правового регулювання суспільних відносин як юридичну категорію можна зрозуміти і дослідити, лише встановивши зв'язки цієї категорії з низкою інших основних категорій, що існують у праві. Для цього необхідно встановити співвідношення понять метод правового регулювання та методологія науки. *Методологія* правової науки є сукупністю методів, наукових підходів, прийомів, способів вивчення досліджуваних предметів. Слід виходити з того, що будь-якій галузі права властива наявність не одного прийому або способу пізнання, а їх система; використовується не один метод правового регулювання в чистому вигляді, а їх поєднання.

Особливістю метода права інтелектуальної власності є надання державою певним особам тимчасової монополії на використання відповідних нематеріальних благ (приватними виробниками товарів і послуг), що проявляється у встановленні державою для усіх третіх осіб заборони використання даних благ

без згоди особи, яке має таку монополія (автор, ліцензіар). Схематично його можна зобразити наступним чином: заборона – дозвіл.

Заборона на використання об'єктів авторського і патентного права як ланка правового регулювання правовідносин у сфері права інтелектуальної власності виникає в силу прямої вказівки закону. Для об'єктів авторського права на нього виникають з моменту створення твору, з факту як такого. Необхідність у будь-яких діях з боку держави в цьому випадку відсутня. Для об'єктів патентного права заборона на їх використання виникає не з моменту їх створення, а тільки після відповідного визнання об'єкта, що заявляється патентоспроможним. Для виникнення суб'єктивних прав жодних дій з боку автора (в авторському праві) і з боку винахідника (патентне право) на адресу третіх осіб здійснювати не потрібно. Замість зазначених осіб ці дії відбуваються за законом, шляхом встановлення презумпції загальної заборони використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності усім третім особам. Дозвіл – це дія-дозвіл ліцензіара на розпорядження правом на твір або правом на винахід або правом з винаходу, а також інші об'єкти, в силу якого між ним та одним з третіх осіб виникають взаємні цивільні права та обов'язки.

Патентне право можна розділити на дві групи:

- права на патент (відносини заявник – патентне відомство);
- права з патенту (відносини ліцензіар – ліцензіат).

Перша група належить до публічних (владних) відносин, які регулюються адміністративним методом. Юридична природа методу права інтелектуальної власності, об'єктивно характерного для даних відносин чітко відрізняється від методів цивільного права (юридичної рівності сторін, автономії волі), оскільки держава, як суб'єкт владних повноважень надає (односторонній адміністративний акт держави), за певних обставин (критеріях патентоспроможності) приватну тимчасову патентну монополію суб'єкту цивільного права. У силу такого акту, підтвердженого документом, у суб'єкта цивільного права виникають виключні права на використання нематеріальних об'єктів. Саме з урахуванням специфіки методу в цивільних кодексах європейських держав немає розділу подібного книзі IV ЦК України «Право інтелектуальної власності». Таким чином, книга IV ЦК України, з

одного боку, містить норми публічного права, а з іншого, – норми приватного права.

Права з патенту включають відносини, що виникають між особою (ліцензіаром), що має патент, тобто тимчасове монопольне право на використання відповідного матеріального блага і одним з необмеженого кола осіб, що після отримання дозволу (ліцензії) від ліцензіара набуває статусу ліцензіата. Відносини між ліцензіаром і ліцензіатом регулюються договірним правом.

Отже, предмет права інтелектуальної власності за визнанням деяких бестілесних благ об'єктами авторського і патентного права ширше, ніж охоплюється предметом цивільного права. Патентне право включає відносини, які виникають між заявником, що вимагає від держави видачі охоронного документа (патенту, свідоцтва), і державою в особі патентного відомства. Такі відносини є публічними (владними) і підлягають методу адміністративного права (влада-підпорядкування).

Неоднорідний склад предмету права інтелектуальної власності обумовлює імперативні та диспозитивні засади його методу. Проте співвідношення державно-владної та договірної частин методу не залишається постійним. Часто в праві інтелектуальної власності застосовується договірний метод правового регулювання. Праву інтелектуальної власності властива подвійна природа методу, яка обумовлена приватно-публічним характером даної підгалузі права. Право інтелектуальної власності використовує всі різновиди існуючих у праві прийомів і способів, властивих і іншим галузям права.

У теорії права існує проблема пріоритетності будь-якої однієї характеристики методу. Вбачається більш правильним для отримання повноцінного уявлення про метод права інтелектуальної власності, розглядати всі його відмінні ознаки в сукупності, не віддаючи першості будь-якій з них. У зв'язку з цим, можна сформулювати риси методу права інтелектуальної власності наступним чином:

– порядок виникнення, зміни та припинення правовідносин у сфері права інтелектуальної власності (правостворюючі, правозмінюючі і правоприпиняючі юридичні факти носять, найчастіше, договірний характер, за винятком правостворюючих фактів в патентному праві);

– характер норм права інтелектуальної власності (імперативний або диспозитивний);

– способи охорони прав і забезпечення виконання обов'язків у правовідносинах у сфері права інтелектуальної власності є цивільно-правовими, але дуже дієвими є і адміністративно-правові способи.

В основу Глави IV «Право інтелектуальної власності» ЦК України 2003 р. був покладений принцип свободи творчості. Конституційний принцип свободи творчості необхідно доповнюється галузевим принципом свободи договірних форм розпорядження правами на результати інтелектуальної, творчої діяльності (свободи договору). Оскільки характерна риса цього принципу – рівність учасників правовідносин у сфері використання об'єктів права інтелектуальної власності, то цей принцип можна прирівняти до рівності, що існує між суб'єктами цивільно-правових відносин, кожен з яких діє в своїх економічних інтересах, з метою отримання власного прибутку.

Тим не менш, відносини в сфері інтелектуальної власності неможливо врегулювати винятково договірним методом, без втручання держави. Договірний метод регулювання відносин, хоча й отримав потужний розвиток у сучасному законодавстві, повністю не вичерпує характеристику методу права інтелектуальної власності. У деяких випадках він поєднується, в інших – витискується державно-владними приписами.

Метод права інтелектуальної власності полягає в поєднанні різних методів: тимчасової монополії, договірного методу, диспозитивного, імперативного. Диспозитивний метод регулювання відносин, що отримав значне поширення в умовах переходу до ринкової економіки, передбачає наявність норм-рекомендацій, стимулюючих норм, адресованих суб'єктам суспільних відносин. Цей спосіб характеризує м'яке регулювання шляхом вказівки на бажане для держави поведження суб'єктів суспільних відносин.

У сучасних умовах метод правового регулювання творчих та прирівняних до них правовідносин характеризується застосуванням метода тимчасової монополії та договірного регулювання за умови дотримання гарантованого державою мінімуму прав. Втручання держави в регулювання відносин, пов'язаних створенням, використанням результатів інтелектуальної, творчої діяльності обмежується, набуваючи характеру сприяння ефективній реалізації

законних прав та інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

1.2. Витоки формування інтелектуальної власності та авторського права

Понятійний апарат інтелектуальної власності розглядається через визначення категорій творчої діяльності, інтелектуальної діяльності, інтелектуального капіталу тощо.

Першооснову, а саме «творчу діяльність» можемо характеризувати на основі визначень, поданих у законодавстві України. Згідно з тлумаченнями, поданими у Законі України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» та Законі України «Про культуру» *творча діяльність*:

– індивідуальна чи колективна творчість професійних творчих працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність;

– індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність.

Творча діяльність нерозривно пов'язана з поняттям «інтелектуальної діяльності». *Інтелектуальна діяльність* – це одна з форм життєдіяльності людини, сутнісна основа процесу створення інтелектуального продукту та відтворення інтелектуального капіталу, найпотужніша рушійна сила розвитку людської цивілізації; результати інтелектуальної діяльності, стосовно яких здійснюється правова охорона (які мають властивість охороноздатності) є об'єктами інтелектуальної власності.

З вищенаведеного трактування можемо зробити висновок, що інтелектуальна діяльність основною своєю метою має створення інтелектуального товару.

Щоб чіткіше зрозуміти дане твердження, проведемо аналіз понять «інтелектуальний товар» та «інтелектуальний капітал», оскільки інтелектуальна власність також є товаром. Як і будь-який інший продукт людської діяльності, вона стає товаром на певному етапі суспільного розвитку. Водночас потрібно враховувати «духовність» товару, а не його «тілесність», що й виокремлює інтелектуальну власність як специфічний вид товару. Розглядають категорію інтелектуальної власності як товар, і як капітал.

Інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний товар, який має вартісну оцінку, об'єктивований та

ідентифікований, що використовується з метою одержання прибутку. Інтелектуальним капіталом є знання, які можна перетворити на прибуток та оцінити. Трансформація інтелекту в капітал характеризує можливість отримувати прибуток шляхом комерційного використання інтелекту. Інтелектуальний капітал включає поняття творчих можливостей організації щодо створення і реалізації інтелектуальної та інноваційної продукції.

Інтелектуальна діяльність має на меті створення особливого виду активів в результаті відтворення інтелектуального потенціалу з метою отримання доходу чи досягнення іншого економічного ефекту.

Інтелектуальна власність – це категорія, що включає авторське право, права, що регулюють діяльність артистів та виконавців, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі, винахідницьке і патентне право, право на наукові відкриття, права на промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування і комерційні позначення, що належать до інтелектуальної діяльності у сфері виробництва, науки, літератури та мистецтва.

Інтелектуальна власність – це права на результати творчої праці. Зазначені результати характеризуються таким поняттям, як новизна, тобто щось, що не було створено раніше.

Інтелектуальною власністю є сукупність прав на нематеріальні активи, що є результатами інтелектуальної діяльності.

В соціально-економічному аспекті інтелектуальна власність розвивається під впливом тих чинників, основою яких є фактор творчості. Дане поняття є досить широким і його зміст характеризується рядом складних елементів, які дозволяють класифікувати те чи інше поняття, відносячи його до певної групи, класу.

Потенціал інтелектуальної власності трактується як складова частина економічного потенціалу для забезпечення інтенсифікації розвитку виробництва. Об'єкти інтелектуальної власності ми відносимо до нематеріальних активів, так як вони є результатом інтелектуальної творчої діяльності людини як суб'єкта господарювання.

Історія свідчить, що найбільших успіхів досягають країни, в яких інтереси держави збігаються з інтересами громадян. Тому держави, що прагнуть стати процвітаючими стратегічними

задачами вважають підвищення культури громадян, розвиток економіки країни, зміцнення національної безпеки.

Сплески в розвитку цивілізації спостерігалися тоді, коли держава ефективно заохочувала творчу діяльність своїх громадян. Прикладом може бути історія Стародавньої Греції, Римської імперії або епоха Відродження у Європі.

Першоосновою економічного і культурного розвитку суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини – науково-технічної і художньої творчості. Тому держава, що прагне до лідерства, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої роботи.

У сучасному світі країни підносять до рангу державної політики розвиток творчого потенціалу нації, наприклад, у США і Японії працюють ретельно продумані програми розвитку творчості громадян, починаючи з дошкільного віку.

Інтелектуальна власність є необхідною умовою процвітання тих культур, де її важливість є повністю зрозумілою і сприйнятою та ефективно захищається законами, виконання яких гарантується державою.

На відміну від природних ресурсів: землі, нафти, вугілля тощо, запаси яких мають певну межу, інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому останніми десятиліттями вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства.

Необхідною умовою для ефективного створення і використання об'єктів промислової власності є наявність в країні патентної системи. Створення національної патентної системи промислової власності має на меті:

- законним чином оформити економічні і моральні права авторів і власників об'єктів промислової власності;
- стимулювати в рамках державної політики творчу активність громадян;
- сприяти поширенню і застосуванню її результатів;
- заохочувати чесну торгівлю.

Одне з головних призначень патентної системи полягає в тому, що вона заохочує винахідницьку діяльність і стимулює творчу активність громадян країни.

Авторське право має значення в розвитку культури суспільства, особливо у сфері культурного (духовного) розвитку

його громадян. Розвиток творчості не має перспектив, якщо автору не гарантована *авторська винагорода* за його творчу працю. Тому охорона авторського права і суміжних прав передбачає не тільки виплату справедливої винагороди авторам, але й належний захист прав видавців і виконавців.

Добре поставлений захист авторських прав вигідний не тільки авторам, але й державі, тому що, усуваючи недобросовісну конкуренцію, сприяє поповненню державної скарбниці за рахунок податків. Однак для цього необхідно створити відповідну адміністративну інфраструктуру, яка б забезпечувала строге дотримання авторських прав.

1.3. Місце і роль інтелектуальної власності та авторського права в економічному і соціальному розвитку держави

Ефективність технологічного прогресу стає причиною трансформації глобальної економіки у нову економіку, яка функціонує на основі інноваційних зрушень, інтелектуалізації суспільства, трансферу технологій та науково-технічного співробітництва. Розглянемо роль інтелектуальної власності та її значення для економіки на макро-, та мікрорівнях.

Значення об'єктів інтелектуальної власності в контексті технологічного прогресу на рівні окремо взятої країни зростає з кожним роком. Державно-правове регулювання інтелектуальної власності на макrorівні здійснюється через:

- активну участь держав у міжнародних семінарах, конференціях;
- співпрацю з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності;
- співпрацю з міжнародними організаціями з питань захисту та охорони об'єктів авторського права;
- участь в угодах та договорах щодо управління та захисту інтелектуальної власності тощо.

Потенціал інтелектуальної власності трактується як складова частина економічного потенціалу, разом з тим не можна не відмітити збільшення і без того значного технологічного розриву між розвинутими країнами та рештою світу. Адже неможливо аналізувати ефективність науково-технічного обміну та співробітництва, залишаючи поза увагою рівень економічного розвитку країн. Завдяки науково-технічному співробітництву,

процесам, що розгортаються на фоні глобалізації, світ вступає на нову стадію свого розвитку, при цьому досить нерівномірно та суперечливо.

Існує ряд суб'єктивних та об'єктивних факторів технологічного прогресу, які певною мірою призводять до підвищення науково-технічної кооперації та співробітництва, а також поглиблення міжнародного поділу праці у сфері інтелектуальної власності. До них належать:

- зростання витрат на здійснення НДДКР;
- зростання масштабів економічної експансії ТНК;
- зростання глобальної технологічної конкуренції;
- прогрес в розвитку електроніки;
- інтернаціоналізація інтелектуальної власності;
- нерівномірність економічного розвитку країн світу;
- диференціація ресурсного забезпечення;
- процес становлення інституту інтелектуальної власності в глобальному контексті;
- захист об'єктів інтелектуальної власності;
- трансфер інтелектуальної власності та технологій.

Науково-технічний та інноваційний розвиток мають своїм результатом позитивні зрушення у всіх галузях. Вищий рівень конкурентоспроможності може бути досягнутий завдяки економічній, організаційній, правовій та науково-технічній модернізації.

На сьогоднішній день вітчизняна промисловість представлена на світових ринках переважно у низько- та середньотехнологічних секторах, оскільки в Україні діє малоперспективна система міжнародної спеціалізації національної економіки, що є неконкурентоспроможною на зовнішньому ринку, а функціонує лише завдяки перевагам тих виробництв, які користуються переважно природними ресурсами, наприклад, металургія, однак не є зорієтованими на встановлення конкурентних переваг. При виході на глобальний ринок, прагнучи бути конкурентоздатною, кожна одиниця господарювання намагається показати свою першість. Світовий досвід показує, що результат від впровадження об'єктів інтелектуальної власності, комерціалізації та трансферу, може забезпечити суб'єкту господарювання значні переваги, серед яких: збільшення прибутків, престиж, ділова репутація, завоювання нових ринків, реалізація високоякісної продукції.

Ефективність здійснення соціально-економічної політики у сфері інтелектуальної власності, що здійснюється на мікрорівні напряму залежить від обраної маркетингової стратегії перетворення інтелектуальних ресурсів в активи, тобто бізнес-стратегії. Найчастіше використовуються наступні організаційно-економічні види маркетингових стратегій:

1. Стратегія захисту від конкурентів, згідно якої захист здійснюється за допомогою отримання монопольного права на новостворену продукцію на період виведення її на ринок. Водночас монопольне право отримується саме завдяки формуванню системи захисту інтелектуальної власності. Даний процес спостерігається під час ліцензування, патентування, франчайзингових угод тощо.

2. Монопольна стратегія. Отримання відповідних монопольних прав на результати досліджень та розробок спонукає користувачів аналогів, котрі не захищені правом інтелектуальної власності, купити у їх власника дозвіл на продовження використання. Володіючи оформленими правами на технологію виробництва продукту, навіть не виробляючи його, можна на законній основі контролювати весь ринок і спостерігати за діями конкурентів.

3. Стратегія формування статутного капіталу, яка дозволяє, не володіючи великим за розміром статутним капіталом, зайняти активну позицію на ринку з точки зору платоспроможності, ліквідності, кредитоспроможності. Часткою вкладу в майно господарського товариства можуть бути будь-які права власності, що підлягають оцінці. В процесі комерціалізації результатів НДДКР особливо актуальною є можливість формування статутного капіталу при створенні нового підприємства або вкладення коштів у спільну діяльність шляхом передачі об'єктів інтелектуальної власності без залучення грошових коштів. Це допомагає сформувати великий за розміром статутний капітал, зайняти активну позицію на ринку з точки зору платоспроможності, ліквідності та кредитоспроможності за умови відсутності матеріальних ресурсів. Варто відмітити, що в якості інтелектуальних вкладів передається право користування об'єктом інтелектуальної власності, оформлене відповідним ліцензійним чи авторським договором. Кошти, згідно оцінки, що зараховані до статутного капіталу, не обкладаються податком на прибуток.

4. Стратегія створення рекламного іміджу. Інформація з питань правового захисту продукції, що випускається, чи ліцензійної діяльності відомого виробника завжди характеризує унікальність використаної технології, а це в свою чергу включає і унікальність виготовленої продукції. Дана стратегія частково використовується і вітчизняними підприємствами. Наприклад, ті з них, які розпочинають активно співпрацювати з відомими іноземними фірмами, оформляють свої права на їхні торговельні знаки, укріплюючи цим свою позицію на ринку та охороняючись від одностороннього розірвання угод з відомими партнерами. Найчастіше така співпраця здійснюється на основі франчайзингових угод. Реєстрація програмного забезпечення в депозитаріях зі світовим ім'ям, наприклад, в Бібліотеці Конгресу США, справедливо оцінюється підприємствами як вклад в рекламну кампанію.

Отже, в контексті формування національного ефективного використання інтелектуальної власності для українського ринку велику роль відіграє державна підтримка даного процесу. Для України характерна відсутність такої підтримки, що стримує науково-технічне співробітництво та інноваційний розвиток. Саме тому, важливими кроками у сфері інтелектуальної власності на шляху формування та реалізації ефективної вітчизняної інноваційної політики в умовах трансформаційних перетворень є:

1. Стимулювання розвитку венчурного бізнесу в Україні.
2. Розвиток та управління об'єктами промислової власності в контексті міжнародного трансферу технологій.
3. Стимулювання розвитку інноваційного сектора.
4. Регіональна та міжнародна кооперація.
5. Формування ефективної системи охорони та захисту об'єктів промислової власності.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте предмет правового регулювання права інтелектуальної власності.
2. Якими методами правового регулювання користується право інтелектуальної власності.
3. Дайте визначення “творчої діяльності”.
4. Що розуміють під “інтелектуальним капіталом”?
5. Які маркетингової стратегії перетворення інтелектуальних ресурсів в активи вам відомі?

ТЕМА 2. ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Історія виникнення інтелектуальної власності

Найдавнішим об'єктом права інтелектуальної власності, історія якого виходить з глибини століть, є торговельна марка. Такі марки у вигляді символів зображувалися ремісниками на товарах, що виготовлялися ними чи ставилися скотарями як «тавра» на тварині з стародавніх часів. Широко відомі клейма, що проставляли на своїх виробах античні гончарі, або середньовічні зброярі. Однак, незважаючи на поважний вік, вони реалізували важливий елемент законодавства про торговельні марки, що діє і донині, а саме: фіксували зв'язок між товаром і виробником. Термін «торговельні марки» (або торгові марки, товарні знаки, знаки для товарів і послуг тощо) почали вживати тільки в ХІХ столітті. З цього ж часу вони стали виконувати нинішню роль у поширенні товарів, доведенні їх до покупця, розширенні торгівлі. Однак чим ширше застосовували торговельні марки, тим більше було випадків їхнього незаконного копіювання. Тому в середині минулого століття англійськими судами були вироблені засоби захисту проти таких порушень. Так народилася знаменита заборона на ведення справи під іншим ім'ям: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи. У 30-40-х роках ХХ століття було в основному завершено розвиток законодавства про торговельні марки в розвинених країнах (Німеччина – о 1936 рік; Британія – 1938 рік; США – 1946 рік). Основні положення цих законів не втратили чинності і на сьогодні.

Одна з основних властивостей права інтелектуальної власності полягає в тому, що вона повинна приносити матеріальну чи іншу користь. Це може бути додатковий прибуток, отриманий від використання об'єктів права інтелектуальної власності у сфері матеріального виробництва. Іноді інтелектуальна власність у явному вигляді може не приносити прибутку, але, створюючи певні перешкоди для конкурентів, полегшує тим самим просування власних товарів і послуг на ринок.

Однак, для того щоб одержати ту чи іншу користь від здійснення прав інтелектуальної власності, необхідно спочатку створити об'єкт права інтелектуальної власності, наприклад винахід, а для цього потрібно затратити фінансові, людські та інші ресурси. Тому, якщо на даному підприємстві, наприклад, розроблена нова технологія одержання виробів з використанням

власно створеного винаходу, а конкурент почав незаконно виготовляти ті ж вироби за цією самою технологією, тобто з використанням того самого винаходу, то його вироби виявляться дешевшими, а отже і більш конкурентоздатними. Таким чином, творець винаходу опиниться у невігідному становищі.

Мабуть, уперше на цю обставину звернули увагу в Англії в період швидкого розвитку мануфактур. Уже на початку XIV століття королівською владою там надавалися особливі привілеї особам, що займалися створенням нових виробництв. Така підтримка прийняла форму дарування особі, що впровадила нову технологію на базі створеного винаходу, виключних прав на використання цього винаходу протягом часу, достатнього для його освоєння. Дані виключні права давали розробнику перевагу в конкурентній боротьбі. Королівство, у свою чергу, одержувало нову технологію виробництва, що сприяло зміцненню його економічного положення.

Згадані права закріплювалися документом, який називався патентною грамотою, що означало «відкритий лист», оскільки він мав печатку в кінці, а не на згорнутому листі. Згодом наданням таких прав стали зловживати, використовуючи їх для збільшення надходжень у скарбницю. З'явилися протести, і питання, пов'язані з патентами на винаходи, стали вирішувати в судовому порядку.

Для того, щоб покінчити із зловживанням дарування особливих прав, у 1628 році був прийнятий статут про монополії. Відповідно до цього статуту, не мали сили всі монополії, дарування і пільги, за винятком «будь-яких патентних грамот і грамот на привілеї на строк, який дорівнює 14 рокам чи менше, що повинні від цього часу видаватися при набутті виключних прав на виготовлення будь-якого виду нових виробів у межах цього королівства дійсному і першому винахіднику таких виробів, яким ніхто інший з часу видачі таких патентних грамот і грамот на привілеї не повинен був користатися». Зрозуміло, згодом система патентного права була багато в чому удосконалена. Але уже на початку XVII століття були закладені його основи. Патенти, що закріплюють факт набуття прав інтелектуальної власності на винаходи, використовуються і дотепер як інструмент, що регулює створення і передачу нових технологій.

Щодо об'єктів авторського права, то ключовим моментом у його розвитку послужило створення друкувального верстата

Гуттенбергом у XV столітті, що надало можливість копіювати літературні твори механічним способом, а не переписувати від руки. Однак це вимагало великих додаткових витрат. У цих умовах знадобився захист від конкуренції з боку виготовлювачів і продавців незаконних копій. Королі в Англії і Франції і курфюрсти в Німеччині стали надавати підприємцям привілеї у вигляді виключних прав на відтворення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого строку. У випадку порушення цих прав здійснювалися примусові заходи захисту прав через накладення штрафів, арешти, конфіскації незаконних копій і вимоги про відшкодування можливих збитків.

Із впровадженням друкарства різко виріс обсяг продаж, а отже і доход друкарів і продавців. Тому автори книг порушили питання про захист своїх прав. Внаслідок цього в Англії в 1709 році парламентом було прийнято відомий Статут королеви Анни – перший закон про авторське право (копірайт – від англ. *copyright* – право копіювати). Закон забезпечував автору виключне право друкувати і публікувати книгу протягом 14 років від дати першої публікації, а також передавати це право торговцю. Законом передбачалося подвоєння цього строку ще на 14 років, якщо автор був живий.

У 1791 – 1793 роках був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи, у французькій системі права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в Англії, і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як майнові права.

Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема Еммануїл Кант. Вони бачили в «копірайті» не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а щось більше – а саме, частину своєї особистості. Зрештою ця ідея привела до вироблення системи немайнових або моральних прав.

Пріоритетне значення об'єктів права інтелектуальної власності серед інших об'єктів власності було втілене в законодавстві деяких штатів США. Наприклад, у законі штату Масачусетс від 17 березня 1789 року відзначено, що «немає власності, яка належить людині більше, ніж та, котра є результатом її розумової праці». Сучасна форма закону про «копірайт» закріплена в Законі Сполучених

Штатів Америки 1976 року, що передбачає правову охорону авторського права протягом усього життя автора і 50 років (на сьогодні – 70 років) після його смерті.

Зазначимо, що існує концептуальне розходження у відношенні до авторського права в країнах загального права і в країнах з кодифікованим цивільним законодавством. У перших відносяться до авторського права як до форми власності, що може бути створена індивідуально чи колективом авторів і, будучи створеною, підлягає комерційному використанню так само, як будь-яка інша власність. При цьому складові авторського права спрямовані винятково на здобуття економічної вигоди.

У країнах з кодифікованим цивільним законодавством авторське право також має характеристики власності і закон спрямований на захист матеріального змісту цієї власності. Однак у цьому випадку авторське право втілює також ідею про те, що твір автора є вираженням його особистості, що вимагає такого ж захисту прав на нього, як і майновий потенціал твору. Тобто визнаються і немайнові права автора.

Паралельно із розвитком законодавства окремих країн, поширювалось і міжнародне співробітництво. Нині головними міжнародними багатосторонніми угодами, які врегульовують відносини у сфері інтелектуальної власності, є Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883) та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886).

Бурхливий науково-технічний і економічний розвиток зумовив створення 14 липня 1967 року. Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). ВОІВ — це міжнародна організація, завданням якої є сприяння використанню та захисту творів людства. Ці твори — йдеться про інтелектуальну власність — розширюють межі науки і технології і збагачують світ мистецтва. ВОІВ відіграє важливу роль у поліпшенні якості та піднесення потреб життя, а також створює реальне багатство для країн світу. Підвищення вимог держав-учасниць ВОІВ щодо розвитку людських ресурсів спонукало заснування у березні 1998 р. Всесвітньої Академії ВОІВ, метою діяльності якої стало забезпечення розвитку людського ресурсу у сфері інтелектуальної власності.

Розвиток системи інтелектуальної власності в Україні також пройшов тривалий шлях. Перший етап її становлення розпочався у

1918 р., коли було започатковано державну систему охорони промислової власності. Система була представлена Департаментом винаходів і Департаментом з охорони промисловості у складі Народного міністерства торгу і промисловості. Пізніше, за часи Гетьманату, у Міністерстві торгу і промисловості Української Держави справами винахідництва й охороною промислової власності займався Департамент фабрично-заводський, при якому діяв відділ винаходів. Але з політичних причин того часу система інтелектуальної власності не набула свого розвитку, і як результат Самостійна Україна не приєдналася до Паризької конвенції з охорони промислової власності.

Другим етапом став розвиток системи інтелектуальної власності за часів Радянського Союзу, коли сформувалася дієва система управління та законодавча база, яка однак, не відповідала міжнародному праву. Так, авторські права, приміром, були звужені порівняно з міжнародними правовими нормами, якими користувалися автори європейських країн. У результаті СРСР не зміг приєднатися до Бернської конвенції, а Всесвітня конвенція авторських прав була ратифікована лише в 1973 р. Загалом система інтелектуальної власності усіх радянських республік, зокрема і Української РСР, була ідентичною і внаслідок тодішнього політичного курсу не мала можливості самостійного розвитку та відповідності міжнародним правовим нормам.

Третій етап становлення самостійної системи інтелектуальної власності став можливим лише з утвердженням України як незалежної держави після 1991 р. Почали створюватися державні структури управління, сформувалася система законодавчо-нормативного регулювання. Зокрема, Указом Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» за № 1573/99 від 15 грудня 1999 року змінено систему державного управління сферою інтелектуальної власності; Постановою КМ України «Про утворення Державного департаменту інтелектуальної власності в складі Міністерства освіти і науки України» за № 601 від 4 квітня 2000 року створено Державний департамент інтелектуальної власності, який нині є головною структурою в системі інтелектуальної власності в Україні.

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Початком

становлення законодавства України з питань інтелектуальної власності вважається день прийняття Закону України «Про власність», тобто 7 лютого 1991 року. Цим Законом результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані об'єктами права власності. Деякі норми, що відносяться до інтелектуальної власності, знайшли своє відображення в інших законах України.

Першим нормативним актом на шляху створення спеціального законодавства з питань інтелектуальної власності було «Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій», затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 року. Відтепер ця дата стала професійним святом винахідників і раціоналізаторів України. Однак основними джерелами права інтелектуальної власності, що склали основу спеціального законодавства з питань інтелектуальної власності, стали закони України: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», які були прийняті Верховною Радою України 15 грудня 1993 року. Основним законом, що регулює правовідносини в сфері авторського права і суміжних прав, став Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року.

Принциповим етапом у розбудові законодавства з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 1996 році Конституції України, яка проголосила: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності». Консолідуючою основою у розбудові законодавства України з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 році Верховною Радою України Цивільного кодексу України, Книга четверта якого має назву «Право інтелектуальної власності».

Частиною національного законодавства є також норми міжнародних договорів, закони про приєднання до яких прийняті Верховною Радою України, а також підзаконні нормативно-правові акти з питань інтелектуальної власності.

2.2. Поняття права інтелектуальної власності. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності

В сучасному світі інтелектуальна, творча діяльність набуває все більшого значення майже в усіх сферах цивільно-правових

відносин, пов'язаних із розвитком суспільства. Зазвичай поняття «інтелектуальна власність» розуміється в значенні, наданому в Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності, підписану в Стокгольмі 14 липня 1967 року. Ст. 2 цієї Конвенції визнає, що «інтелектуальна власність» містить права, що відносяться до:

- літературних, художніх і наукових творів;
- виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо – і телевізійних передач;
- винаходів у всіх сферах діяльності людини;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;
- торговельних марок, фірмових найменувань і комерційних позначень;
- захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художній сферах.

Насамперед, таке визначення дозволяє дійти висновку, що у широкому розумінні під поняттям «інтелектуальна власність» слід розуміти права на результати інтелектуальної діяльності в зазначених сферах та комерційні позначення.

Таким чином, під інтелектуальною власністю слід розуміти не продукт інтелектуальної діяльності людини як такий, а право власності на певну категорію результатів інтелектуальної діяльності, що, з одного боку, заслуговують правової охорони, а з іншого боку мають інтелектуальний, творчий характер. Як відомо, діяльність людини може бути репродуктивною та творчою. Репродуктивна діяльність – це процес, який виконується за детальним алгоритмом і в результаті якого створюється продукт, що не має новизни як для самого суб'єкта діяльності (суб'єктивна новизна), так і для інших членів суспільства (об'єктивна новизна). Творча діяльність відрізняється від репродуктивної тим, що це діяльність без алгоритму, кінцевим результатом якої є продукт, який має об'єктивну або суб'єктивну новизну. І саме право на результати творчої, інтелектуальної діяльності, що мають об'єктивну новизну, є інтелектуальною власністю як такою. Але для того щоб ці результати були визнані суспільством як об'єкти права інтелектуальної власності, необхідна їх формалізація у будь-який спосіб. Процес формалізації є передумовою набуття прав

інтелектуальної власності в установленому законом порядку, що може мати певні відмінності у різних країнах.

Виходячи із викладеного, інтелектуальна власність – це формалізований результат творчої, інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, визначеній чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Саме таке формалізоване визначення інтелектуальної власності надано у ст. 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України): «Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом».

З цього визначення випливають такі висновки:

— по-перше, право інтелектуальної власності визнається державою шляхом закріплення його в законі;

— по-друге, право інтелектуальної власності охороняється та захищається у встановленому законодавством порядку;

— по-третє, це право пов'язується з відповідними об'єктами, які визначаються законодавством України, в тому числі і міжнародно-правовими актами. До таких об'єктів відносяться перш за все результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також деякі інші прирівняні до них об'єкти права, конкретний перелік яких встановлюється національним законодавством з урахуванням прийнятих державою міжнародних зобов'язань.

Врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності складають закріплений Конституцією України інститут права інтелектуальної власності. Цей інститут виконує щодо нематеріальних об'єктів, якими є результати інтелектуальної діяльності, ті самі функції, що і інститут речового права відносно матеріальних об'єктів. Згідно із згаданою статтею ЦК України право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. При цьому вони можуть бути різними для різних об'єктів права інтелектуальної власності і встановлюються на законодавчому рівні.

Загалом під особистими немайнними правами інтелектуальної власності розуміють:

— право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;

— право перешкоджати будь-якому посяганню на права інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності.

А до майнових прав інтелектуальної власності зазвичай відносять:

— право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

— виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;

— виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання.

Конкретно особисті немайнові і майнові права інтелектуальної власності для кожного об'єкта цього права визначаються нормами відповідних законів України.

2.3. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності

Питання співвідношення права інтелектуальної власності та права власності належить до дискусійних питань національної правової доктрини права власності та інтелектуальної власності. Так, на думку одних науковців, не можна застосовувати правовий режим права власності, котрий складається з правомочностей володіння, користування та розпорядження об'єктами матеріального світу до нематеріальних носіїв результатів творчості. Тому до продуктів інтелектуальної творчості повинен застосовуватися режим виключних прав, зміст якого полягає у тому, що тільки творці цих продуктів мають право користуватися та розпоряджатися ними, за винятком випадків прямо передбачених законодавством.

Інша думка полягає у тому, що можна застосовувати правоможність володіння, користування та розпорядження до об'єктів виключних прав (інтелектуальної власності). Так, володіння означає перебування матеріалів у володінні суб'єкта інтелектуальної власності (не тільки творця); користування — це експлуатація матеріальних носіїв творчості відповідно до їх призначення; розпорядження — це надання власнику можливості

визначити юридичну долю об'єкта правовідносин інтелектуальної власності.

Деяку ясність у це дискусійне питання спробував внести національний законодавець. У статті 419 ЦК України нормативно закріплюється два положення, що мають суттєве значення для його вирішення:

— право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного;

— перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ.

Проте запропонована законодавцем норма, на наш погляд, є не зовсім вдалою. Це пояснюється тим, що якщо брати до уваги положення Глави 13 ЦК України «Речі. Майно», то незрозуміло, що законодавець мав на увазі – чи речі матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, чи матеріальний об'єкт (виріб), в якому втілений твір, винахід, корисна модель тощо. Питання також виникає і щодо того, як будуть співвідноситися зазначена стаття ЦК України та ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відповідаючи на ці питання, можна дійти висновку, що законодавець у ст. 419 ЦК України закріпив такий принцип: розмежування права інтелектуальної власності – це одна категорія, а право власності на матеріальний об'єкт (виріб), в якому втілений твір, винахід, корисна модель тощо – це зовсім інша категорія. Відповідно, суб'єкти права інтелектуальної власності – це одна категорія, а власники речей – це інша категорія суб'єктів права. Логіка самої статті дає можливість зробити висновок, що саме у цьому контексті слід розглядати співвідношення права інтелектуальної власності і права власності на річ.

Розмежування права власності у загальному цивілістичному розумінні (на річ, майно) і права інтелектуальної власності (на результати інтелектуальної, творчої діяльності) пов'язане із особливостями об'єкта та змісту правовідносин, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням і розпорядженням об'єктами права інтелектуальної власності та предметами (речами), які є копією таких об'єктів, або об'єктами права інтелектуальної власності, які не мають властивостей до тиражування, наприклад твори мистецтва, архітектурні форми.

Незалежність права інтелектуальної власності та права власності на річ (матеріальний носій об'єкта права інтелектуальної власності – його копія) проявляються через зміст суб'єктивних прав суб'єкта права інтелектуальної власності та власника речі (копії об'єкту інтелектуальної власності), який розкривається через право володіння, користування та розпорядження зазначеними об'єктами права.

У різних правових системах світу встановлюється різний правовий режим щодо об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, у Великій Британії, Іспанії, Португалії, Франції, ФРН, Японії, США та деяких інших країнах результати інтелектуальної, творчої діяльності визнаються об'єктами права інтелектуальної власності. В Австрії, Бельгії, Греції, Нідерландах, Скандинавських країнах, Швейцарії, Єгипті та в деяких інших країнах ці ж результати визнаються об'єктами виключного права на використання.

Проте аналіз, передусім, патентного законодавства зазначених країн як однієї, так і другої групи свідчить, що суб'єкти і права власності, і виключного права на використання об'єкта права інтелектуальної власності мають такі ж самі права.

Питання для самоконтролю:

1. Що є прообразом торговельної марки?
2. У чому полягає роль філософів Німеччини у розвитку авторського права?
3. Яким Законом України вперше результати інтелектуальної власності були визнані об'єктами права власності?
4. Коли в Україні був прийнятий пакет законів, що склав основу спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності? Назвіть ці закони.
5. Що таке інтелектуальна власність? Дайте визначення.
6. У чому полягає відміна права власності на об'єкти інтелектуальної власності від права власності на матеріальні об'єкти власності?

ТЕМА 3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ ТА СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.1. Об'єкти права інтелектуальної власності

3.1.1. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

Вперше у міжнародній практиці об'єкти права інтелектуальної власності були визначені у вже згаданій ст. 2 Конвенції, яка засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності.

У сучасному праві України перелік об'єктів права інтелектуальної власності надано в ст. 420 ЦК України. До таких об'єктів, зокрема, віднесені:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення (зазначення походження товарів);
- комерційна таємниця.

Ця стаття ЦК України однак не містить визначення категорії «об'єкт права інтелектуальної власності», а наводить лише їх перелік, який не є вичерпним. Існування невичерпного переліку об'єктів права інтелектуальної власності доцільно тому, що в нашій країні, як і в усьому світі, спостерігається стрімкий розвиток науки і технологій, у зв'язку з чим можуть з'явитися нові об'єкти права інтелектуальної власності, які не передбачені в існуючому національному законодавстві. В такому випадку наявність невичерпного переліку надає можливість забезпечення їх правової охорони нормами чинного законодавства.

У правовій літературі використовуються різні види класифікацій об'єктів права інтелектуальної власності.

Найдавнішим є розподіл цих об'єктів на об'єкти авторського права і суміжних прав та об'єкти права промислової власності. Найбільш сучасним і визнаним більшістю українських науковців є класифікація об'єктів права інтелектуальної власності за такими інститутами цього права: об'єкти авторського права і суміжних прав; результати науково-технічної творчості; комерційні позначення.

Розглянемо більш детально згадані інститути права інтелектуальної власності (рис. 1).

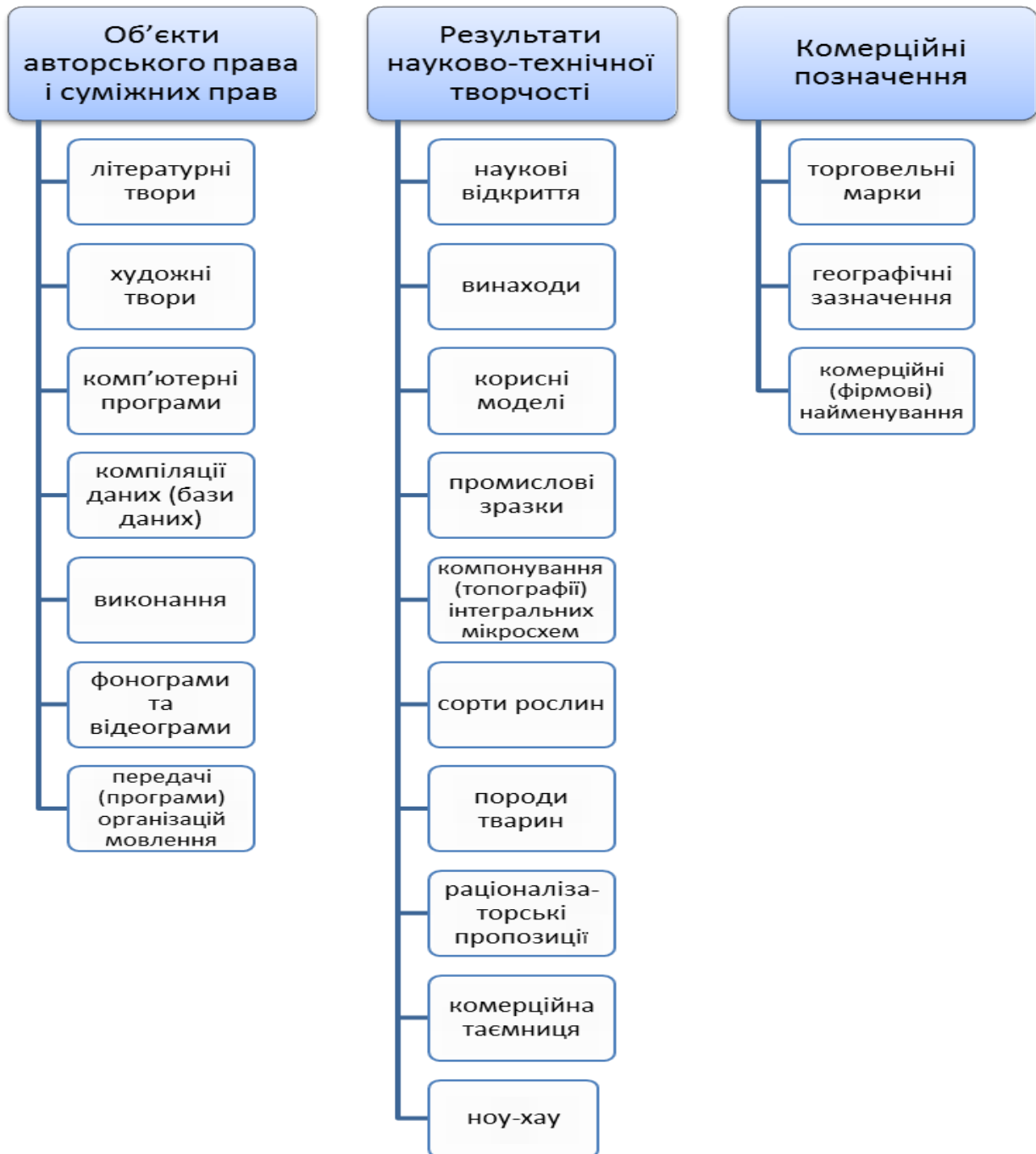

Рисунок 1. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

3.1.2. Об'єкти авторського права та і суміжних прав

Ст. 433 ЦК України до об'єктів авторського права відносить твори, а саме:

- 1) літературні та художні твори
 - романи, поеми, статті та інші письмові твори;
 - лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
 - драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;
 - музичні твори (з текстом або без тексту);
 - аудіовізуальні твори;
 - твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
 - фотографічні твори;
 - твори ужиткового мистецтва;
 - ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
 - переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів;
 - збірники творів, якщо вони за доббором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- 2) комп'ютерні програми;
- 3) компіляції даних (бази даних), якщо вони за доббором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- 4) інші твори.

У ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» також наведено перелік об'єктів авторського права, якими є твори у галузі науки, літератури і мистецтва тощо.

Як правило, під твором розуміють результат інтелектуальної, творчої діяльності. Під літературними творами розуміють твори, що мають вираз словесної форми (поезія, проза, драма). Під художніми творами, зазвичай, розуміють діяльність у галузі мистецтва, що зображує дійсність в образах (художні твори, художня література).

Згідно із визначенням термінів, наданих у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», під комп'ютерною програмою розуміють набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як

операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Компіляція даних (база даних) як об'єкт авторського права представляє сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Важливим є те, що норми авторського права поширюються тільки на форму вираження твору і не поширюються на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процеси, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

До об'єктів суміжних прав законодавство відносить: виконання творів, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення. При цьому під фонограмою, як об'єктом суміжних прав, розуміється звукозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Відеограмою є відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

Визначення «передачі (програми) організацій мовлення», як об'єкту суміжних прав, у національному законодавстві відсутнє, але у Законі України «Про авторське право і суміжні права» організацією мовлення вважається організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення. Виходячи з Закону України «Про авторське право і суміжні права» можна дати наступне визначення передачі (програми) організації мовлення як об'єкту суміжних прав – це сукупність телерадіопередач, які транслюються безпосередньо або у запису організаціями ефірного мовлення чи організаціями кабельного мовлення.

3.1.3. Об'єкти науково-технічної творчості

До цієї групи об'єктів права інтелектуальної власності, як правило, включають винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, сорти рослин, породи тварин, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, комерційну таємницю.

Визначення таких об'єктів права інтелектуальної власності як винахід, корисна модель міститься у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Так, згідно цього закону винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Об'єктом винаходу (корисної моделі) згідно із законом може бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму тощо), процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу. До пристроїв, як об'єктів винаходу, належать конструкції і виробни (наприклад, машини, прилади, механізми, інструменти, транспортні засоби, обладнання та ін.). До речовин, як об'єктів винаходу, належать індивідуальні хімічні поєднання (включаючи високомолекулярні поєднання, об'єкти генної інженерії), композиції (склади, сплави, суміші) та продукти ядерних перетворень. До штамів мікроорганізмів, культур клітин рослин та тварин, як об'єктів винаходу, належать індивідуальні штами (наприклад, бактерії, мікроскопічні гриби, дріжджі, прості мікроскопічні водорості, мікроскопічні лишайники, мікроскопічні безхребетні тварини та ін.), а також консорціуми мікроорганізмів, культур клітин рослин і тварин. До способів, як об'єктів винаходу, належать процеси виконання дій над матеріальними об'єктами за допомогою матеріальних об'єктів. Традиційно придатними для набуття прав інтелектуальної власності (патентоздатними) в якості процесу є різні способи механічної обробки, хімічної технології, вироблення і передачі енергії, зображень та ін. Патентоздатними також визнаються мікробіологічні способи і способи впливу на рослини та інші об'єкти живої природи з метою поліпшення їх споживчих якостей, захисту від шкідників, підвищенню врожайності тощо.

Різниця між винаходом та корисною моделлю, згідно з Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» полягає лише у критеріях придатності для набуття права інтелектуальної власності. Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є

промислово придатним, а корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною.

Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» у ст. 1 визначає промисловий зразок як результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання. Дане визначення промислового зразка уточнюється через його об'єкти, якими можуть бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб. Таким чином, промисловий зразок, так само як й винахід, являє собою результат інтелектуальної, творчої діяльності людини, який може бути втілений у матеріальному носії.

Промисловим зразком згідно ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» не визнаються:

- об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди;
- друкована продукція як така;
- об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо.

Важливо, що деякі вироби можуть бути визнані як промисловим зразком, так і об'ємною торговельною маркою (наприклад, форма флакону для парфумів, форма пляшки) або можуть отримати правову охорону як об'єкти авторського права (наприклад, твори декоративно-прикладного мистецтва). Але необхідно враховувати, що подібні об'єкти права інтелектуальної власності виконують різні функції і права на них оформлюються та реєструються в різному порядку.

Поняття компонування (топографії) інтегральної мікросхеми надано в ст. 1 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Топографія інтегральної мікросхеми це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Визначення «наукового відкриття» як об'єкта права інтелектуальної власності дається у ст. 457 ЦК України, згідно з якою науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

До об'єктів права інтелектуальної власності, що є результатами науково-технічної творчості, віднесено також сорти рослин та породи тварин. Так, згідно Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» сорт рослин як об'єкт права інтелектуальної власності – це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умовам надання правової охорони: може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів; може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак; може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення у незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Що стосується визначення терміну «порода тварини» як об'єкту права інтелектуальної власності, то на цей час у національному законодавстві його не існує.

Визначення раціоналізаторської пропозиції та її об'єктів закріплені в ст. 481 ЦК України. Так, раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Об'єктами раціоналізаторської пропозиції можуть бути матеріальний об'єкт або процес.

Нарешті, об'єктом права інтелектуальної власності, який відноситься до інституту права інтелектуальної власності на результати науково-технічної творчості є комерційна таємниця. Згідно ст. 505 ЦК України комерційна таємниця – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невід'ємною та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

В Україні на цей час немає окремих спеціальних законів щодо охорони прав на відкриття, раціоналізаторські пропозиції, породи тварин та комерційну таємницю.

3.1.4. Комерційні позначення

Цю групу об'єктів права інтелектуальної власності складають фірмові найменування, торговельні марки та географічні зазначення.

У національному законодавстві відсутня норма, яка б містила легальне визначення фірмового найменування, проте ст. 489 ЦК України встановлює вимогу, якій воно повинно відповідати. Так, правова охорона надається фірмовому найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших осіб та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. Таким чином, фірмове найменування, як об'єкт права інтелектуальної власності, це таке найменування, під яким особа діє в цивільному обороті і яке індивідуалізує цю особу серед інших його учасників

Що стосується визначення торговельної марки, то відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» торговельною маркою визнається позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб. При цьому, об'єктом торговельної марки можуть бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень.

Згідно ст. 1 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» географічним зазначенням визнається назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактору. Видовим об'єктом географічного зазначення є назва місця походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором (наприклад, мінеральна вода «Моршинська»).

3.2. Суб'єкти права інтелектуальної власності

Згідно із ст. 421 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Термін «творець» за своїм змістом можна вважати аналогічним терміну «автор об'єкту права інтелектуальної власності». Творець (автор) – це фізична особа, творчою працею якої створений об'єкт права інтелектуальної власності.

Юридичні особи не можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, це можуть зробити лише працюючі у них фізичні особи. Проте, юридичній особі може належати комплекс майнових прав інтелектуальної власності, і в цьому випадку юридична особа може бути, як і творець (автор), суб'єктом права інтелектуальної власності за договором або законом.

З практичної точки зору всіх суб'єктів права інтелектуальної власності можна поділити на дві групи. До першої групи належать первинні суб'єкти, які набули право інтелектуальної власності в результаті створення або державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності. До цієї групи слід, в першу чергу, віднести автора (творця), оскільки саме його інтелектуальний, творчий потенціал є тим джерелом, з якого народжується об'єкт права інтелектуальної власності. Тому, саме за автором (творцем) законодавець закріплює і визнає, за загальним правилом, весь обсяг особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності, що складають зміст права інтелектуальної власності. Друга група суб'єктів права інтелектуальної власності – це вторинні суб'єкти цього права. Вони самі нічого не створюють, але на підставі закону або договору набувають у встановленому порядку майнові права інтелектуальної власності і відповідно визнаються суб'єктами права інтелектуальної власності.

Суб'єктом авторського права згідно із ст. 435 ЦК України є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Автор твору належить до первинного суб'єкту права інтелектуальної власності. Суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули права на об'єкти авторського права

відповідно до договору або закону. Ці суб'єкти є правонаступниками первинного суб'єкту права інтелектуальної власності.

Суб'єктом суміжних прав згідно із ст. 450 ЦК України є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. За відсутності доказів іншого виконавцем, виробником фонограми, виробником відеограми, організацією мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі програми організації мовлення. Зазначені суб'єкти належать до первинних суб'єктів суміжних прав. Суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону у первинних суб'єктів суміжних прав.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на наукові відкриття є лише фізичні особи – автори, інтелектуальною, творчою діяльністю яких зроблене наукове відкриття.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки є винахідники (автори) винаходів, корисних моделей, а також автори промислових зразків. Інші особи, які набули майнові права на зазначені об'єкти права інтелектуальної власності за договором чи законом, відносяться до категорії вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» автором винаходу, корисної моделі і промислового зразка є фізична особа, результат інтелектуальної, творчої діяльності якої визнано винаходом (корисною моделлю) або промисловим зразком. Суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральних мікросхем є її автор та інші особи, які набули майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральних мікросхем на підставі договору або закону.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорти рослин та породи тварин є автори та інші особи, що набули майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин чи породи тварин за договором чи законом.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю відповідно є особи, які займаються підприємницькою діяльністю та мають юридичний статус підприємців. Суб'єктом права інтелектуальної власності може бути інша (не автор/творець) фізична особа та юридична особа, до яких на підставі договору (ліцензії) або закону переходять повністю або частково майнові права інтелектуальної власності на об'єкти цього права. Суб'єктами права інтелектуальної власності, за певних умов, можуть бути, також спадкоємці (щодо фізичних осіб) та правонаступники – щодо юридичних осіб (у разі ліквідації, реорганізації тощо). Спадкоємці – це особи (фізичні або юридичні), до яких в разі смерті автора (творця) або фізичної особи-підприємця переходять майнові права інтелектуальної власності. правонаступниками, як правило, є юридичні особи. В разі припинення діяльності юридичної особи – суб'єкта права інтелектуальної власності – до правонаступника переходять майнові права інтелектуальної власності. Одним з видів правонаступництва є перехід майнових прав інтелектуальної власності до роботодавця або замовника.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на фірмове найменування, торговельну марку та географічне зазначення є особи, яким належать майнові права інтелектуальної власності на ці комерційні позначення. Суб'єктами права інтелектуальної власності на фірмове найменування можуть бути фізична особа-підприємець та юридична особа, зокрема товариства (підприємницькі та непідприємницькі), установи та юридичні особи інших організаційно-правових форм, встановлених законом, та правонаступники цих осіб. Вони є носіями виключно майнових прав інтелектуальної власності, а особисті немайнові права їм не належать, оскільки закон не визнає права авторства на фірмові найменування.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку згідно з частиною п'ятою ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» та ст. 494 ЦК України можуть бути юридичні або фізичні особи, включаючи об'єднання осіб, які зареєстрували на своє ім'я право інтелектуальної власності на торговельну марку, а також правонаступники зазначених осіб.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення згідно ст. 9 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та ст. 502 ЦК України можуть бути

особи, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць, а також правонаступники зазначених осіб.

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте об'єкти інтелектуальної власності, що відносяться до групи комерційних позначень.
2. Які результати творчої діяльності відносяться до об'єктів авторського права, а які – до об'єктів суміжних прав?
3. Що таке винахід?
4. Що таке корисна модель та промисловий зразок?
5. Яку функцію виконує торговельна марка?
6. У чому полягає різниця між об'єктами авторського права і суміжних прав?

ТЕМА 4. СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

4.1. Законодавство України про інтелектуальну власність

Законодавство України з питань інтелектуальної власності становить цілісну систему правових норм. Відомо, що найважливішою ознакою системи є структурованість. Отже, для розуміння системи законодавства в тому числі і з питань інтелектуальної власності, потрібно насамперед з'ясувати її ієрархію, яка формується на основі юридичної сили чинних нормативних актів і в основному визначається системою органів державної влади України. Крім того, Конституцією України встановлено певну залежність між нормативними актами різних рівнів, згідно з якою акти органів нижчого підпорядкування мають відповідати актам вищих за належністю органів, а останні – слугувати вихідною базою для актів меншої юридичної сили.

Серед нормативних актів, що регулюють правовідносини в сфері інтелектуальної власності, головну роль відіграють акти вищих органів державної влади, тобто законодавчі акти.

Центральне місце серед них посідає Конституція України, яка має найвищу юридичну силу. Конституція України проголошує право особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41), а також гарантує свободу творчості та захист прав інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54).

Важлива роль належить також Цивільному кодексу України, що містить Книгу четверту «Право інтелектуальної власності», норми якої регулюють цивільно-правові питання, пов'язані з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності. В ЦК України, як в нормативному акті базисного характеру, висвітлено значення і місце прав інтелектуальної власності у системі інших цивільних прав. Право інтелектуальної власності розглядається як складова частина цивільних прав, хоча правовідносини в сфері інтелектуальної власності регулюються також і іншими кодексами та застосовуються всі ті норми ЦК України, що носять загальний характер і розраховані на

регулювання всіх цивільно-правових відносин, наприклад, норми щодо прав і дієздатності осіб, засобів і способів захисту порушених прав, правовідносини, пов'язані із спадковим правом, правоздатністю іноземних громадян і осіб без громадянства. До правовідносин в сфері інтелектуальної власності повинна застосовуватися і загальна частина зобов'язального права, якщо тільки спеціальні норми законодавства в сфері інтелектуальної власності не вносять до неї корективи або якщо необхідність таких коректив не впливає з особливостей зазначених правовідносин.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що, хоча ЦК України і не відноситься безпосередньо до джерел законодавства в сфері інтелектуальної власності, його норми широко застосовуються при регулюванні правовідносин в цій сфері. В той же час, необхідно пам'ятати про те, що ЦК України не може, та й не покликаний підмінювати собою всі інші закони, які регулюють цивільні правовідносини в сфері інтелектуальної власності. Досвід інших країн, що мають кодифіковане цивільне законодавство, а також історія розвитку вітчизняного законодавства з питань інтелектуальної власності доводять певну перевагу регулювання правовідносин в цій сфері спеціальними законами. Хоча сьогодні в Україні розглядається можливість кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності.

На цей час в Україні діють 10 спеціальних законів, що безпосередньо регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності. Правові норми з питань інтелектуальної власності містяться також в деяких інших законах України. Частиною національного законодавства України в сфері інтелектуальної власності є також 18 чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Таким чином, можна вважати, що систему основних джерел законодавства України утворюють Конституція України, кодекси, закони та міжнародні договори України.

Законодавство України з питань інтелектуальної власності:

1. Конституція України.
2. Кодекси України:
 - Цивільний кодекс України;
 - Господарський кодекс України;
 - Кримінальний кодекс України;
 - Кодекс адміністративного судочинства України;

- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Митний кодекс України;
- Цивільний процесуальний кодекс України;
- Господарський процесуальний кодекс України;
- Кримінально-процесуальний кодекс України.

3. Спеціальні закони України з питань інтелектуальної власності:

- ЗУ «Про авторське право і суміжні права»;
- ЗУ «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»;
- ЗУ «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»;
- ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»;
- ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки»;
- ЗУ «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»;
- ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин»;
- ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»;
- ЗУ «Про охорону прав на зазначення походження товарів»;
- ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції».

4. Міжнародні договори в сфері інтелектуальної власності, до яких приєдналась Україна:

- Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, підписана в Стокгольмі 14 червня 1967 року та змінена 2 жовтня 1979 року;
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року);
- Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 року;
- Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року;
- Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 року, м. Рим;
- Всесвітня конвенція про авторське право від 20 грудня 1996 року;

— Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року;

— Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року;

— Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року;

— Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, прийнятий в Мадриді 28 червня 1989 року;

— Ніццька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків, прийнята 15 червня 1957 року;

— Договір про закони щодо товарних знаків від 27 жовтня 1994 року;

— Найробський договір про охорону Олімпійського символу від 26 вересня 1981 року;

— Договір про патенту кооперацію від 19 червня 1970 року;

— Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 28 квітня 1977 року;

— Договір про патентне право від 1 червня 2000 року;

— Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків (Гаазький акт 1969 року та Женевський акт, прийнятий 2 липня 1999 року);

— Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин від 2 грудня 1961 року, що переглянута у Женеві 10 листопада 1972 року, 23 жовтня 1978 року та 19 березня 1991 року.

Крім того, слід взяти до уваги, що в Україні діють близько 100 підзаконних актів, затверджених постановами Кабінету Міністрів України або наказами відповідних центральних органів виконавчої влади, в яких переважно надано механізми реалізації законодавчих норм.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що в Україні створена сучасна нормативно-правова база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Але робота по її вдосконаленню та гармонізації з нормами міжнародного законодавства в цій сфері продовжується.

4.2. Державна система правової охорони інтелектуальної власності

Загальна організаційна система органів влади, які беруть участь в регулюванні діяльності у сфері інтелектуальної власності, складається з державних і недержавних структур.

До державних належать:

— Комітет з питань науки і освіти Верховної ради України.
— Спеціалізовані колегії Вищого господарського суду України, апеляційних господарських судів областей та м. Києва.

— Спеціалізовані палати Вищого господарського суду України та апеляційних господарських судів.

— Міжвідомчий комітет з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності при КМ України.

— Департамент інтелектуальної власності при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України.

— Міністерство юстиції України. Його головне завдання полягає у розробленні й адаптації національного законодавства стосовно інтелектуальної власності до міжнародного законодавства.

— Міністерство внутрішніх справ та Служба безпеки України, які здійснюють перевірку і контроль дотримання вимог нормативно-правових актів стосовно інтелектуальної власності.

— Антимонопольний комітет України. Головна мета — забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції у сфері інтелектуальної власності.

— Державна фіскальна служба України. Контролює нарахування та сплату податків з використання об'єктів інтелектуальної власності; виявляє порушення у сфері інтелектуальної власності, зокрема з незаконного виробництва.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності — сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних закладів. Особливе місце в державній системі інтелектуальної власності України займає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та підпорядкований йому Департамент інтелектуальної власності з державними підприємствами, а саме: «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) та «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (УААСП), Державне підприємство «Інтелзахист».

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Воно виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері формування та реалізації державної політики економічного, соціального розвитку і торгівлі, державної промислової політики, державної інвестиційної політики, державної зовнішньоекономічної політики, державної політики у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, управління об'єктами державної власності, розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів), державних та публічних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; формування та реалізації державної політики у сфері державної статистики, державного матеріального резерву, експортного контролю; формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. реалізації державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності. Мінекономрозвитку є уповноваженим органом з питань координації діяльності з реалізації державного оборонного замовлення. До його основних завдань, зокрема, належить державна політика у сфері інтелектуальної власності.

Департамент інтелектуальної власності — урядовий орган державного управління, основними завданнями якого є:

- участь у межах своєї компетенції у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності;
- прогнозування та визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку у сфері інтелектуальної власності;
- організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Український інститут інтелектуальної власності (Укрпатент). Основними завданнями Укрпатенту є:

— приймання заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності, проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності на відповідність їх умовам надання правової охорони, забезпечення здійснення державної реєстрації об'єктів промислової власності і змін їх правового статусу та офіційної публікації відповідних відомостей;

— участь у розробленні пропозицій формування державної політики у сфері охорони промислової власності, заходів її реалізації;

— участь у розробленні пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері охорони промислової власності;

— забезпечення, в межах своїх повноважень, виконання міжнародних зобов'язань України у сфері охорони промислової власності, участь у підготовці та укладанні міжнародних договорів з питань охорони промислової власності;

— участь в організації підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань охорони промислової власності;

— забезпечення здійснення державної реєстрації договорів про передачу права власності на об'єкти промислової власності, що охороняються в Україні, та договорів про видачу дозволу (ліцензійних договорів) на їх використання;

— забезпечення виконання завдань Державної програми інформатизації України в частині, що стосується промислової власності;

— створення та забезпечення функціонування патентно-інформаційної бази та довідково-пошукового апарату, необхідної для проведення експертизи;

— забезпечення фізичних та юридичних осіб інформацією про об'єкти промислової власності;

— забезпечення формування фондів національної патентної документації в органах державної системи науково-технічної інформації України;

— проведення науково-дослідних робіт і підготовка пропозицій з питань удосконалення методології проведення експертизи, поліпшення її якості, юридичного та технологічного забезпечення;

— участь у судових справах стосовно об'єктів промислової власності;

— матеріально-технічне і методологічне забезпечення у сфері охорони промислової власності.

Український центр інноватики і патентно-інформаційних послуг (філія Укрпатенту). Метою діяльності Центру є:

— всебічне сприяння інноваційній активності в Україні;
— допомога учасникам інноваційного процесу у вирішенні питань у сфері промислової власності.

Українське агентство з авторських та суміжних прав. Основними завданнями Агентства є:

— участь у розробленні пропозицій по формуванню державної політики у сфері авторських і суміжних прав, заходів щодо її реалізації;

— забезпечення охорони відповідно до чинного законодавства авторських і суміжних прав власників в Україні та прав власників в інших країнах та їхніх правонаступників на території України та за її межами;

— участь у розробленні пропозицій, пов'язаних з удосконаленням законодавства України у сфері авторських і суміжних прав;

— забезпечення здійснення державної реєстрації прав авторів на твори науки, літератури і мистецтва;

— забезпечення формування та ведення Реєстру суб'єктів авторських і суміжних прав;

— сприяння розширенню міжнародного наукового і культурного співробітництва, обміну духовними цінностями, залученню громадян України до надбань світової культури;

— забезпечення, в межах своїх повноважень, виконання міжнародних зобов'язань України у сфері авторських і суміжних прав, участь у підготовці міжнародних договорів України з питань охорони авторських і суміжних прав;

— участь в організації підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань охорони авторських і суміжних прав;

— забезпечення фізичних та юридичних осіб інформацією про об'єкти авторських та суміжних прав;

— методологічне забезпечення функціонування державної системи охорони авторських і суміжних прав;

— управління майновими правами авторів або їх правонаступників на колективній основі у випадках, коли існують перешкоди в їх практичному здійсненні в індивідуальному порядку

(публічне виконання), в тому числі на радіо і телебаченні, відтворення творів за допомогою механічного, магнітного та іншого запису, репродукування, тиражування творів образотворчого мистецтва у промисловості, відтворення аудіовізуальних творів чи звукозаписів творів в особистих цілях та інших випадків;

— надання допомоги авторам та іншим правовласникам авторських і суміжних прав в управлінні їхніми майновими правами;

— забезпечення обслуговування правовласників та їхніх правонаступників на основі використання нової техніки та передових технологій.

Державне підприємство «Інтелзахист». Основними завданнями його є:

- посилення захисту прав у сфері інтелектуальної власності;
- удосконалення організації та видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Для ефективного використання наукового потенціалу та сприяння комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності при вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації Наказом Міністерства освіти і науки України № 631 від 1 листопада 2005 року створено підрозділи з питань інтелектуальної власності.

Також Постановою Кабінету Міністрів України № 938 від 27 серпня 1997 року затверджено «Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)», згідно з яким патентний повірений — це особа, яка має право згідно із законодавством, у межах доручення особи, яку вона представляє, виконувати всі пов'язані з цим дії у відносинах з Держпатентом та установами, що належать до сфери його управління, а також з судовими органами, кредитними установами, іншими фізичними та юридичними особами, зокрема:

- підписувати заяви, клопотання, описи, формули винаходів тощо;
- подавати й одержувати матеріали охоронних документів;
- виконувати платіжні операції;
- вносити зміни до опису винаходів і креслень;
- відкликати заявки на видачу охоронних документів;
- подавати доповнення, заперечення, скарги;

— вживати заходів для підтримання чинності охоронних документів;

— проводити НДР, частиною яких є патентні дослідження;

— представляти інтереси власників прав на об'єкти інтелектуальної власності в державних і судових органах.

Патентний повірений має право визначати порядок ознайомлення з інформацією, яка є предметом його професійного, ділового та іншого інтересу, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлювати для неї систему захисту, якщо інше не обумовлено законодавством та дорученням особи, яку він представляє. Патентний повірений має право займатися своєю діяльністю індивідуально або разом з іншими патентними повіреними, створювати патентні агентства, фірми, бюро, контори тощо з правами юридичної особи, а також працювати за наймом.

Питання для самоконтролю:

1. Який орган державного управління відповідає за політику у сфері інтелектуальної власності?

2. Які основні функції виконує ДП «Український інститут інтелектуальної власності»?

3. Які основні функції виконує Державний департамент інтелектуальної власності?

4. Які основні функції виконує ДП «Українське агентство з авторських і суміжних прав»?

ТЕМА 5. АВТОРСЬКЕ ПРАВО

5.1. Суб'єкти авторського права

Відповідно до статті 435 Цивільного кодексу України та статті 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та інші фізичні та юридичні особи, які набули авторських прав відповідно до договору або закону.

Враховуючи норми статті 7 та пункту 1 статті 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» фізичні та юридичні особи стають суб'єктами авторського права після передачі (відчуження) авторами або спадкоємцями на основі відповідного договору майнових прав на користь цих осіб.

Отже, поняття «автор твору» і «суб'єкт авторського права» нетотожні як за змістом, так і за значенням. Статтею 435 Цивільного кодексу України встановлено, що автор твору є первинним суб'єктом авторського права. Інші фізичні та юридичні особи є похідними суб'єктами авторського права. У автора твору авторське право виникає як сукупність немайнових (особистих) та майнових прав, що надаються йому законом. Інші фізичні і юридичні особи можуть набути лише майнових авторських прав відповідно до договору або до закону.

Автор – це фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір (стаття 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Отже, автором твору може бути лише людина, яка як учасник цивільно-правових відносин є фізичною особою (стаття 24 Цивільного кодексу України).

Автором може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства. Порядок реалізації авторського права залежить від цивільної правосуб'єктності фізичної особи.

Здатність мати цивільні права і обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи (стаття 25 Цивільного кодексу України). Вона є необхідною умовою правоволодіння у правовідносинах. Тому автором твору потенційно може бути будь-яка людина. Обсяг цивільних прав і обов'язків залежить від цивільної дієздатності фізичної особи, тобто здатності своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні

обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (стаття 30 Цивільного кодексу України).

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років; у встановлених випадках повна цивільна дієздатність може надаватися з шістнадцяти років органами опіки й піклування (статті 34, 35 Цивільного кодексу України). Неповну цивільну дієздатність має особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Вона має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (стаття 32 Цивільного кодексу України). Часткову цивільну дієздатність має особа у віці до чотирнадцяти років. Вона має право самостійно здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (стаття 31 Цивільного кодексу України). Цивільна дієздатність особи може бути обмежена судом.

Юридична особа – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку (стаття 80 Цивільного кодексу України), не може бути автором твору.

Твори науки, літератури і мистецтва можуть бути результатом творчої праці як однієї особи, так і кількох осіб – співавторів, які беруть участь у творчому процесі. Співавторство можливе при створенні будь-яких творів. При цьому, спільний твір має бути створено спільною творчою працею співавторів.

Статтею 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір.

Твір, створений у співавторстві, може мати як одну, так і декілька різних форм втілення творчих задумів: письмова, звукова, зображувальна тощо. При застосуванні однієї форми творча праця співавторів має однорідний характер, а при застосуванні різних форм кожен співавтор виконує свою специфічну творчу функцію. Спільна творча праця може реалізовуватися у різних формах: одні автори працюють разом, інші працюють індивідуально, лише здійснюючи координацію своєї творчої діяльності, доводячи творчий задум до бажаного результату. Співавторство можливе лише на основі добровільного поєднання творчих зусиль різних авторів.

Спільний твір повинен бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле. Наприклад, в опері музика

поєднується з текстом, а у балеті – з танцем. Тому музика без тексту – не опера, танець без музики – не балет. Поєднання різних форм творчості можливо й у випадку, коли жодна з складових частин не втрачає самостійного значення, а кожен автор може використовувати свою частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами (музичний пісенний твір, аудіовізуальний твір).

Коли неможливо виокремити працю кожного співавтора у створеному творі, таке співавторство називається нероздільним. У випадку, коли складові частини твору чітко визначені, і відомо, хто зі співавторів створив ту чи іншу частину, таке співавторство називається роздільним. При роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину твору, водночас він є співавтором твору в цілому.

Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам спільно незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Право опублікування та іншого використання твору в цілому належить всім співавторам. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим співавторам у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. У разі порушення авторського права на твір, який створено у співавторстві, кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

Винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо в договорі між ними не передбачено інше. Відповідно до статті 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відносини між співавторами визначаються угодою, яку вони укладають між собою. Пункт 3 статті 436 Цивільного кодексу України встановлює, що відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно. Вимога про врегулювання взаємовідносин між авторами шляхом укладання угоди про співавторство, зводить до мінімуму виникнення конфліктних ситуацій між співавторами при використанні твору, а також значно полегшує правові розв'язання спорів.

Крім автора твору за законом, набути авторські майнові права на твір можуть спадкоємці автора; наймач (роботодавець) автора твору; упорядник збірників або інших складених творів. Авторське право може перейти від автора чи іншої особи, яка має авторське право, до фізичних чи юридичних осіб та інших учасників цивільних відносин у порядку спадкування за заповітом або за законом (стаття 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). До спадкоємців не переходять особисті немайнові права авторів. Спадкоємці мають лише право протидіяти посяганням на твір, яке може завдати шкоди честі та репутації автора.

Іншими суб'єктами авторського права, які набувають майнових прав за законом, є: роботодавець (наймач) автора твору, створеного у зв'язку з виконанням трудового договору (службового твору) згідно зі статтею 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та статтею 429 Цивільного кодексу України; особа, яка видавцем періодичних видань (газет, журналів) та збірників (енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць), за статтею 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Юридична особа може стати суб'єктом авторського права в порядку правонаступництва (злиття, приєднання, поділу, перетворення) згідно зі статтею 104 Цивільного кодексу України.

Суб'єктом авторського права за договором може стати будь-яка фізична чи юридична особа. Види, зміст, порядок укладання договорів щодо розпоряджання правами інтелектуальної власності на твір визначено цивільним законодавством України статтями 31-34 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та главою 75 Книги V Цивільного кодексу України.

5.2. Об'єкти авторського права

Об'єктом авторського права є твір. В авторському праві під твором розуміють результат інтелектуальної творчої діяльності людини, який відзначається оригінальністю, втілено у будь-якій об'єктивній, доступній для сприйняття та використання формі, може бути відтворено, доведено до загального відома, перероблено.

Твір – це сукупність ідей, думок, міркувань, образів, наукових положень, оцінок, висновків, пропозицій тощо, які виникли у процесі творчої діяльності автора і знайшли своє відображення у певній об'єктивній формі. Ознаками твору, який визнається

об'єктом авторського права, є творчий характер твору, оригінальність твору та об'єктивна форма вираження твору. Відповідно до статті 433 Цивільного кодексу України та статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторським правом охороняються твори як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо), цінності і достоїнства, а також способу чи форми їх об'єктивного вираження.

У законодавстві України немає визначення твору. Разом з тим, зазначені ознаки твору виділяють при дослідженні норм Закону України «Про авторське право і суміжні права», в яких визначено, зокрема, такі поняття, як автор, примірник твору, аудіовізуальний твір, база даних, комп'ютерна програма, твір архітектури, твір образотворчого мистецтва та інші.

Твір може бути об'єктом охорони, якщо він є результатом творчої праці його автора, тобто є оригінальним, неповторним, суспільно та історично унікальним.

Не має реальних можливостей однозначно охарактеризувати діяльність, в результаті якої створений твір. Тому власне сам твір і стає практично єдиним універсальним показником, який дає можливість визнати діяльність як творчу. Творча діяльність, тобто процес створення твору в силу різних обставин може бути не завершено. Тому авторським правом охороняються як завершені, так і не завершені твори.

Об'єктом авторського права можуть бути тільки твори, які мають оригінальний характер, відзначаються індивідуальністю, яка несе в собі відображення особистості автора. Оригінальність твору в авторському праві є достатньою умовою надання правової охорони. Оригінальність твору можна визначити лише за фактом його створення. Твір може бути новим, але новизна в авторському праві не є необхідною умовою охорони. Ідеї, використані при створенні твору, не обов'язково мають бути новими, оскільки авторське право допускає інтелектуальну творчість на основі існуючих елементів. Головне, щоб твір відрізнявся від своїх попередників, не був копією або наслідуванням інших творів, був індивідуалізованим вираженням творчого задуму автора. Оцінка оригінальності є різною по відношенню до творів літератури,

музики, художнього мистецтва, науки або коли мова йде про первинні чи похідні твори.

Оригінальний характер твору визначається в кожному окремому випадку. Загальновизнаним є положення, що авторське право поширюється на твори, що існують в будь-якій об'єктивній формі. Авторське право охороняє форму твору, що надає змогу сприймати та використовувати твір шляхом відтворення, виконання або використання іншим способом. Задум письменника чи композитора, який у свідомості автора вже склався у закінчену форму, образ, певне сполучення звуків, але не виражений зовні у будь-якій об'єктивній формі, не визнається об'єктом авторського права. Думки та фантазії автора, що існують лише у формі творчого задуму, не можуть бути сприйняті іншими людьми, і тому практично не існує потреби в їх правовій охороні. Твір повинен існувати в формі, яка відокремлена від особистості автора і набула самостійного буття.

У міжнародних договорах та національному законодавстві різних держав, в тому числі й України, визначено перелік творів, які охороняються авторським правом. Такий перелік є невичерпним у ньому зазначено найважливіші об'єкти авторського права для інформування потенційних суб'єктів про можливість охорони їх інтересів в межах авторського права.

Відповідно до статті 433 Цивільного кодексу України та статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктами авторського права визнано такі твори:

- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) та їх сценічні обробки, придатні для сценічного показу;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;

— фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;

— твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності;

— ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

— сценічні обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

— похідні твори;

— збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

— тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

— комп'ютерні програми;

— компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

— інші твори.

5.3. Виникнення та реєстрація авторського права

Моментом виникнення авторського права і одночасно юридичним фактом, через який воно виникає, є надання твору будь-якої об'єктивної форми. Для надання авторсько-правової охорони важливим є сам факт існування твору в будь-якій об'єктивній формі, причому від того, оприлюднено його чи ні.

Статтею 437 Цивільного кодексу України та статтею 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що авторське право на твір виникає з моменту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Виникнення

авторського права від моменту створення твору, що не потребує виконання будь-яких додаткових дій, які визначаються «формальностями», є наріжним каменем всієї системи авторського права.

Надання автоматичної охорони через факт створення твору відрізняє авторське право від іншої складової права інтелектуальної власності – права промислової власності. Об'єкти промислової власності охороняються внаслідок надання правової охорони уповноваженим державним органом після відповідної процедури їх реєстрації, складність якої залежить від виду об'єкта, що охороняється.

Принцип автоматичного надання правової охорони, покладений в основу авторського права, зумовлений особливостями об'єкта охорони. У творах науки, літератури і мистецтва основне значення має не ідея, а нова форма вираження цієї ідеї; будь-яка форма втілення однієї й тієї ж ідеї сприймається публікою як самостійний об'єкт і тому заслуговує на охорону. Проведення спеціальної експертизи, що передуює наданню правової охорони, об'єктивно не вимагається. Закон виходить з того, що існування та захист авторських прав можуть здійснюватися без дотримання будь-яких формальностей. Однак слід мати на увазі, що на оригіналі і примірниках твору може проставлятися знак охорони авторського права (стаття 437 Цивільного кодексу України та стаття 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), який складається з трьох елементів:

- латинської букви «С» у колі – ©;
- імені (найменування) володільця виключних авторських прав;
- року першого опублікування твору.

При цьому, правовою охороною рівною мірою користуються як твори, на яких проставлено знак охорони, так і твори без такого знака. Основною метою зазначення на творі даного знаку є інформування третіх осіб про те, що цей твір охороняється, а також спрощення процесу доведення провини порушника, якщо подібне порушення сталося.

Знак охорони авторського права почав використовуватися у зв'язку з приєднанням СРСР до Всесвітньої конвенції про авторське право в 1973 році. Конвенцією передбачено: якщо національним законодавством будь-якої держави-члена вимагається дотримання

певних формальностей для виникнення або здійснення авторських прав, то всі формальності вважаються виконаними, якщо на творі стоїть знак охорони авторського права. Презумпцією в юриспруденції є визнання існування певного факту юридично достовірним, доки не буде доведено протилежне.

Відповідно до статті 435 Цивільного кодексу України та частини 1 статті 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» за відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (копії твору, виконаній у будь-якій матеріальній формі) – це презумпція авторства. Зазначене положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

Частиною 4 статті 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я та не заявить про своє авторство. Видавець у цьому випадку є законним представником автора і, представляючи його інтереси, не повинен представляти доручення від автора або договір з ним, оскільки автор виявив бажання зберегти своє ім'я в таємниці.

Зазначена норма повинна поширюватися за аналогією на будь-які оприлюднені твори. Стосовно видавця, то під ним слід розуміти будь-яку особу, яка вперше опублікувала твір або оприлюднила його.

У травні 1995 року Україна приєдналася до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Конвенція є найдавнішим і найшановнішим міжнародним договором у сфері авторського права, з підписанням якого у 1886 році розпочалося формування єдиної міжнародної системи охорони авторського права. В 1908 році в Бернській конвенції було закріплено принцип автоматичної охорони авторських прав. Згідно зі статтею 5 діючої редакції Бернської конвенції здійснення авторських прав не пов'язано з виконанням будь-яких формальностей. Разом з тим, у багатьох державах законодавчими актами щодо авторського права закріплені норми факультативної реєстрації авторського права та

депонування як самих творів, так і договорів та інших документів, відповідно до яких здійснюється розпорядження цими правами. При цьому вказані формальності не є умовою виникнення та використання авторського права, а покликані впорядкувати відносини, пов'язані з використанням творів та захистом авторських прав у разі їх порушення. Реєстрація або депонування здійснюються державними органами або іншими громадськими чи приватними організаціями в залежності від традицій, які склалися історично.

З прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 18 липня 1995 року № 532 «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва» було визначено порядок здійснення державної реєстрації.

Реєстрацію здійснювало відповідно до встановленого порядку Державне агентство України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України (ДААСП України) – орган державної виконавчої влади, відповідальний за втілення в життя політики України в галузі авторського права, забезпечення прав і законних інтересів авторів творів науки, літератури і мистецтва. Після реєстрації особам, які мають авторське право або будь-яку виключну правомочність на твір, а також особам, які реєстрували факт і дату опублікування твору та договори, які зачіпають права автора на твір, видавалися відповідні свідоцтва про державну реєстрацію за встановленим Кабінетом Міністрів України зразком.

ДП УААСП веде Державний реєстр свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір та Державний реєстр договорів, які стосуються права автора на твір. Після реєстрації відомості про відповідну реєстрацію публікують в офіційному бюлетені з питань охорони авторського права і суміжних прав «Авторське право і суміжні права» та в каталозі усіх державних реєстрацій «Каталог державної реєстрації», що з періодичністю відповідно не менше ніж два і один рази на рік укладає та видає Державний департамент інтелектуальної власності. У каталозі всіх державних реєстрацій публікуються загальні відомості щодо проведеної реєстрації – номер реєстрації авторського права або договору, який стосується прав автора на твір, що є номером свідоцтва; дата реєстрації авторського права на твір; відомості про сферу творчої діяльності, до якої належить твір; вид і повна назва твору (скорочена назва твору, якщо така є); альтернативна назва твору (за наявності); дані

про походження твору (похідний, не похідний); дані про створення твору (за службовим завданням, за договором, з власної ініціативи); прізвище, ім'я та по батькові автора (авторів) твору, дата його (їх) народження, повна поштова адреса; вихідні дані оприлюдненого твору (за наявності).

В офіційному бюлетені з питань охорони авторського права і суміжних прав «Авторське право і суміжні права», крім вказаного, публікується коротка анотація про зміст твору, яка під час реєстрації укладається автором. ДП УААСП здійснює спеціальну безоплатну розсилку вказаних видань до бібліотек та установ і організацій, які займаються розповсюдженням науково-технічної інформації та опікуються питаннями захисту авторських прав.

5.4. Особисті немайнові та майнові права автора

Автору належать такі особисті немайнові права:

— вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;

— забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;

— вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;

— вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Особисті немайнові права автора не можуть бути передані іншим особам.

До майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) належать:

— виключне право на використання твору;

— виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Виключне право — це майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав

лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборони їх використання іншим особам у межах строку, встановленого законодавством.

Майнові права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) можуть бути передані (відчужені) іншій особі, після чого ця особа стає суб'єктом авторського права. Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом. Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти:

- відтворення творів;
- публічне виконання і публічне сповіщення творів;
- публічну демонстрацію і публічний показ;
- будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення.

Питання для самоконтролю:

1. Об'єкти авторського права та суб'єкти авторських відносин.
2. Виникнення і здійснення авторського права. Порядок державної реєстрації авторських прав.
3. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт. Особисті немайнові права автора.
4. Майнові права автора та інших осіб, які мають авторське право.

ТЕМА 6. СУМІЖНІ ПРАВА

6.1. Суб'єкти та об'єкти суміжних прав

Суб'єктами суміжних прав є:

— виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань;

— виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм;

— виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм;

— організації мовлення та їх правонаступники.

Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм, виробники відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм).

Об'єктами суміжних прав, незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є:

— виконання літературних, драматичних, музичних, музично драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;

— фонограми, відеограми; в) передачі (програми) організацій мовлення.

6.2. Виникнення і здійснення суміжних прав

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення.

Виконавець — це актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

Виробник фонограми — це фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Виробник відеограми — це фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

До *організації мовлення* належать організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення.

Організація ефірного мовлення — це телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення — це телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду). У цьому випадку суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення.

При цьому для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей. Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів:

- латинська літера «R», обведена колом, — ®;
- імена (назва) осіб, які мають щодо цих фонограм (відеограм) суміжні права;
- рік першої публікації фонограми (відеограми).

За відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми чи відеограми вважаються особи, імена (назви) яких зазначені на фонограмі, відеограмі та їх примірниках або на їх упаковці. Кабінетом Міністрів України можуть установлюватися мінімальні ставки винагороди за використання об'єктів суміжних прав та порядок їх індексації.

Виконавцеві твору належать такі особисті немайнові права:

— вимагати визнання того, що він є виконавцем твору;

— вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи повідомлялись у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо). Тут під *ім'ям автора* розуміється сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора. У свою чергу, *псевдонім* — це вигадане ім'я, вибране автором чи виконавцем для позначення свого авторства;

— вимагати забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди його честі і репутації.

Виробник фонограми, виробник відеограми має право зазначати своє ім'я (назву) на кожному носії запису або його упаковці поряд із зазначенням авторів, виконавців і назв творів, вимагати його згадування у процесі використання фонограми (відеограми). Поряд із цим організація мовлення має право вимагати згадування своєї назви у зв'язку із записом, відтворенням, розповсюдженням своєї передачі і публічним повторним сповіщенням її іншою організацією мовлення.

6.3. Майнові права виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення

Майновим правом виконавців є їх виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам:

1. Публічне сповіщення своїх незафіксованих виконань (прямий ефір). *Публічне сповіщення (доведення до загального відома)* — це передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддаль за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути сприйняті.

Поряд із публічним сповіщенням вирізняють: публічну демонстрацію аудіовізуального твору, відеограми, публічне виконання, публічний показ.

Публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми — це публічне одно чи багаторазове представлення публіці за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень.

Під *публічним виконанням* розуміється подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

Публічний показ — це будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час (публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності).

2. Фіксацію у фоно- чи відеограмах своїх раніше незафіксованих виконань.

3. Відтворення (пряме і (або) опосередковане) своїх виконань, зафіксованих без їх згоди у фоно- чи відеограмі, чи за їх згодою, але якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку вони дали свою згоду.

Відтворення — це виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер

4. Розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фоно- чи відеограмі, шляхом першого продажу або іншої передачі права власності у разі, коли вони при першій фіксації виконання не дали дозволу виробнику фонограми (виробнику відеограми) на її подальше відтворення.

Під *розповсюдженням об'єктів авторського права і (або) суміжних прав* розуміють будь-яку дію, за допомогою якої об'єкти авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, в тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за особистим вибором

5. Комерційний прокат, майновий найм своїх виконань, зафіксованих у фоно- чи відеограмі, якщо при фіксації не було їх згоди на комерційний прокат і майновий найм, навіть після розповсюдження виконань, здійсненого виробником фонограми (відеограми) або за його дозволом.

6. Розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фоно- чи відеограмах, через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх особистим вибором, якщо при першій фіксації виконання не було їхньої згоди на такий вид розповсюдження.

Майнові права виконавців можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб використання виконань, розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору і використання виконань, територія, на яку поширюються передані права тощо. Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України.

У разі, коли виконання використовується в аудіовізуальному творі, вважається, що виконавець передає організації, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, або продюсеру аудіовізуального твору всі майнові права на виконання, якщо інше не передбачено договором. У разі, коли виконавець під час першої

фіксації виконання безпосередньо дозволить виробнику фонограми чи виробнику відеограми її подальше відтворення, вважається, що виконавець передав виробнику фонограми чи виробнику відеограми виключне право на розповсюдження фонограм, відеограм і їх примірників способом першого продажу або іншої передачі у власність чи володіння, а також способом здавання у майновий найм, комерційний прокат та іншої передачі. При цьому виконавець зберігає право на одержання справедливої винагороди за зазначені види використання свого виконання через організації колективного управління або іншим способом.

До майнових прав виробників фонограм і виробників відеограм належить їх виключне право на використання своїх фоно-, відеограм і виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам:

- відтворення (пряме і (або) опосередковане) своїх фонограм і відеограм у будь-якій формі і будь-яким способом;

- розповсюдження серед публіки фоно-, відеограм та їх примірників шляхом першого продажу або іншої передачі права власності;

- комерційний прокат фоно-, відеограм і їх примірників, навіть після їх розповсюдження, здійсненого виробником фоно- чи відеограми або за їх дозволом;

- публічне сповіщення фоно-, відеограм та їх примірників через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх особистим вибором;

- будь-яку видозміну своїх фоно-, відеограм;

- ввезення на митну територію України фоно-, відеограм та їх примірників з метою їх поширення серед публіки.

Майнові права виробників фонограм і виробників відеограм можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб використання фонограми (відеограми), розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору, строк використання фонограми (відеограми), територія, на яку поширюються передані права, тощо. Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України. Майнові права виробника фоно- чи відеограми, який є юридичною особою, можуть бути також передані (відчужені) іншій особі у

встановленому законом порядку внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта суміжних прав.

Якщо фоно-, відеограми чи їх примірники введені виробником фонограми (відеограми) чи за його згодою у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні, то допускається їх наступне розповсюдження шляхом продажу, дарування тощо без згоди виробника фонограми (відеограми) чи його правонаступника і без виплати йому винагороди. Проте у цьому випадку право здавання таких примірників фонограм (відеограм) у майновий найм чи комерційний прокат залишається виключно правом виробника фонограми (відеограми). Здавання у майновий найм — передача права користування і (або) володіння оригіналом чи примірником твору, фоно-, відеограми на певний строк з метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

До майнових прав організацій мовлення належить їх виключне право на використання своїх програм будь-яким способом і виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам:

— публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції;

— фіксацію своїх програм на матеріальному носії та їх відтворення;

— публічне виконання і публічну демонстрацію своїх програм у місцях з платним входом. Організація мовлення також має право забороняти поширення на території України чи з території України сигналу з супутника, що несе їх програми, розповсюджуючим органом, для якого цей сигнал із супутника не призначався.

Майнові права організації мовлення можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб і строк використання програми мовлення, розмір і порядок виплати винагороди, територія, на яку поширюються передані права, тощо. Майнові права організації мовлення можуть бути також передані (відчужені) іншій особі у встановленому законом порядку внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта суміжних прав.

Обмеження майнових прав виконавців, виробників фоно-, відеограм і організацій мовлення. Допускаються використання виконань, фоно-, відеограм, програм мовлення, їх фіксація, відтворення і доведення до загального відома без згоди виконавців, виробників фоно-, відеограм і організацій мовлення у випадках,

щодо обмеження майнових прав авторів літературних, художніх і наукових творів, якщо задовольняються такі умови:

— відтворення зазначених об'єктів здійснюється виключно з метою навчання чи наукових досліджень;

— право на відтворення, передбачене у попередньому пункті, не поширюється на експорт відтворених примірників фоно-, відеограм, програм мовлення за межі митної території України;

— за суб'єктами суміжних прав зберігається право на справедливу винагороду з урахуванням кількості відтворених примірників. При цьому використання об'єктів суміжних прав без згоди суб'єктів суміжних прав є можливим лише за умови дотримання особистих немайнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Використання об'єктів суміжних прав без згоди суб'єктів суміжних прав не повинно завдавати шкоди нормальній експлуатації виконань, фоно-, відеограм та програм мовлення і зачіпати законні інтереси виконавців, виробників фонограм, відеограм і програм мовлення чи інших суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав. Виплата винагороди виробникам фоно- і відеограм та іншим особам, які мають авторське право і (або) суміжні права, передбачені частиною другою цієї статті відтворення, здійснюється у формі відрахувань (відсотків) від вартості обладнання і (або) матеріальних носіїв виробниками та (або) імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких можна здійснити відтворення виключно в особистих цілях у домашніх умовах творів, зафіксованих у фоно- і відеограмах, крім:

— професійного обладнання та (або) матеріальних носіїв, непризначених для використання в домашніх умовах;

— обладнання і матеріальних носіїв, що експортуються за митну територію України;

— обладнання і матеріальних носіїв, що ввозяться фізичною особою на митну територію України виключно в особистих цілях без комерційної мети.

Розміри відрахувань (відсотків), що мають сплачуватися виробниками та (або) імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, визначаються Кабінетом Міністрів України. Ці кошти виробниками та імпортерами обладнання і (або) матеріальних носіїв перераховуються визначеним Державним департаментом

інтелектуальної власності організаціям колективного управління (далі — уповноваженим організаціям). Зібрані кошти розподіляються між організаціями колективного управління, що є на обліку в Держдепартаменті, на основі договорів, які уповноважені організації укладають з усіма організаціями колективного управління. Імпортери перераховують ці кошти уповноваженій організації під час ввезення товару на митну територію України, а виробники — наприкінці кожного місяця після реалізації обладнання і матеріальних носіїв.

Держдепартамент і визначені нею для збирання коштів уповноважені організації мають право вимагати від виробників та імпортерів інформацію про виробництво, імпорт і реалізацію (продаж) зазначеного вище обладнання і матеріальних носіїв. Зібрані кошти розподіляються між авторами, виконавцями, виробниками фонограм (відеограм). Якщо угодами між організаціями колективного управління не передбачено інше, то ці кошти розподіляються у таких пропорціях: авторам — 50%, виконавцям — 25% і виробникам фонограм (відеограм) — 25%.

Допускається без згоди виробників фонограм (відеограм), фонограми (відеограми) яких опубліковані для використання з комерційною метою, і виконавців, виконання яких зафіксовані у цих фонограмах (відеограмах), але з виплатою винагороди, таке пряме чи опосередковане комерційне використання фонограм і відеограм та їх примірників:

— публічне виконання фонограми або її примірника чи публічну демонстрацію відеограми або її примірника;

— публічне сповіщення виконання, зафіксованого у фоно- чи відеограмі та їх примірниках, в ефір;

— публічне сповіщення виконання, зафіксованого у фоно- чи відеограмі та їх примірниках, по проводах (через кабель).

Збирання винагороди за використання фонограм (відеограм), і контроль за їх правомірним використанням здійснюються визначеними Держдепартаментом уповноваженими організаціями колективного управління. Зібрані кошти розподіляються між організаціями колективного управління, що є на обліку в Держдепартаменті, на основі договорів, які уповноважені організації укладають з усіма організаціями колективного управління. Одержана від уповноваженої організації винагорода розподіляється відповідною організацією колективного управління

у таких пропорціях: виконавцям — 50%, виробникам фонограм (відеограм) — 50%. Розмір винагороди за використання фонограм (відеограм), порядок та умови її виплати визначаються Кабінетом Міністрів України.

Особи, які використовують фоно-, відеограми чи їх примірники, повинні надавати точні відомості щодо їх використання, необхідні для збирання і розподілу винагороди. Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання. Особисті немайнові права виконавців охороняються безстроково.

Права виробників фонограм і відеограм охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу. Організації мовлення користуються правами протягом 50 років від дати першого публічного сповіщення передачі.

Закінчення строків захисту суміжних прав настає 1 січня року, наступного за роком, у якому закінчилися передбачені строки захисту. До спадкоємців виконавців і правонаступників виробників фоно- і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фоно-, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах установленого строку.

6.4. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав

Суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами особисто, через свого повіреного, або через організацію колективного управління.

Доручення управління своїми майновими правами повіреному суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав здійснюється на підставі укладеного з ним договору доручення. Здійснюючи управління майновими правами, повірений діє у межах повноважень, переданих йому суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав.

Організації колективного управління створюються суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав та мають статус юридичної особи згідно із законодавством. Допускається утворення окремих організацій, які управляють певними категоріями майнових прав

окремих категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, або організацій, які управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Особи, які використовують твори, виконання, програми мовлення, примірники фонограм (відеограм), зобов'язані надавати організаціям колективного управління точний перелік використаних творів, виконань, примірників фонограм (відеограм), програм мовлення разом із документально підтвердженими даними про одержані прибутки від їх використання та повинні виплачувати організаціям колективного управління винагороду в передбачений термін і в обумовленому розмірі.

Суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав можуть також доручати управління своїми майновими правами на колективній основі відповідним державним організаціям, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій.

Організація колективного управління після її державної реєстрації зобов'язана протягом 30 днів стати на облік у Державному департаменті інтелектуальної власності. Облік організацій колективного управління здійснюється публікацією в офіційному бюлетені. Організації колективного управління діють на основі статутів, що затверджуються в установленому порядку і в межах повноважень, одержаних від суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав. Організації колективного управління не мають права займатися комерційною діяльністю чи використовувати будь-яким способом об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, доручених їм для управління. На діяльність таких організацій не поширюються обмеження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції. Повноваження на колективне управління майновими правами передаються організаціям колективного управління авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів, укладених у письмовій формі.

Організації колективного управління можуть управляти на території України майновими правами іноземних суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями, в тому числі й про взаємне представництво інтересів. Вони можуть доручати на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями управляти на

колективній основі за кордоном майновими правами українських суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі й про взаємне представництво інтересів. На основі одержаних повноважень організації колективного управління надають будь-яким особам шляхом укладання з ними договорів невиключні права на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав. Організація колективного управління має право вимагати від осіб, які використовують об'єкти авторського права і суміжних прав, надання їм документів, що містять точні відомості про використання зазначених об'єктів, необхідні для збирання і розподілу винагороди.

Організація колективного управління зобов'язана надавати Державному департаменту інтелектуальної власності таку інформацію:

- зміни, що вносяться до статуту організації;
- укладання дво- чи багатосторонніх договорів з іншими організаціями колективного управління, в тому числі іноземними;
- управління майновими правами осіб, які не передали організації повноважень;
- укладання договорів управління майновими правами суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав;
- річний баланс, річний звіт, результати аудиторських перевірок;
- про осіб, уповноважених представляти організацію.

Організації колективного управління повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав і на основі одержаних від них повноважень такі функції:

- погоджувати з особами, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору;
- укладати договори про використання прав, переданих в управління;
- збирати, розподіляти і виплачувати зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав, правами яких вони управляють, а також іншим суб'єктам прав;
- вчиняти інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснює організація, в тому числі звертатися до суду за захистом прав суб'єктів

авторського права і (або) суміжних прав відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів.

Суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав, які не передали організаціям колективного управління повноважень на управління своїми правами, в тому числі щодо збирання винагороди, мають право вимагати від організацій колективного управління, які таку винагороду за використання їхніх творів і об'єктів суміжних прав зібрали, виплати цієї винагороди, а також вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із дозволів на використання, що надаються організаціями колективного управління шляхом укладання до говорів з особами, які використовують ці об'єкти. Організації колективного управління мають право резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, що надійшли їм від осіб, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. Після 3 років від дня надходження на рахунок організації колективного управління відповідних сум, суми незапитаної винагороди можуть бути використані для чергових виплат суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав або спрямовані на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Питання для самоконтролю:

1. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав.
2. Майнові права виконавців.
3. Майнові права виробників відеограм, організацій мовлення.
4. Використання фонограм, опублікованих з комерційною метою.
5. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав через організації колективного управління.

ТЕМА 7. ВИНАХІД, КОРИСНА МОДЕЛЬ, ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

7.1. Поняття і сутність винаходів

Правова охорона об'єктів промислової власності в Україні регулює майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, правовою охороною та використанням винаходів. Винаходи, промислові зразки, товарні знаки і знаки обслуговування належать до об'єктів промислової власності, які були заявлені й дістали правову охорону в Україні у формі патентів (на винаходи і промислові зразки) та свідоцтв (на товарні знаки і знаки обслуговування), виданих Державним патентним відомством України.

Фізичні або юридичні особи України мають право на правову охорону винаходів в Україні або в державах, які підписали угоду про створення Міждержавної організації з охорони промислової власності.

Під *винаходом (корисною моделлю)* розуміють результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технологій. Крім звичайного вирізняють секретний і службовий винахід. Під *секретним винаходом (секретною корисною моделлю)* розуміють винахід, що містить інформацію, віднесена до державної таємниці. Винаходи, що містять відомості, розголошення яких може завдати шкоди безпеці України, повинні бути визнані таємними. Під *службовим винаходом* розуміють винахід, створений працівником у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше. Службовий винахід може бути створений з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця.

Сутність винаходу визначається його формулою. Формула винаходу призначена для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом (деклараційним патентом). Вона має стисло і ясно відобразити суть винаходу. Формула визнається такою, що відображає суть винаходу (корисної моделі), якщо вона містить сукупність його (її) суттєвих ознак, достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула базується на описі й характеризує винахід (корисну модель) тими самими поняттями, що містить опис винаходу (корисної моделі).

Об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Водночас не визнаються винаходами:

- наукові теорії, методи організації й управління господарством;
- умовні позначення, розклади, правила;
- методи виконання розумових операцій;
- алгоритми і програми для обчислювальних машин;
- проекти і схеми планування споруд, будинків, територій;
- пропозиції, що стосуються лише зовнішнього вигляду виробів і спрямовані на задоволення естетичних потреб.

Суть винаходу виражається сукупністю суттєвих ознак, достатніх для досягнення технічного результату, що забезпечує винахід (корисна модель). Ознаки належать до суттєвих, якщо вони впливають на технічний результат, якого можна досягти, тобто перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із зазначеним результатом. Ознаки у формулі викладають таким чином, щоб забезпечити можливість їх ідентифікації, тобто однозначного розуміння їх змісту фахівцем на основі відомого рівня техніки.

На підставі сукупності ознак винаходи класифікують таким чином:

1. Штам — генетично однорідні популяції мікроорганізмів у межах виду з певними стабільними специфічними морфологічними ознаками і біологічними властивостями. Штам має такі ознаки:

- походження;
- аксонометрична характеристика;
- маркерні характеристики, стандартні умови вирощування, назва та властивості корисної речовини, продукуюваної штамом, рівень активності (продуктивності);
- вірулентність, антигенна структура;
- принцип гібридизації.

2. Пристрій — деталі, прилади, агрегати, вузли машини або їх сукупність, засоби праці, інструменти. Пристрій — найбільш поширений об'єкт винаходу. Він має такі ознаки:

- взаємне розміщення елементів;
- зв'язки між елементами;
- форма зв'язки між елементами;

— параметри та інші характеристики елементів, їх взаємозв'язок;

— матеріал, з якого виготовлено елементи або пристрій у цілому;

— конструктивні елементи (форма елемента або пристрою, середовище, що виконує функцію елемента).

3. Спосіб — це спеціальна дія або система дій, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь. Спосіб — це процес виконання дій над матеріальним об'єктом (об'єктами). Спосіб характеризує такі ознаки:

— порядок виконання дій у часі;

— умови виконання дій (режим, використання);

— дія або сукупність дій.

4. Речовина — однорідні культурні мікроорганізми, що продукують корисні речовини або використовуються безпосередньо. Речовина — це матерія будь-якого походження (органічна, мінеральна) різноманітного хімічного складу і фізичного стану. До речовин належать: індивідуальні хімічні сполуки, композиції, ядерного перетворення, невизначеного складу.

7.2. Охороноздатність і правовий захист винаходів

Правова охорона винаходів (корисної моделі) здійснюється шляхом патентування. *Під патентом розуміють охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель).*

Розрізняють такі види патентів:

1. *Патент на винахід* — видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід.

2. *Деклараційний патент на винахід* — видається за результатами формальної експертизи заявки на винахід.

3. *Деклараційний патент на корисну модель* — видається за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель.

4. *Патент (деклараційний патент) на секретний винахід* — видається на винахід, віднесений до державної таємниці.

5. *Деклараційний патент на секретну корисну модель* — видається на корисну модель, віднесену до державної таємниці.

Функції охорони прав на винахід та корисну модель виконує орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної

власності — Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент).

Правова охорона надається винаходу, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності. Правова охорона не поширюється на такі об'єкти технології:

- сорти рослин і породи тварин;
- біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин і тварин, що не належать до небіологічних і мікробіологічних процесів;
- топографії інтегральних мікросхем;
- результати художнього конструювання.

Пріоритет, авторство і право власності на винахід засвідчуються патентом (деклараційним патентом). Строк дії патенту України на винахід становить 20 років, а деклараційного патенту на винахід становить 6 років від дати подання заявки до Укрпатенту. Строк дії патенту на винахід, що його об'єктом є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років. Порядок подання клопотання та продовження терміну дії патенту у цьому випадку визначається Укрпатентом. Пріоритет, авторство і право власності на корисну модель засвідчуються деклараційним патентом. Строк дії деклараційного патенту на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту, промислового зразка — 10 років від дати подання заявки з можливістю продовження на 5 років. Строк дії патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід і деклараційного патенту на секретну корисну модель дорівнює строку засекречування винаходу (корисної моделі), але не може бути довшим від визначеного законодавством терміну дії охорони винаходу (корисної моделі).

Обсяг правової охорони, що надається, визначається формулою винаходу (корисної моделі). Тлумачення формули повинно здійснюватись у межах опису винаходу (корисної моделі) та відповідних креслень. Дія патенту (деклараційного патенту),

виданого на спосіб одержання продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний цим способом.

Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним. Корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною.

Винахід (корисна модель) визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Адаже об'єкти, що є частиною рівня техніки, для визначення новизни винаходу повинні враховуватися лише окремо. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. На визнання винаходу (корисної моделі) патентоздатним не впливає розкриття інформації про нього винахідником або особою, яка одержала від винахідника прямо чи опосередковано таку інформацію, протягом 12 місяців до дати подання заявки до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки. Винахід визнається промислово придатним, якщо він може бути використаний у промисловості, сільському господарстві, для охорони здоров'я та в інших галузях народного господарства.

Посягання на права власника патенту вважається порушенням його прав і тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу власника патенту таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяні збитки. Крім того, вимагати поновлення порушених прав власника патенту може за його згодою особа, яка придбала ліцензію на винахід (корисну модель).

Захист прав на винахід (корисну модель) здійснюється у судовому та іншому встановленому законом порядку. Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

- авторство на винахід (корисну модель);
- встановлення факту використання винаходу (корисної моделі);
- встановлення власника патенту;
- порушення прав власника патенту;
- укладання та виконання ліцензійних договорів;

— право попереднього користування, компенсації.

Опубліковані відомості про заявку на патент на винахід надають заявнику тимчасову правову охорону в обсязі формули винаходу, з урахуванням якої вони опубліковані. Заявник має право на одержання компенсації за завдані йому після публікації відомостей про заявку збитки від особи, яка насправді знала чи одержала письмове повідомлення українською мовою з зазначенням номера заявки про те, що відомості про заявку на винахід, який нею використовується без дозволу заявника, опубліковані. Компенсація може бути одержана заявником після одержання ним патенту. Дія тимчасової правової охорони припиняється від дати публікації в офіційному бюлетені відомостей про видачу патенту на винахід чи повідомлення про припинення діловодства щодо заявки. Дія тимчасової правової охорони за міжнародною заявкою починається від дати публікації відомостей про неї Укрпатентом.

7.3. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності на винаходи

До особистих немайнових прав інтелектуальної власності на винахід, зокрема, відноситься право на визнання людини винахідником, право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації винахідника (ст. 423 ЦК України).

В ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» зазначено також, що винахіднику належить право авторства, яке є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково. Винахідник має також право на присвоєння свого імені створеному їм винаходу.

В ст. 464 ЦК України визначені майнові права інтелектуальної власності на винахід. Це, зокрема:

- право на використання винаходу;
- виключне право дозволяти використання винаходу (видавати ліцензії);
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, в тому числі забороняти таке використання.

Зазначені права діють від дати, наступної за датою державної реєстрації прав на винахід.

Згідно із нормами ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» використанням винаходу визнається:

— виготовлення, пропонування для продажу, в тому числі через мережу «Інтернет», застосування або ввезення, зберігання, інше введення в цивільний оборот в зазначених цілях продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу;

— застосування технологічного процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні;

— пропонування для продажу, введення в цивільний оборот, застосування або ввезення чи зберігання в зазначених цілях продукту, виготовленого з застосуванням технологічного процесу, що охороняється патентом.

Слід зазначити, що виготовленням визнається виробництво продукту з комерційною метою, навіть якщо при цьому сам продукт тимчасово не реалізується, а, наприклад, складається для подальшого продажу. Не має значення також місце, де відбувається продаж — в Україні чи за її межами.

Застосуванням вважаються усі випадки виробничого використання продукту з комерційною метою. Ввезення означає імпорт продукту на територію України, причому використанням визнається сам факт ввезення, хоча б продукт і не призначався для використання на українській території.

Збереження, зокрема накопичення, продукту для подальшого його введення в цивільний оборот, також розглядається як використання запатентованого винаходу. Пропонуванням для продажу є реклама продукту, яка може полягати у його публічній демонстрації в торгівельних залах і на вітринах, у рекламних роликах, кліпах, проспектах, каталогах тощо.

Під продажем розуміють комерційну діяльність із реалізації продукту, яка найчастіше має форму цивільно-правового договору купівлі-продажу. Названі дії не вичерпують усіх випадків введення в цивільний оборот продукту, що містить або виготовлений із застосуванням винаходу, права на який зареєстровані. Вони можуть виражатися і в іншому використанні продукту, зокрема його технічному обслуговуванні, ремонті, укладанні щодо нього договорів оренди, лізингу, підряду, міни тощо.

Володілець патенту не завжди має фінансову або іншу можливість використовувати належний йому винахід. Законодавством йому надано право розпорядження майновими

правами на цей винахід на свій розсуд. Зокрема, володілець патенту має виключне право дозволяти використання винаходу (видавати ліцензії), тобто може передати право на використання винаходу іншій особі.

До майнових прав інтелектуальної власності належить виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу або забороняти іншим особам використовувати цей винахід без дозволу володільця патенту. З цього правила є винятки, визначені в ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», що передбачають умови, за якими використання запатентованого винаходу без згоди власника прав на нього не визнається порушенням прав інтелектуальної власності. Такі винятки відповідають міжнародним стандартам.

7.4. Право на одержання патенту

Право на одержання патенту має винахідник або винахідники, які спільно створили винахід (корисну модель) та мають однакові права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними. У разі перегляду умов угоди щодо складу винахідників Укрпатент за спільним клопотанням осіб, зазначених у заявці як винахідники, а також осіб, що є винахідниками, але не зазначені у заявці як винахідники, вносить зміни до відповідних документів у встановленому порядку. Винахідник має право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу (корисній моделі).

Не визнаються винахідниками фізичні особи, які не здійснили особистого творчого внеску у створення винаходу (корисної моделі), а надали винахіднику (винахідникам) тільки технічну, організаційну чи матеріальну допомогу при його створенні і (або) оформленні заявки. Винахіднику належить право авторства, що є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково.

Також право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) має роботодавець винахідника. Винахідник подає роботодавцю письмове повідомлення про створений ним службовий винахід (корисну модель) з описом, що розкриває суть винаходу (корисної моделі) достатньо ясно і повно. Роботодавець повинен протягом чотирьох місяців від дати одержання від винахідника повідомлення подати до Укрпатенту заявку на одержання патенту чи передати право на його одержання іншій

особі або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як комерційної таємниці. У цей самий строк роботодавець повинен укласти з винахідником письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) і (або) іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем.

Якщо роботодавець не виконує протягом чотиримісячного терміну щодо подання заяви на отримання патенту, то право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) переходить до винахідника або його правонаступника. У цьому випадку за роботодавцем залишається переважне право на придбання ліцензії. Термін збереження роботодавцем чи його правонаступником службового винаходу (корисної моделі) як комерційної таємниці у разі його невикористання не повинен перевищувати 4 роки.

В іншому разі право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) переходить до винахідника чи його правонаступника. Спори щодо умов одержання винахідником службового винаходу (корисної моделі) винагороди та її розміру вирішуються у судовому порядку. Право на одержання патенту має правонаступник винахідника або роботодавця.

Якщо винахід (корисну модель) створено двома чи більше винахідниками незалежно один від одного, то право на одержання патенту (деклараційного патенту) на цей винахід чи деклараційного патенту на корисну модель належить заявнику, заявка якого має більш ранню дату подання до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за якою не прийнято рішення про відмову у видачі патенту.

7.5. Промисловий зразок

Промисловий зразок — це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Тобто це нове конструктивне вирішення. Нове конструктивне вирішення повинне визначатись його зовнішнім виглядом та бути придатним для відтворення промисловим способом. До промислового зразка належить форма, рисунок, розфарбовування або їх поєднання, що визначає зовнішній вигляд промислового виробу.

Патент видається на промисловий зразок, що є новим, оригінальним і промислово придатним. При цьому промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак невідома в Україні чи за кордоном до дати пріоритету промислового зразка.

Промисловий зразок визнається оригінальним, якщо заявлені форма, рисунок, розфарбовування або їх поєднання для фахівця в цій галузі не є явними при їх зоровому сприйнятті та оцінці. Суттєві ознаки визначають відмінності зовнішнього вигляду промислового виробу в естетичних та ергономічних особливостях його форми, рисунка, розфарбовування або їх поєднання.

Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо він може бути відтворений промисловим способом у відповідному виробі для впровадження в оборот.

Водночас правова охорона не надається рішенням, які:

- зумовлені виключно технічною функцією виробу;
- суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі;
- є об'єктами архітектури (в тому числі промисловими, гідротехнічними та іншими стаціонарними спорудами), крім малих архітектурних форм;
- є друкованою продукцією;
- є об'єктами нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких і подібних до них речовин.

Повноваження Укрпатенту у сфері охорони прав на промислові зразки здійснюється аналогічно, як і при охороні прав на винахід (корисну модель). Правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоспроможності.

Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбовування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних і ергономічних потреб.

Право власності на промисловий зразок засвідчується патентом, строк якого становить 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту і продовжується Укрпатентом за клопотанням власника патенту, але не більш як на 5 років.

Обсяг правової охорони, що надається, визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка, представлених на зображенні (зображеннях) виробу, внесеному до Реєстру, і засвідчується патентом з наведеною у ньому копією внесеного до Реєстру зображення виробу. Тлумачення ознак промислового зразка повинно здійснюватись у межах його опису.

Промисловий зразок відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим. Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. У процесі встановлення новизни промислового зразка береться до уваги зміст усіх раніше одержаних Укрпатентом заявок, за винятком тих, що на зазначену дату вважаються відкликаними, відкликані або за ними Укрпатентом прийняті рішення про відмову у видачі патентів і вичерпані можливості оскарження таких рішень. На визнання промислового зразка патентоспроможним не впливає розкриття інформації про нього автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію протягом шести місяців до дати подання заявки до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Право на одержання патенту має: автор, роботодавець, правонаступник, перший заявник.

Право на одержання патенту має автор або його спадкоємець, якщо інше не передбачено законодавством. Автори, які створили промисловий зразок спільною працею, мають рівні права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними. У разі перегляду умов угоди щодо складу авторів Укрпатент за спільним клопотанням осіб, зазначених у заявці як автори, а також авторів, не зазначених у заявці як таких, вносить зміни до відповідних документів у порядку, що встановлюється Укрпатентом.

Автору промислового зразка належить право авторства, що є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково.

Право на одержання патенту має роботодавець, якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за дорученням роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше. Роботодавець повинен укласти письмовий договір з автором і за його умовами

видати винагороду автору відповідно до економічної цінності промислового зразка та іншої вигоди, одержаної роботодавцем від промислового зразка. Автор промислового зразка подає роботодавцю письмове повідомлення про створений ним промисловий зразок з матеріалами, що розкривають суть промислового зразка досить ясно і повно. Якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Укрпатенту, то право на одержання патенту переходить до автора.

Право на одержання патенту на промисловий зразок, створений роздільною працею, належить заявнику, заявка якого має більш ранню дату подання до Укрпатенту або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за нею Укрпатентом не прийняте рішення про відмову у видачі патенту, можливості оскарження якого вичерпані.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття і сутність винаходів.
2. Охороноздатність і правовий захист винаходів.
3. Право на одержання патенту на винахід (корисну модель).
4. Тимчасова правова охорона винаходу (корисної моделі).
5. Видача і дія патенту на винахід (корисну модель).
6. Поняття й ознаки промислового зразка та промислової придатності.
7. Охороноздатність і правовий захист промислового зразку.

ТЕМА 8. КОМПОНУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНИХ МІКРОСХЕМ

8.1. Поняття та критерії охороноздатності топографії інтегральної мікросхеми

Топографія інтегральної мікросхеми як результат інтелектуальної діяльності являє собою зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Матеріальним носієм топографії є кристал інтегральної мікросхеми (далі — ІМС), тобто частина напівпровідникової пластини, в обсязі і на поверхні якої сформовані елементи напівпровідникової мікросхеми, між елементні з'єднання і контактні площадки.

Оскільки розробка топографії потребує значних інтелектуальних зусиль, витрат часу і дорогого обладнання, результати праці розроблювачів потребують визнання та охорони прав на них. Це тим більше необхідно, що практично будь-яка топографія може бути швидко і досить дешево скопійована зацікавленими особами. Як показав досвід розвинутих країн, найбільш дієвою перепорою для копіювання кристалів ІМС є створення спеціального інституту прав на топографії (*«layout design»*) ІМС, який не збігається з інститутами авторських і суміжних та патентних прав.

Зокрема, правовий режим цього об'єкта інтелектуальної власності визначений Директивою Ради 87/54/ЄЕС від 16 грудня 1986 року про правову охорону топографій напівпровідникової продукції. 22 грудня 1994 року було ухвалене рішення Ради № 94/824/ЄС про поширення правової охорони топографій напівпровідникової продукції на осіб всіх держав — членів СОТ.

Із прийняттям Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 року такий спеціальний правовий інститут з'явився і в українському законодавстві. ЦК України визначив правовий статус компонування інтегральної мікросхеми (глава 40).

Відповідно до ст. 1 Закону *під інтегральною мікросхемою* визначено мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від

способу його виготовлення. Згідно зі ст. 5 названого Закону охорона прав поширюється тільки на оригінальну топографію ІМС. Це правило діє і в інших країнах, де вже давно прийняли аналогічні закони. Окремі положення були включені до Угоди TRIPS (ст. 35).

Відповідно до ст. 471 ЦК України компонування інтегральної мікросхеми вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним. Оригінальною загалом є будь-яка топографія ІМС, створена в результаті інтелектуальної творчої діяльності автора, якщо вона не отримана шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії ІМС, має відмінності, що надають їй нових властивостей, та не була відомою у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Укрпатенту або до дати її першого використання.

При цьому топографія ІМС визнається оригінальною доти, доки не доведено протилежне. Одним із доказів відсутності оригінальності може бути, зокрема, загальновідомість топографії ІМС розробникам і виробникам ІМС на дату її створення. У разі спору це питання вирішується судом з урахуванням висновку експертів. Останні, в свою чергу, повинні орієнтуватися на знання середнього фахівця і ступінь доступності матеріалів, які містять інформацію щодо спірної топографії ІМС. Топографія ІМС, що містить елементи, відомі в галузі мікроелектроніки на дату подання заявки або на дату першого її використання, може бути визнана оригінальною і отримати правову охорону тоді, коли сукупність (комбінація) цих елементів є оригінальною, тобто результатом інтелектуальних зусиль її творця.

Оригінальність — головний і єдиний юридично значущий критерій, необхідний для надання топографії ІМС правової охорони. Ні час створення, ні виконання формальностей не впливають на визнання топографії ІМС об'єктом прав інтелектуальної власності, хоча ці обставини і відіграють певну роль у визначенні її правового режиму. За прямою вказівкою Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» охорона прав не поширюється на ідеї, способи, системи, технологію або закодовану інформацію, що можуть бути втілені в топографії ІМС. Об'єктом охорони прав є лише сама топографічна схема, тобто взаємне розміщення елементів напівпровідникової мікросхеми. Що стосується способів, які стосуються технологічного процесу виготовлення інтегральної мікросхеми,

конструкцій кристалів ІМС та інших технічних рішень, то вони за наявності необхідних законодавством критеріїв можуть стати об'єктами патентних прав.

8.2. Власники прав на топографії інтегральних мікросхем та їхні права

Згідно зі ст. 472 ЦК України набуття права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми засвідчується свідоцтвом. При цьому обсяг правової охорони такого компонування визначається його зображенням на матеріальному носіїві. Умови та порядок видачі свідоцтва встановлює закон. Стаття 473 ЦК України закріплює, що суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є:

- автор компонування інтегральної мікросхеми;
- інші особи, які набули прав на компонування інтегральної мікросхеми за договором чи законом.

Отже, власниками прав на топографії ІМС є автори, їхні спадкоємці, а також будь-які фізичні чи юридичні особи, що отримали ці права на підставі закону або за договором. Автором топографії ІМС визнається тільки фізична особа, інтелектуальною творчою працею якої вона створена. Юридична особа прав авторства не має і може виступати лише власником майнових прав на топографію ІМС. Якщо остання створена спільно кількома фізичними особами, кожна з них визнається автором такої топографії ІМС. Неодмінною умовою виникнення співавторства є особистий творчий внесок автора в її створення. Тому особи, які надали автору тільки технічну, організаційну, матеріальну допомогу або сприяли оформленню прав на топографію ІМС, на співавторство претендувати не можуть. У разі виникнення спору з цього питання він вирішується судом, який може призначити відповідну експертизу. Як і щодо інших об'єктів прав інтелектуальної власності, на визнання фізичної особи автором топографії ІМС не впливають ні його вік, ні стан дієздатності. Проте здійснення прав, що належать малолітнім і недієздатним авторам, покладається на їхніх батьків або опікунів. Права на топографію ІМС визнаються як за українськими громадянами та юридичними особами, так і іноземними. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»

іноземці та особи без громадянства мають такі ж права, як і передбачені цим законом права громадян України, за винятком тих, що встановлені міжнародними договорами України.

Якщо топографія ІМС створена автором у порядку виконання службових обов'язків чи за спеціальним дорученням його роботодавця, власником прав на неї за загальним правилом стає цей роботодавець. Проте договором між автором і роботодавцем може бути передбачене збереження всіх прав на топографію ІМС за її творцем. Питання про те, яка робота має бути визнана такою, що виконана в порядку службових обов'язків, стосовно топографій ІМС вирішується так само, як і щодо патентних прав. Зокрема, враховуються такі чинники, як коло службових обов'язків автора, характер досягнутого творчого результату, використання працівником обладнання тощо. Проте треба мати на увазі, що й у тих випадках, коли топографія ІМС була визнана створеною в порядку виконання службових обов'язків, її автором все одно буде вважатися безпосередній розробник, а не його роботодавець.

Після смерті автора власниками прав на топографію ІМС стають його спадкоємці. Але до них переходять не всі права автора, а лише ті, що мають майновий характер. При цьому майнові права на топографію ІМС, строк дії яких обмежується десятима роками, переходять до спадкоємців на період, що залишився до закінчення вказаного терміну. Особисті немайнові права автора топографії ІМС у спадщину не передаються, але спадкоємці можуть виступати на їхній захист у разі порушень з боку третіх осіб.

У результаті створення оригінальної топографії ІМС її автор, а в передбачених законом чи договором випадках і інші особи, зокрема роботодавці та замовники, одержують низку суб'єктивних цивільних прав, які поділяються на особисті немайнові і майнові права.

Серед особистих немайнових прав закон прямо вказує лише на *право авторства*, яке надається безпосередньому творцю оригінальної топографії ІМС. Воно має абсолютний характер і невідчужуване від особи автора. Договір, що передбачає уступку або відмову від права авторства, є недійсним і не породжує жодних юридичних наслідків. Право авторства діє протягом усього життя творця топографії ІМС. З його смертю воно як суб'єктивне право втрачає чинність, але охороняється як таке, що має суспільне значення.

Найважливішою ознакою права авторства на досягнуті творчі результати є його виключність. Ця ознака загалом властива і праву авторства на топографію ІМС. Ніхто, крім її автора, не може претендувати на те, щоб вважатися в очах інших людей її творцем. Проте якщо у сфері авторських прав цей факт є абсолютним, то в даній сфері припускається ситуація, коли право авторства на ту саму топографію ІМС може належати різним особам. Це пов'язано зі специфікою зазначеного об'єкта прав інтелектуальної власності та особливостями його правової охорони. На відміну від творів науки, літератури і мистецтва, що вважаються неповторними творчими досягненнями, топографія ІМС може бути повторена в усіх своїх суттєвих ознаках іншими особами, які не знайомі з результатами перших розробників. У сфері патентних прав, де також можлива подібна ситуація, право авторства визнається за тим розробником, який перший досяг патентоспроможного результату і подбав про юридичне закріплення своїх прав. Аналогічне положення існує і в сфері охорони прав на топографії ІМС. Крім права авторства, до особистих немайнових прав творця топографії ІМС треба віднести *право на авторське ім'я*. Хоча законодавство його прямо і не називає, воно, безперечно, належить автору. Зокрема, ім'я справжнього творця топографії ІМС згідно зі ст. 9 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» має бути зазначене в заявці на видачу свідоцтва на топографію ІМС. За бажанням автора його ім'я вказується й у переліку відомостей, що публікуються в офіційному бюлетені Укрпатенту. Право на ім'я, як і право авторства, з яким воно нерозривно пов'язане, не може відчужуватися, має абсолютний характер і охороняється безстроково.

Всі інші права можуть належати не тільки автору, а й іншим особам. Так, правом на подання заявок на видачу свідоцтв на топографії ІМС до Укрпатенту користуються не тільки автори, а й інші правовласники. Аналогічна ситуація і з майновими правами — правом на використання топографії ІМС та виключним правом перешкоджати, забороняти чи дозволяти будь-яким особам використовувати топографії ІМС (ст. 474 ЦК України).

Вважається, що власником цих прав є автор топографії ІМС, якщо тільки за законом або договором ним не стає інша особа, наприклад спадкоємець автора, роботодавець, замовник. Згідно з ч. 2 ст. 474 ЦК майнові права інтелектуальної власності на

компонування інтегральної мікросхеми належить володільцю відповідного свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором. Суть права на використання топографії ІМС полягає в можливості правовласника на власний розсуд виготовляти, застосовувати і поширювати топографію ІМС усіма доступними способами та засобами.

Згідно із п. 3 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» під використанням топографії ІМС треба розуміти:

- копіювання топографії ІМС;
- виготовлення ІМС із застосуванням даної топографії;
- виготовлення будь-яких виробів, що містять такі ІМС;
- ввезення таких ІМС та виробів, що їх містять, на митну територію України;
- пропонування для продажу, продаж, зберігання в зазначених цілях та інше введення в цивільний оборот ІМС, виготовлених із застосуванням даної топографії, та будь-яких виробів, що містять такі ІМС.

Іншою стороною майнових прав є покладання на інших осіб заборони чинити вказані вище дії щодо використання топографії ІМС без дозволу правовласника, за винятком випадків, коли воно не є порушенням прав цього власника. Права на топографію ІМС засвідчуються свідоцтвом, яке підтверджує факт реєстрації топографії ІМС у Патентному відомстві України. Стаття 4 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» обмежує строк чинності свідоцтва; десятьма роками, що відповідає ustalеній міжнародній практиці і встановлення більш тривалого терміну правової охорони топографій ІМС мало б негативні наслідки, оскільки було б гальмом науково-технічного прогресу. Початок строку дії свідоцтва на топографію ІМС визначається за більш ранньою з таких дат:

— за датою першого використання топографії ІМС за умови, що від цієї дати до дати подання заявки на цю топографію ІМС до Укрпатенту минуло не більше двох років;

— за датою подання заявки на топографію ІМС до Укрпатенту.

У випадках, коли власником майнових прав на топографію ІМС є не автор, а його роботодавець, автор, а у разі смерті автора — його спадкоємець, має право на одержання винагороди. Всі питання, пов'язані з порядком виплати та розміром винагороди,

вирішуються у договорі між автором і роботодавцем. Тому можлива і така ситуація, коли автор не вправі претендувати на одержання якоїсь винагороди за створення та використання топографії ІМС. Наприклад, така умова може бути прямо зафіксована в контракті, укладеному при прийомі автора на роботу. Якщо ж це питання взагалі не було обговорене сторонами, роботодавець повинен виплатити автору спеціальну винагороду, розмір якої має бути встановлений відповідно до економічної цінності топографії ІМС та іншої вигоди, яку одержав чи міг би одержати роботодавець або його правонаступник. Отже, розмір винагороди встановлюється угодою сторін, а у разі неможливості її досягнення — визначається судом.

Законодавство України не тільки гарантує автору топографії ІМС чи іншому правовласнику право на її використання у власній сфері діяльності, а й надає можливість повної або часткової передачі прав на її використання іншим фізичним чи юридичним особам. Надання дозволу на використання топографії ІМС, так само як і повна уступка прав на неї, здійснюється на підставі цивільно-правового договору. До суттєвих умов цього договору, які в обов'язковому порядку мають бути узгоджені сторонами, належать питання про обсяг і способи використання топографії ІМС, порядок виплати і розмір винагороди, а також терміни дії договору. Цей договір є чинним після його укладання в письмовій формі і підписання сторонами. Передача прав на топографію ІМС і надання ліцензії на її використання вважаються дійсними щодо будь-якої іншої особи від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені Укрпатенту і внесення відповідних відомостей до Державного реєстру. Якщо права на топографію ІМС належать кільком авторам або іншим правовласникам, порядок використання цих прав визначається договором між ними. За відсутності згоди між правовласниками кожний із них може використовувати зареєстровану топографію ІМС на власний розсуд, але не вправі надавати ліцензію на її використання або уступити права іншій особі без згоди решти правовласників.

Закріплюючи за автором топографії ІМС або іншим правовласником виключне право перешкоджати, забороняти чи дозволяти будь-якій особі використовувати цю топографію, законодавство встановлює низку винятків із цього права.

Передусім не визнається його порушенням використання придбаних законним шляхом ІМС, виготовлених із застосуванням зареєстрованої топографії ІМС, або виробів, що містять такі ІМС, якщо особа, яка здійснює таке використання, не знала і не могла знати, що вони виготовлені та введені в цивільний оборот з порушенням прав, що надаються реєстрацією топографії ІМС у Укрпатенті (п. 3 ст. 17 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»). У цьому разі йдеться про так званого невинуватого порушника, дії якого об'єктивно мають протиправний характер, але із суб'єктивної сторони, йому не можна дорікнути, оскільки він не знав і не міг знати про те, що чинить правопорушення. Така ситуація виникає, наприклад, при використанні топографії ІМС у виробі, придбаній у інших осіб, коли особа, яка їх придбала, не мала жодних підстав вважати, що одержує контрафактний товар. Невинуватий порушник може посилатися на виправдання своїх дій на відсутність на топографії ІМС або виробі, що містить такі ІМС, попереджувального маркування, а також на те, що топографія ІМС не зареєстрована в Укрпатенті, отже, не опубліковані відомості про охорону прав на неї. Доведення порушником своєї невинуватості виключає застосування до нього передбачених законодавством засобів цивільно-правової відповідальності, але не звільняє його від обов'язку припинити подальше використання топографії ІМС.

Другим винятком із зазначеного права на зареєстровану топографію ІМС є її використання без комерційної мети. Цей випадок не потребує особливих коментарів, оскільки є звичайним винятком із виключного права, що діє в межах інститутів авторських і суміжних прав, а також патентних прав. До нього близьким є і такий дозволений вид використання топографії ІМС, як її використання з метою наукових досліджень або в порядку експерименту. Варто наголосити, що зареєстрована топографія ІМС виступає тут як об'єкт дослідження чи експерименту, а не як їхній засіб.

Ще один випадок вільного використання топографії ІМС полягає в її поширенні із застосуванням зареєстрованої топографії ІМС та будь-яких виробів, що містять такі ІМС, якщо вони були введені в цивільний оборот та придбані законним шляхом. Цей випадок виражає принцип «вичерпання прав», відповідно до якого будь-яка особа, що стала законним власником ІМС або виробу, який

її містить, може вільно розпоряджатися ними, не просячи спеціального дозволу правовласника. Права автора топографії ІМС чи іншого правовласника вичерпуються контролем над введенням її в цивільний оборот, але не поширюються на випадки фактичного використання ІМС і виробів, що їх містять, іншими особами, які одержали їх на законній підставі.

Не визнаються порушенням прав на зареєстровану топографію ІМС дії щодо використання ідентичної оригінальної топографії ІМС, незалежно створеної іншою особою, якщо вона добросовісно використовувала зазначену топографію до дати подання до Укрпатенту заявки на реєстрацію тотожної топографії ІМС чи здійснила значну підготовку для такого використання (право попереднього користувача).

Чинне законодавство передбачає можливість видачі зацікавленим особам примусової ліцензії на використання зареєстрованої топографії ІМС. Так, якщо вона не використовується в Україні упродовж трьох років від дати офіційної публікації відомостей про реєстрацію або від дати, коли її використання було припинене, то будь-яка особа, що виявляє готовність використовувати таку топографію ІМС, у разі відмови правовласника від укладання ліцензійного договору, може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання цієї топографії. Якщо правовласник не доведе, що факт невикористання топографії ІМС зумовлений поважними причинами, то суд може винести рішення про надання дозволу зацікавленій особі на використання цієї топографії з визначенням обсягу її використання, строку дії дозволу, розміру та порядку виплати винагороди правовласнику. Крім того, виходячи із суспільних інтересів та інтересів національної безпеки, Кабінет Міністрів України може дозволити використання зареєстрованої топографії ІМС без згоди її правовласника, але з виплатою йому відповідної компенсації.

Спори про умови надання такого дозволу і виплати компенсації вирішуються у судовому порядку. Будь-яке інше використання топографій ІМС, що не підпадає під розглянуті випадки, може здійснюватися тільки на основі укладання із правовласником відповідного договору.

В Україні ведеться Державний реєстр топографій інтегральних мікросхем, положення про який затверджене наказом МОН України

№ 292 від 12 квітня 2001 року. Правовий режим цього об'єкту визначається також Інструкцією про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на топографію інтегральної мікросхеми та видачу ліцензії на використання топографії інтегральної мікросхеми, затвердженою наказом МОН України № 577 від 3 серпня 2001 року та низкою інших нормативно-правових актів.

8.3. Захист прав на топографії інтегральних мікросхем

Порушення прав авторів топографій ІМС та інших правовласників є підставою для застосування до правопорушників передбачених законодавством санкцій. Ці санкції мають різну юридичну природу, різняться за своєю спрямованістю та способами реалізації. Більшість із них має цивільно-правовий характер і спрямована насамперед на відновлення порушених прав потерпілих, а якщо це неможливо — на задоволення інтересів, що охороняються законом. Деякі санкції мають головною метою покарання правопорушників, а також запобігання порушенням чужих прав, через що мають адміністративно-правовий та кримінально-правовий характер.

Серед цивільно-правових санкцій у свою чергу виокремлюються заходи захисту прав і заходи відповідальності. Більшість із них передбачена статтями 16 і 432 ЦК України. Як і при захисті авторських та патентних прав, вибір конкретного способу захисту аналізованих прав залежить зазвичай від потерпілого, проте також визначається видом порушених прав, специфікою правопорушення та тяжкістю його наслідків.

Порушення особистих немайнових прав на топографії ІМС найчастіше відбувається шляхом їхнього заперечення або присвоєння іншими особами. Так, право авторства може бути порушене шляхом вилучення із кола авторів особи, яка зробила творчий внесок у створення топографії ІМС, представлення чужої топографії ІМС як своєї власної розробки тощо. Порушенням права на авторське ім'я буде незазначення імені справжнього автора топографії ІМС в заявці на її реєстрацію або опублікованих відомостях, у перекручуванні цього імені тощо.

Головними способами захисту особистих немайнових прав є вимога автора про визнання порушених прав або таких, що оспоруються, про відновлення становища, яке існувало до

порушення, і про припинення дій, що порушують його права чи створюють загрозу їхнього порушення. Виходячи із загальних принципів цивільного права, потерпілий може також порушити питання про матеріальне відшкодування заподіяної йому моральної шкоди. Всі ці вимоги заявляються до суду і розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Порушенням майнових прав автора зареєстрованої топографії ІМС вважається будь-яке посягання на його права, що передбачені в ст. 16 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Захист майнових прав правовласників зареєстрованих топографій ІМС здійснюється шляхом припинення дій, що порушують їхні права або створюють загрозу їхнього порушення, а також через відшкодування правовласникові заподіяних збитків. Наприклад, автор топографії ІМС може вимагати заборону дій, що порушують їхні права або створюють загрозу їхнього порушення, а також через відшкодування правовласникові заподіяних збитків. Наприклад, автор топографії ІМС може вимагати накладення заборони на несанкціоновані застосування або продаж ІМС із застосуванням зареєстрованої топографії ІМС.

Що стосується заподіяних збитків, то вони підлягають відшкодуванню в повному обсязі, включаючи упущену вигоду та моральну шкоду. У зв'язку з тим, що реалізація цього заходу суттєво ускладнена необхідністю обґрунтування розміру упущеної вигоди, Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» встановлює, що правовласник може вимагати вилучення та спрямування на свою користь прибутків порушника, одержаних ним у результаті такого порушення, замість відшкодування збитків, а також може вимагати виплати компенсації, яка визначається судом, замість відшкодування збитків чи стягнення прибутків (п. 4 ст. 21).

Окрім цього на правопорушника може бути накладений штраф у розмірі 10 % від суми, присудженої судом на користь позивача (п. 5 ст. 21). Із метою підвищення ефективності названих санкцій і забезпечення їхньої реальної реалізації суд вправі винести рішення про знищення або відчуження всіх ІМС, виготовлених із порушенням прав на зареєстровану топографію ІМС, а також фотошаблонів шарів топографії ІМС, технічної документації, іншої інформації на матеріальному носії щодо цієї топографії ІМС та

засобів, необхідних саме для її виготовлення. Вимагати поновлення порушених прав правовласника зареєстрованої топографії ІМС може також особа, яка придбала ліцензію, якщо інше не передбачене ліцензійним договором.

У разі порушення прав автора топографії ІМС його роботодавцем або замовником застосовуються насамперед санкції, передбачені укладеним між ними договором. Якщо у ньому спеціальні санкції не встановлені, автор топографії ІМС може скористатися загальними заходами захисту прав, передбаченими у розділі VII Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та інших нормах цивільного законодавства.

Поряд із цивільно-правовими санкціями чинне законодавство встановлює і кримінальну відповідальність за певні порушення прав авторів і правовласників на топографії ІМС. Так, згідно зі ст. 177 КК України до кримінально-караних діянь належить незаконне використання топографії інтегральних мікросхем, якщо ці дії завдали матеріальної шкоди у великому розмірі та вчинені повторно або спричинили матеріальну шкоду в особливо великому розмірі.

Питання для самоконтролю:

1. У чому виявляються особливості правової охорони топографії інтегральних мікросхем?
2. Що чинне законодавство України розуміє під використанням топографії інтегральних мікросхем?
3. З якої дати починає перебігати строк дії свідоцтва на топографію інтегральної мікросхеми?
4. Які винятки з прав на зареєстровані топографії інтегральних мікросхем ви можете назвати?
5. Які засоби захисту прав на топографії інтегральних мікросхем передбачені чинним законодавством України?

ТЕМА 9. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТИ РОСЛИН І ПОРОДИ ТВАРИН

9.1. Об'єкти правової охорони сортів рослин і порід тварин в Україні

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року (у редакції 2002 року) *сорт* — це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція), що, незалежно від того, чи така група повністю відповідає умовам надання правової охорони, може:

- бути визначена за ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності певного генотипу або комбінації генотипів;
- бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин за ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;
- розглядатися як одне ціле з погляду її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

У свою чергу *під породю тварин* розуміють створену внаслідок цілеспрямованої творчої діяльності групи племінних тварин (породу, породний тип, лінію, сім'ю тощо), яка має нові високі генетичні ознаки, що стійко передаються їхнім нащадкам. Племінною твариною відповідно до Закону України «Про племінне тваринництво» від 21 грудня 1999 року є чистопородна чи отримана за затвердженою програмою породного вдосконалення тварина, яка має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися у селекційному процесі відповідно до чинних загальнодержавних програм селекції. До об'єктів племінної справи у тваринництві належать такі види тварин, як велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутрові звірі, яких розводять з метою одержання від них певної продукції.

Як видно, однією з визначальних рис, якими повинні характеризуватися сорт рослин чи порода тварин для того, щоб отримати належну правову охорону, є новизна. Сорт рослин, порода тварин вважаються новими, якщо на дату подання заявки на видачу патенту насіння або племінний матеріал селекційного досягнення не продавався і не передавався іншим способом іншим особам самим селекціонером, його правонаступником, а також не використовувався за їхньою згодою. Відповідно до пунктів 3 і 4 ст. 11 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» сорт вважають новим, якщо до дати, на яку заявку вважають поданою,

заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким іншим способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання:

- на території України — за рік до цієї дати;
- на території іншої держави щодо деревних та чагарникових культур і винограду — за 6 років, щодо рослин інших видів — за 4 роки до цієї дати.

При цьому слід пам'ятати, що сорт не втрачає новизну, якщо будь-який його матеріал збували:

- зі зловживанням на шкоду заявнику;
- на виконання договору про передання права на подання заявки;
- на виконання договору про розмноження відтворювального матеріалу сорту та його випробування, за умови, що зібраний внаслідок цього матеріал передавали лише заявникові і не використовували для виробництва іншого сорту;
- на виконання визначених законодавством заходів, зокрема щодо біологічної безпеки чи формування Реєстру сортів;
- як побічний або відхідний продукт, отриманий під час створення чи поліпшення сорту, без посилань на сорт і лише для споживання.

Ще однією рисою, якою повинен наділитися сорт рослин, порода тварин, повинна бути *вирізняльність*. Відповідно до ч. 5 ст. 11 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» сорт відповідає умовам вирізняльності, якщо за проявом ознак його можна чітко відрізнити від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявку вважають поданою. Сорт, що його протиставляють заявленому, вважають загальновідомим, якщо:

- він поширений на певній території будь-якої держави;
- відомості про прояви його ознак стали загальнодоступними у світі, зокрема шляхом їхнього опису в будь-якій оприлюдненій публікації;
- він представлений зразком у загальнодоступній колекції;
- йому надано правову охорону і/або його внесено до офіційного реєстру сортів у будь-якій державі, при цьому його вважають загальновідомим від дати подання заявки на надання права чи внесення до реєстру.

Крім усього переліченого, сорти рослин (породи тварин) мають бути достатньо *однорідними* за своїми морфологічними, фізіологічними, хімічними та іншими ознаками (якщо зважити на окремі відхилення, які можуть мати місце у зв'язку з особливостями розмноження). Відповідно до ч. 6 ст. 11 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» сорт вважають однорідним, якщо з урахуванням особливостей його розмноження рослини цього сорту залишаються достатньо схожими за своїми основними ознаками, відзначеними в описі сорту. Для порід тварин краще застосувати критерій охороноспроможності «консолідованість», оскільки практично неможливо забезпечити однорідність окремих особин тварин.

Сорт рослин, породу тварин вважають стабільними, якщо їхні основні ознаки залишаються незмінними після неодноразового розмноження або, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного циклу розмноження. Обсяг правової охорони сорту, на який видано патент, визначається сукупністю ознак, викладених у занесеному до Реєстру патентів описі сорту.

9.2. Суб'єкти права на сорти рослин, породи тварин

Згідно зі ст. 485 ЦК України право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин становлять:

- особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені державною реєстрацією;
- майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені патентом;
- майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією.

Відповідно до ст. 486 ЦК України *суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин є:*

- автор сорту рослин, породи тварин;
- інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин згідно з укладеним з автором чи власником сорту (породи) договором чи відповідно до визначеного законом порядку.

Під поняттям «автор сорту (селекціонер)» Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» розуміється «людина, яка безпосередньо створила (виявила, і/або вивела, і/або поліпшила) сорт». Тобто дефініція Закону у редакції 2002 року не повністю

збігається з визначенням «селекціонер» у Міжнародній конвенції з охорони нових сортів рослин, яка, по суті, більш широко трактує це поняття. Зазначена Конвенція поширює це визначення на особу, яка вивела або виявила сорт; особу, яка є роботодавцем для вищевказаної особи або яка доручила їй виконати роботу, пов'язану зі створенням нового сорту, у тому разі, коли це передбачається законодавством відповідної Договірної сторони, а також правонаступника першої чи другої із вищезазначених осіб, залежно від конкретної ситуації.

Як видно, відповідно до ст. 1 вищезазначеного Закону селекціонером однозначно визначається тільки автор сорту, тобто абсолютні монопольні права на створений сорт визнаються за певною фізичною особою, яка вивела або виявила сорт (тобто у цій частині визначення «селекціонер» збігається з визначенням Конвенції), або ж тільки поліпшила відомий раніше сорт (за умови, що поліпшений сорт набув ознак, які дозволяють розглядати його як новий сорт). Роботодавця особи, яка вивела або виявила сорт за його дорученням або у разі виконання службових обов'язків, зазначений Закон «селекціонером» не визнає, тому що згідно із ч. 4 ст. 16 селекціонеру належить *невід'ємне особисте немайнове право авторства на сорт*, якого не може мати роботодавець, що не є селекціонером, оскільки процес створення нового сорту пов'язаний із розумовою діяльністю певної фахової спрямованості. Роботодавцю можуть належати тільки певні майнові права на новий сорт, у разі коли ці права йому передано (поступлено) автором за письмовим договором.

Автор сорту набуває особисті немайнові права від дати державної реєстрації сорту. *Особисті немайнові права* автора сорту, зокрема право визначати назву сорту, вимагати зазначення свого імені в патенті України на сорт, право селекціонера одержувати частку ліцензійних платежів як компенсаційну виплату за експлуатацію його розумової праці, пов'язаною зі створенням ним нового сорту, яка взагалі повинна виплачуватися у вигляді частки ліцензійних платежів від доходів, одержаних внаслідок виробництва і продажу різних репродукцій його оригінального насіння (садивного матеріалу) та розраховуватися на підставі пайової участі автора у створенні цього сорту. Але Законом цих економічних і правових норм не встановлено.

Частиною 2 ст. 10 Закону визначено, що права автора засвідчуються Реєстром сортів, Реєстром патентів, патентом на сорт (якщо таке право набуває автор сорту) та свідоцтвом про авторство, яке відповідно до ч. 4 ст. 37 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» автор (співавтори) має право одержати у Українському інституті експертизи сортів рослин. Але те, які права автора засвідчуються свідоцтвом, на жаль, Законом чітко не визначено. У Законі введено норму щодо можливості автора вимагати видачу свідоцтва про авторство, яке фактично забезпечує творчим особам право відстоювати свої інтереси щодо грошової компенсації (за Законом — винагороди) за передачу (або поступлення) майнових прав на сорт роботодавцю, суб'єктам насінництва або комерційним структурам, що реалізують насіння (садивний матеріал). Наявність такого свідоцтва надає авторам можливість відстоювати свої майнові і особисті немайнові права та економічні інтереси у судових інстанціях у разі їх порушення.

Суб'єктами племінної справи у тваринництві є:

- власники племінних (генетичних) ресурсів;
- підприємства (об'єднання) з племінної справи, селекційні, селекційно-технологічні та селекційно-гібридні центри, іподроми, станції оцінки племінних тварин;

- підприємства, установи, організації, незалежно від форм власності, та фізичні особи, які надають відповідні послуги та беруть участь у створенні та використанні племінних (генетичних) ресурсів;

- власники не племінних тварин — споживачі племінних (генетичних) ресурсів та замовники послуг із племінної справи у тваринництві.

Відповідно до ст. 487 ЦК України *майновими правами інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідченими патентом, є*

- право на використання сорту рослин, породи тварин, придатних для поширення в Україні;

- виключне право дозволяти використання сорту рослин, породи тварин;

- виключне право перешкоджати неправомірному використанню сорту рослин, породи тварин, у тому числі забороняти таке використання;

— інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Виключне право власника сорту рослин на дозвіл чи заборону використання сорту полягає у тому, що ніхто без його дозволу не може здійснювати щодо матеріалу сорту такі дії:

- виробництво або відтворення (з метою розмноження);
- доведення до кондиції з метою розмноження;
- пропонування до продажу;
- продаж або інший комерційний обіг;
- вивезення за межі митної території України;
- ввезення на митну територію України.

Згідно зі ст. 40 цього Закону встановлено порядок передачі (відчуження) майнового права на сорт і передачі права на використання сорту. Відповідно до даних, занесених до Реєстру сортів або Реєстру патентів на сорти, саме юридична особа — роботодавець повинна виступати заявником і розпорядником сорту, створеного за його дорученням, та набувати майнові права на нього. Але в Україні згідно з нормами Закону остаточно не визначено, хто є фундаментом створення сортів — творча особа — селекціонер чи відповідна юридична особа — науково-селекційна установа, в якій зазначений селекціонер працює. Роботодавець, який за рахунок коштів державного бюджету надавав авторам фінансову підтримку, спрямовану на створення та забезпечення охорони прав на сорт, виділяв у користування робочі приміщення, дослідні ділянки, лабораторне обладнання, робочу силу, пальне, хімікати та технічні засоби, необхідні для здійснення науково-селекційних робіт щодо сорту та одержання його оригінального насіння (садивного матеріалу) у кількості, необхідній для визнання селекційного здобутку новим сортом рослин, фактично є інвестором і виступає замовником створення цього сорту.

Але неврегульованість договірних відносин між ним та авторами сорту фактично призводить до неконтрольованого та несанкціонованого поширення окремими авторами насіння зареєстрованих сортів. Так, Законом не визначено обов'язковості укладання договору між співавторами сорту, що не дозволяє визначити фактичну участь кожного співавтора у процесі створення сорту, реальну частку винагороди, на одержання якої вони можуть претендувати виходячи з творчого вкладу кожного з них у створення нового сорту. Якщо повернутися до норм ст. 7 Закону у

редакції 1993 р., то нею робота автора чи авторського колективу щодо створення сорту визначалася творчою. Стаття ж 16 Закону у редакції 2002 р. фактично позбавила авторів права визначати свою копітку роботу, пов'язану зі створенням нового сорту та пошуком його вихідних форм, як результат розумової діяльності, що вже є дискримінаційним відносно особи селекціонера — автора сорту.

9.3. Порядок набуття в Україні прав на новий сорт рослин

Відповідно до ст. 15 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» права на сорт набуваються в Україні шляхом подання заявки, експертизи заявки та державної реєстрації прав. Вимоги до оформлення та подання заявки на сорт встановлено ст. 20 Закону. Згідно зі статтями 16, 17 та 18 право на подачу заявки мають автор сорту, його роботодавець у разі створення сорту під час виконання службових обов'язків або окремого доручення роботодавця, а також їх правонаступники.

Експертиза заявки відповідно до ст. 25 має статус державної науково-технічної експертизи і проводиться Українським інститутом експертизи сортів рослин. Експертиза заявки відповідно до ст. 26 Закону складається з формальної експертизи, тобто експертизи за формальними ознаками, і згідно зі ст. 27 кваліфікаційної (основної) експертизи. У разі позитивних результатів формальної експертизи заявнику направляється повідомлення про можливість проведення кваліфікаційної експертизи сорту. Відомості про заявку публікуються в офіційному виданні, а компетентний орган кожної держави — учасниці Конвенції UPOV одержує інформацію про запропоновану заявником назву сорту. Кваліфікаційна експертиза передбачає проведення комплексу досліджень, необхідних для підготовки експертного висновку за заявкою і прийняття рішення стосовно державної реєстрації сорту і прав на нього. Ця експертиза здійснюється за клопотанням заявника, що має бути поданим не пізніше трьох років від дати подання заявки до Українського інституту експертизи сортів рослин. В іншому разі заявка вважається відкликаною.

Під час проведення кваліфікаційної експертизи визначається, чи належить об'єкт, опис якого наведено у заявці, а також додане до неї насіння (садивний матеріал), до виду чи роду рослини, на сорт якої ця заявка подається. Крім того, проводиться експертиза запропонованої назви сорту, визначається його новизна та

відповідність критеріям відмінності, однорідності і стабільності. Із метою визначення відповідності сорту критеріям охороноспроможності та його придатності до господарського використання в Україні згідно зі ст. 29 Закону проводиться державне випробування сорту. При цьому можуть бути враховані результати випробування, проведеного компетентним органом будь-якої держави — учасниці Конвенції.

Експертиза назви сорту згідно зі ст. 28 проводиться для того, Щоб визначити її відповідність вимогам Закону. В підготовці експертних висновків щодо назви сорту у частині її співзвучності із зареєстрованими Міністерством освіти і науки України знаками для товарів і послуг, а також географічними зазначеннями походження товарів повинен брати участь експертний орган цього міністерства — Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), який здійснює експертизу таких об'єктів.

Закон передбачає проведення кваліфікаційної експертизи лише за документами заявки чи з урахуванням результатів обов'язкового проведення державного випробування сорту. Перелік родів і видів рослин, сорти яких підлягають державному випробуванню, затверджується Міністерством аграрної політики та продовольства України. Дослідні зразки, ввезені в Україну з метою державного випробування, не обкладаються ввізним митом, не підлягають квотуванню, сертифікації та санітарно-гігієнічній експертизі. Здійснення операцій, пов'язаних із їх ввезенням на територію нашої держави, не потребують ліцензування, а карантинний огляд цих зразків здійснюється безкоштовно. Митне оформлення таких зразків здійснюється без сертифікатів відповідності на підставі документального підтвердження Українським інститутом експертизи сортів рослин факту їх ввезення на територію України тільки з метою сортовипробування.

У разі відповідності заявленого сорту критеріям охороноспроможності приймається рішення про видачу охоронного документа — патенту на сорт і занесення його до Державного реєстру патентів на сорт і/або рішення про державну реєстрацію сорту в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Ці рішення набирають чинності від дати оплати державного мита чи відповідного збору, здійсненої згідно із законодавством.

Відомості про сорт, заявлений з метою набуття права власності на нього (тобто з метою одержання патенту на сорт), внесені до Державного реєстру заявок на сорти рослин, надають заявнику право на тимчасову охорону прав від дати подачі заявки в межах опису заявленого сорту.

Порядок встановлення права заявника на одержання тимчасової правової охорони на заявлений ним сорт рослин фактично визначено ст. 32 Закону. Така охорона полягає в тому, що заявник має право на компенсацію за завдані йому збитки після публікації відомостей про заявку особою, яка дійсно одержала письмове повідомлення з вказівкою номера заявки про внесення відомостей про заявку до реєстру. Але зазначена компенсація може бути отримана тільки після одержання заявником сорту патенту на нього. Незрозумілою є тільки норма, встановлена ч. 3 цієї статті стосовно того, що «дія тимчасової правової охорони не поширюється на сорти тих родів і видів рослин, що не підлягають державному випробуванню в Україні». Фактично ч. 3 зазначеної статті Закону стверджує, що кількість видів та родів рослин, на сорти яких в Україні поширюється охорона прав, обмежена. Аналогічно обсяг рослин, на які поширюється охорона прав патентом на сорт, обмежується переліком рослин, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 1183 від 19 серпня 2002 року. Тобто положення ст. 3, що стосуються поширення цього Закону на сорти усіх видів та родів рослин, норми ст. 32 та зазначеної постанови Кабінету Міністрів України перетворюють у декларацію.

Державна реєстрація сорту, а точніше особистих немайнових та майнових прав на нього, здійснюється на підставі ст. 33 Закону, частинами 3—5 якої встановлені вимоги до Реєстру сортів і Реєстру патентів, а ч. 1 цієї статті зазначено, що реєстрація сорту і зазначених прав на нього здійснюється за умови сплати відповідного мита чи збору. Згідно зі ст. 35 Закону протягом місяця після дати державної реєстрації сорту Міністерство аграрної політики та продовольства повинно видати автору (авторам) за його бажанням свідоцтво про авторство на сорт. Заявнику сорту у цей же строк видається патент на сорт рослин.

Патент на сорт рослин, який не підлягає державному випробуванню через відсутність на момент подачі заявки і прийняття рішення про видачу зазначеного охоронного документа

методик сортовипробування видів чи родів рослин, до яких віднесено зазначений сорт, видається під відповідальність заявника. Тобто не результати експертної оцінки сорту Українським інститутом експертизи сортів рослин, а саме заявник повинен підтвердити той факт, що сорт відповідає критеріям охороноспроможності, встановленим Законом. У такому патенті зазначається, що він має декларативний характер, тобто кожний, хто зможе довести переважність його прав на такий сорт, має право опротестувати через суд правомірність видачі зазначеного охоронного документу.

9.4. Права та обов'язки володільців патенту на сорт рослин, породи тварин

Патентоволоділець набуває визначених майнових прав та має низку обов'язків, виконання яких пов'язується з наявністю патенту на сорт рослин, породи тварин. Зокрема, до основних прав патентоволоділця на сорт рослин, породи тварин, належать:

— право на використання, яке полягає у виключній можливості правоволоділця на свій розсуд здійснювати виготовлення, відтворення, доведення до посівних кондицій для наступного розмноження, а також вивозити з території України і ввозити на неї, пропонувати до продажу, продавати селекційне досягнення всіма дозволеними способами, здійснювати його збереження із зазначеною метою та забороняти вчинення подібних дій іншим особам без відповідного дозволу, наданого цим патентоволоділцем;

— право на відступлення патенту іншій особі, яке може мати будь-яку з таких допустимих законом договірних форм: оформлюватися договором купівлі-продажу, безоплатної передачі, міни тощо;

— право на надання дозволу на використання селекційного досягнення реалізують шляхом видачі ліцензії, яка може бути відкритою або примусовою.

Що стосується встановлених законодавством обов'язків, то патентоволоділець зобов'язаний:

— підтримувати сорт, породи тварин протягом строку дії патенту таким чином, щоб зберігалися ознаки та властивості, зазначені з в описах сорту, породи, складених на дату їх реєстрації в уповноваженому органі експертизи. Патентоволоділець також

зобов'язаний за запитом цього органу надіслати насіння сорту або племінний матеріал для проведення контрольних випробувань і надавати можливість здійснювати інспекції на місці;

— сплачувати збори у встановлених випадках, включаючи збори за підтримання чинності патенту;

— виплачувати винагороду авторові сорту рослин, породи тварин;

— надавати за плату і на прийнятних для себе умовах насіння сорту, племінний матеріал породи в кількості, достатній для використання, володільцеві примусової ліцензії.

Зокрема, збір за підтримання чинності майнового права власника сорту сплачується за кожний рік, починаючи з календарного року, наступного за роком державної реєстрації. Збір за наступний рік сплачується протягом чотирьох останніх місяців поточного календарного року. Збір за підтримання чинності права у першому календарному році, наступному за роком державної реєстрації, може бути сплачено також протягом перших чотирьох місяців цього року. Відповідно до ч. 3 ст. 488 ЦК України строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин спливає через тридцять років, а щодо дерев та винограду — через тридцять п'ять років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав. Отже, встановлені законодавством строки правової охорони сорту на території України є більшими ніж ті, забезпечення яких вимагається Конвенцією. У разі приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу, а також внесення відповідних змін до Цивільного і Господарського кодексів України у разі їх адаптації з європейським законодавством слід визначитися, чи принесе користь вітчизняним суб'єктам селекції та насінництва, державним і суспільним інтересам таке збільшення строку охорони прав на сорти рослин порівняно з мінімальними строками охорони, встановленими Актом 1991 року Конвенції UPOV, чи взагалі сприятиме така ситуація забезпеченню захисту прав вітчизняних селекціонерів, економічних інтересів держави і суспільства.

Вимоги щодо назви сорту відповідно до ст. 20 Конвенції встановлюються національним законодавством, і статтями 13, 28 і 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» ці вимоги

повністю сформульовано згідно з вимогами зазначеної статті Конвенції.

Питання для самоконтролю:

1. Які міжнародні акти регулюють засади правової охорони сортів рослин?
2. Які критерії охороноздатності сорту рослин, породи тварин ви можете назвати?
3. Які особисті немайнові права належать автору сорту?
4. Які майнові права визначені чинним законодавством на сорт рослин, породу тварин?
5. Яким чином здійснюється державна реєстрація прав на сорт рослин, породу тварин?
6. Який строк чинності майнових прав на сорт рослин, породу тварин?
7. Які засоби захисту прав на сорт рослин, породу тварин визначені чинним законодавством?

ТЕМА 10. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРАВОВІ ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

10.1. Комерційне найменування

Відповідно до ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року об'єктами охорони промислової власності є патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції. Через понад століття з часу прийняття цього акта можна констатувати, що з права промислової власності виокремилася група об'єктів, які створюють окрему групу прав — правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. До останніх належать: комерційні найменування, торговельні марки (знаки для товарів та послуг) та географічні зазначення.

Мета зазначених об'єктів — виокремити учасників цивільного обороту, їх товари та послуги з-поміж інших. У зв'язку з цим, на відміну від інших об'єктів інтелектуальної власності, які є результатами творчої діяльності, на комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення не виникають особисті немайнові права інтелектуальної власності.

Цивільний кодекс України серед об'єктів інтелектуальної власності зазначає «комерційне найменування». Водночас національне законодавство більшості країн світу передбачає охорону «фірмового найменування» або «фірми». Фірмове найменування закріплене у низці міжнародно-правових актів, учасницею яких виступає Україна, у тому числі у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ст. 2), у Паризькій конвенції про охорону промислової власності (статті 1,8).

Відповідно до ст. 489 ЦК правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. Таким чином, *основною функцією комерційного найменування є індивідуалізація суб'єктів — учасників цивільного обороту.*

Доречно звернути увагу, що у главі 43 ЦК, присвяченій праву інтелектуальної власності на комерційне найменування, відсутня відповідь, хто є суб'єктом зазначених прав, а лише в положеннях про юридичні особи зазначається, що юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування (ч. 2 ст. 90 ЦК).

Господарський кодекс України (далі — ГК) закріплює, що *комерційне найменування може мати суб'єкт господарювання — юридична особа або громадянин-підприємець*. При цьому останній має право заявити як комерційне найменування своє прізвище або ім'я. У зв'язку з цим, на наш погляд, у ЦК потрібно закріпити, що суб'єктами прав на комерційне найменування можуть бути юридичні і фізичні особи — підприємці.

Отже, комерційні найменування — це найменування, під якими підприємницькі юридичні особи і фізичні особи-підприємці виступають у цивільному обороті і які індивідуалізують цих осіб серед інших його учасників. На відміну від інших правових засобів індивідуалізації (торговельних марок та географічних зазначень), для набуття права інтелектуальної власності на комерційне найменування не вимагається виконання формальних дій. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним із моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, чи є комерційне найменування частиною торговельної марки (ч. 2 ст. 489 ЦК).

Легкість набуття прав інтелектуальної власності зазвичай спричиняє складність їх захисту. Про це, зокрема, свідчить практика захисту авторських прав. Так, автор не завжди може довести своє авторство на творчий результат та дату виникнення прав на нього. Аналогічна ситуація з доведенням наявності прав на комерційне найменування. Щоб захистити права, потрібно довести першість у використанні позначення як комерційного найменування. Тому праволодильцям уже на перших етапах доцільно фіксувати факти використання комерційного позначення доречними способами. Зокрема, на практиці трапляються випадки, коли в статуті поряд із назвою юридичної особи зазначають комерційне найменування. Звичайно, такі дії свідчать лише про намір використовувати певне позначення як комерційне

найменування, а тому потрібні також інші докази (вивіски, реклама, оголошення тощо).

ГК у ч. 2 ст. 159 передбачає можливість внесення відомостей про комерційне найменування до реєстрів, порядок ведення яких визначається законом. Незважаючи на те, що вчинення таких дій є факультативним, ГК закріплює, що суб'єкт господарювання, комерційне найменування якого було включене до реєстру раніше, має пріоритетне право захисту перед будь-яким іншим суб'єктом, тотожне комерційне найменування якого включене до реєстру пізніше. Звідси випливає, що якщо особа своєчасно не зареєструвала своє комерційне найменування, а інша особа вчинила такі дії, то правоволодільцю буде досить важко захистити свої права. Вважаємо, що таке формулювання фактично зводить нанівець положення про виникнення права на комерційне найменування без реєстрації, що є не зовсім доречним у світлі положень ЦК.

Оскільки основна функція як комерційного найменування, так і торговельної марки — індивідуалізуюча, то виникає потреба їх розмежування. Традиційно в літературі зазначається, що на відміну від торговельної марки фірмові найменування відрізняють одне підприємство від інших цілком незалежно від тих товарів і послуг, які реалізує або пропонує це підприємство. Однак навіть стосовно комерційного найменування інколи доводиться вирішувати питання з урахуванням товарів та послуг, які особа виготовляє чи надає. Так, відповідно до ч. 4 ст. 489 ЦК України особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються. Інакше кажучи, можна мати тотожні комерційні найменування за умови різних сфер діяльності. Якщо комерційне найменування суб'єкта є елементом його торговельної марки, то здійснюється правова охорона і комерційного найменування, і торговельної марки (ч. 4 ст. 159 ГК).

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційне найменування є:

- право на використання комерційного найменування;
- право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, в тому числі забороняти таке використання;

— інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Можна помітити, що порівняно з загальним переліком майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, закріпленим у ч. 1 ст. 424 ЦК, відсутнє таке право, як виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності. Дійсно, неможливо укласти ліцензійний договір стосовно комерційного найменування. Однак, на наш погляд, недоцільно взагалі виключати цю правомочність правоволодільця комерційного найменування. Пояснюється це тим, що опосередковано все-таки можна дозволити використовувати комерційне найменування зацікавленим особам шляхом укладення договору комерційної концесії. Так, предметом договору комерційної концесії є право на використання трьох складових:

— об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, комерційних найменувань, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо);

— комерційного досвіду;

— ділової репутації.

Що стосується ділової репутації, то інша особа може скористатися нею лише завдяки використанню комерційних позначень правоволодільця. Для з'ясування поняття використання комерційного найменування звернемося до законодавства України. ГК України в ч. 1 ст. 154 закріплює, що він регулює відносини, пов'язані з використанням у господарській діяльності та охороною прав інтелектуальної власності. Глава 16 ГК називається «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності». Хоча ст. 159 ГК України називається «Правомочності суб'єктів господарювання щодо комерційного найменування», у ній мова йде взагалі про комерційне найменування як об'єкт інтелектуальної власності. Водночас щодо інших об'єктів інтелектуальної власності дається поняття використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка (ч. 3 ст. 156 ГК України), торговельної марки (ч. 2 ст. 157 ГК України), географічного зазначення (ч. 2 ст. 160 ГК України). Оскільки комерційне найменування подібно до торговельної марки є позначенням, яке виконує індивідуалізуючу функцію, то за аналогією можна скористатися нормою про торговельні марки з урахуванням того, що комерційне найменування вирізняє суб'єкта цивільного обороту.

Використанням комерційного найменування визнається, зокрема: нанесення його на будь-який товар, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням комерційного найменування з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення); застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги; застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах.

Хоча в законодавстві України відсутня також і норма, яка б давала поняття порушення прав на комерційне найменування, однак зазначене поняття можна сформулювати як будь-яке посягання на майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування. Передати майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування іншій особі можна лише разом із єдиним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або його відповідною частиною. Таке обмеження прав закріплено в законодавстві з метою недопущення введення в оману споживачів стосовно підприємців, які надають послуги, виробляють чи реалізують товари.

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на комерційне найменування припиняється у разі ліквідації юридичної особи та з інших підстав, встановлених законом (ст. 491 ЦК). На сьогодні відсутній спеціальний нормативний акт, який би регулював права інтелектуальної власності на комерційне найменування і передбачав би додаткові підстави для цього. Однак такою підставою може бути рішення суду, а також припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця.

10.2. Торговельна марка

Загалом торговельною маркою визнається будь-яке позначення, що відрізняє товари і послуги одного господарюючого суб'єкта від іншого. Торговельна марка, що підлягає правовій охороні, складається, як правило, зі слів, логотипів, кольорів, слоганів, тривимірних форм, власних імен, літер, цифр, графічних елементів, комбінацій кольорів тощо. У деяких країнах правовій охороні також підлягають звуки або навіть запахи, які не можна сплутати з іншими і, завдяки яким, можна визначити приналежність

товарів одному господарюючому суб'єкту, навіть якщо найменування даного господарюючого суб'єкта невідоме. У першу чергу торговельна марка служить показником виробництва (походження) товару або вказує на джерело його виробництва (походження). Торговельні марки надають також споживачам інформацію про характер товарів і/або послуг, які пропонуються. Законні торговельні марки, тобто такі, права на які зареєстровані (далі – зареєстровані торговельні марки), гарантують споживачам звичайний для них рівень якості. Так, наприклад, якщо покупець купує пару кросівок, позначених торговельною маркою «Nike», то ці кросівки повинні мати ту саму якість і характеристики, що й інші фірмові кросівки з позначенням «Nike». Таким чином, торговельні марки надають споживачам важливу інформацію про безпеку, якість, смак, ефективність та інші характеристики товарів і послуг, які випускаються чи надаються під цими торговельними марками. Вони також служать певними «об'єктивними символами» доброго імені або репутації, що створені господарюючим суб'єктом. Без такої ідентифікуючої функції, яку відіграють торговельні марки, покупці не мали б можливості повторно купувати товари, до яких вони звикли і які їм сподобалися.

Торговельні марки з'явилися ще в стародавні часи для ідентифікації певних видів товарів як продукції того чи іншого ремісника. На сьогодні, суди визнають і захищають чотири функції, які вони виконують. А саме, торговельні марки:

— ідентифікують товари або послуги конкретного продавця на відміну від товарів або послуг, що надаються іншими;

— підтверджують той факт, що всі товари або послуги під цією торговельною маркою мають одне джерело виробництва (походження) або контролюються одним джерелом, таким чином забезпечуючи підтримання певного рівня якості цих товарів;

— підтверджують, що всі товари або послуги, що позначені однією торговельною маркою, мають однакову якість;

— служать основним інструментом у рекламі і реалізації товарів або послуг, що пропонуються під цією торговельною маркою.

Існує безліч торговельних марок, які підлягають правовій охороні за міжнародним законодавством. На міжнародному рівні країни визнають декілька різних видів позначень або ідентифікаторів джерела як об'єктів правової охорони. Першою та,

ймовірно, найважливішою категорією позначень є технічна категорія «торговельні марки». Такі марки використовуються для певних товарів або асоціюються із певними товарами. Так, наприклад, торговельна марка «Coca Cola», що використовується на безалкогольних напоях, буде кваліфікуватися як «торговельна марка для товарів».

З іншого боку, ті позначення, що використовуються для надання послуг, відомі в деяких країнах під назвою «торговельні марки для послуг». Так, наприклад, позначення «McDonald's», що прикрашає ресторани швидкого обслуговування, кваліфікується як «торговельна марка для послуг», оскільки пропонувані послуги мають відноситися до послуг ресторану. Однак, позначення «McDonald's» може також сприйматись і як «торговельна марка для товарів», наприклад у випадках, коли вона використовується у зв'язку із продажем рестораном гамбургерів і смаженої картоплі.

Торговельна марка, яка використовується членами кооперативу, асоціації або якого-небудь колективу, називається «колективною торговельною маркою». Так, наприклад, торговельна марка «Професіональна футбольна ліга України» використовується членами колективної організації – власників професійних футбольних команд для позначення свого членства в цій організації.

Деякі країни, такі як Сполучені Штати Америки, також надають правову охорону «фірмовому стилю» продукції («trade dress») в якості торговельної марки. Це – не окрема категорія торговельних марок, а просто ще один унікальний вид торговельних марок, таких як звукові або мультимедійні торговельні марки. Термін «фірмовий стиль» визначається, зазвичай, як загальний вигляд або суцільний імідж товару. Під цим розуміється правова охорона таких складових елементів як розмір, форма, колір, текстура, а також графічний дизайн товару, його упаковка, художнє оформлення, компоновальний план, позначення і реклама господарюючого суб'єкта або навіть у деяких випадках форма самого товару. Звичайно, для того, щоб підпадати під категорію торговельних марок «фірмовий стиль», що підлягають правовій охороні, крім своїх відмінних властивостей, вони не повинні бути виключно функціональними за призначенням. Так, наприклад, декоративне оформлення приміщення ресторану може кваліфікуватися як фірмовий стиль, що підлягає правовій охороні,

але функціональна форма контейнера для рослин не може вважатись таким фірмовим стилем.

Незалежно від категорії тих чи інших позначень, для того, щоб отримати правову охорону, всі позначення повинні задовольняти тим самим вимогам розрізняльної здатності, не бути оманливими, права на них повинні бути зареєстровані тощо.

За міжнародними стандартами правова охорона торговельних марок здійснюється відповідно до Паризької конвенції і Угоди TRIPS. Правова охорона торговельних марок також регулюється відповідно до різних міжнародних договорів, які безпосередньо стосуються таких питань як реєстрація прав на торговельні марки, включаючи Договір про закони щодо товарних знаків (Trademark Law Treaty), а також Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків (Madrid Agreement concerning the International registration of Marks) та Протокол до неї. Відповідно до міжнародних стандартів для того, щоб отримати правову охорону, позначення має відповідати, в цілому, двом вимогам: воно повинно мати розрізняльну здатність і не вводити в оману.

Як правило, позначення визнається таким, що має розрізняльну здатність, тоді, коли за його допомогою можна відрізнити товари або послуги однієї особи від іншої. Для того, щоб мати розрізняльну здатність, позначення не повинно бути родовим (generic). Воно не повинно бути загальним описовим терміном для певних товарів або послуг. Так, наприклад, термін «авторучка» не може бути торговельною маркою для письмового знаряддя, що використовує чорнила, тому що «авторучка» є родовим або загальним описовим терміном для такого знаряддя. Аналогічним чином, як правило, технічні терміни не можуть набувати правову охорону як торговельні марки, оскільки вони не мають розрізняльної здатності.

Для того, щоб набути правову охорону, позначення не повинно нікого вводити в оману. Так, наприклад, якщо який-небудь товар не містить у своєму складі шкіри, то торговельна марка «Nuleather» (що значить «нова шкіра») не буде кваліфікуватися як охороноздатна торговельна марка (protectable trademark). І хоча торговельна марка «Nuleather» не є загальним родовим терміном стосовно товарів, що не містять шкіри, вона, однак, вводитиме споживачів в оману. В цілому, реєстрація прав на торговельні

марки, що вводять споживачів в оману, прямо суперечить цілям правової охорони в контексті захисту інтересів споживачів.

У відповідності зі ст. 16 Угоди TRIPS будь-яке позначення або комбінація позначень, «здатних відрізнити товари або послуги однієї особи від іншої» повинні підлягати правовій охороні як торговельні марки. Відповідно до Угоди TRIPS набувати правову охорону мають позначення, що мають розрізняльні властивості, а саме: слова, власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи і комбінації кольорів, а також будь-які комбінації цих позначень. І хоча Угода TRIPS встановлює мінімальні стандарти для визначення позначень, що підлягають правовій охороні, деякі країни – члени СОТ здійснюють правову охорону більш широкого спектру позначень у порівнянні з тими, що прямо згадані в Угоді TRIPS. Так, наприклад, на відміну від країн – членів Європейського Союзу, які в цілому обмежують правову охорону в якості торговельних марок позначеннями, що можуть виражатися графічно, а саме словами та/або малюнками, у Сполучених Штатах Америки, крім перерахованих елементів, також підлягають правовій охороні звукові торговельні марки і такі, що мають запах, а в деяких країнах торговельна марка може бути світловою.

У більшості країн реєстрація прав на торговельні марки є необхідною умовою набуття правової охорони та забезпечення практичного захисту прав на них. Така реєстрація прав на торговельні марки не вимагається відповідно до міжнародних стандартів, але дозволена по відношенню до більшості торговельних марок. У деяких країнах, таких як Сполучені Штати Америки, права на торговельні марки реєструються на підставі їх використання відносно відповідних товарів або послуг. У таких країнах для здійснення захисту прав на торговельну марку, який може бути реалізованим в примусовому порядку, правовласнику не потрібно реєструвати права на свою торговельну марку. Досить лише використовувати цю торговельну марку на території країни. Аналогічним чином, відповідно до Угоди TRIPS реєстрація прав може не вимагатися у разі, якщо дана торговельна марка кваліфікується як добре відома або знаменита торговельна марка.

В деяких країнах, в яких вимагається реєстрація прав на торговельні марки, їх правова охорона здійснюється виключно у випадку такої реєстрації прав. В інших країнах вимагається, щоб торговельна марка використовувалася в країні до моменту

реєстрації прав на неї. У всіх країнах, що вимагають реєстрації прав, факт невикористання торговельної марки протягом певного періоду часу (як правило, від трьох до п'яти років в залежності від країни) призводить до втрати прав на неї.

Як вже зазначалось вище, в число важливих міжнародних договорів, що передбачають міжнародні стандарти реєстрації прав на торговельні марки, входять Паризька конвенція, Угода TRIPS, Договір про закони щодо товарних знаків, а також Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків і Протокол до неї.

Відповідно до положень Угоди TRIPS власник прав на торговельну марку має виключні права заборонити третій стороні використовувати таку торговельну марку без його дозволу в господарській діяльності, а саме використовувати ідентичні або схожі позначення для ідентичних або схожих товарів або послуг, для яких зареєстровані права на торговельну марку. Таким чином, правовласник має право використовувати цю торговельну марку і виключне право надавати дозвіл будь-якій особі на її використання, а також забороняти використання позначень, які схожі з його торговельною маркою до ступеню змішування. Власники прав на торговельні марки мають також право надавати ліцензію на використання їх марок третім особам, а також передавати третім особам свої права на торговельні марки, включаючи пов'язану з ними репутацію («гудвіл»).

Угода TRIPS передбачає, що право на використання торговельної марки не повинно невинувато обтяжуватися спеціальними вимогами, такими як: використання разом з іншою торговельною маркою, використання її в особливій формі або в особливому порядку, які знижують її розрізняльну здатність відносно товарів або послуг. В Угоді TRIPS міститься спеціальне положення, що забороняє видачу примусових ліцензій на торговельні марки.

В Україні правова охорона добре відомих торговельних марок здійснюється згідно із положеннями ст. 6 bis Паризької конвенції без реєстрації прав на них, а також у відповідності з нормами ст. 16 Угоди TRIPS. В п. 3 ст. 494 Цивільного кодексу України визначено, що набуття прав на торговельну марку, визнану в установленому законом порядку добре відомою, не вимагає засвідчення свідоцтвом. В ст. 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» визначені умови визнання торговельної марки

добре відомою в Україні. Таке визнання здійснюється Апеляційною палатою Держдепартаменту або судом. Згідно із згаданою статтею при визнанні того, чи є торговельна марка добре відомою в Україні, можуть розглядатися, зокрема такі фактори, якщо вони є доречними:

— ступінь відомості чи визнання торговельної марки у відповідному секторі суспільства;

— тривалість, обсяг та географічний район будь-якого використання торговельної марки;

— тривалість, обсяг та географічний район будь-якого просування торговельної марки, включаючи рекламування чи оприлюднення та представлення на ярмарках чи виставках товарів та/або послуг, щодо яких вона застосовується;

— тривалість та географічний район будь-яких реєстрацій прав та/або заявок на реєстрацію прав на торговельну марку за умови, що вона використовується чи є визнаною;

— свідчення успішного відстоювання прав на торговельну марку, зокрема територія, на якій її визнано добре відомою компетентними органами;

— цінність, що асоціюється з торговельною маркою.

Порядок визнання Апеляційною палатою торговельної марки добре відомою в Україні встановлено наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку визнання знака добре відомим в Україні Апеляційною палатою Державного департаменту інтелектуальної власності». Рішення Апеляційної палати щодо визнання торговельної марки добре відомою в Україні може бути оскаржено у судовому порядку. Заявник може також безпосередньо звернутись до суду без звернення до Апеляційної палати.

З дати, на яку за визначенням Апеляційної палати чи суду торговельна марка стала добре відомою в Україні, їй надається правова охорона така сама, як на зареєстровану торговельну марку в Україні. При цьому правова охорона добре відомої торговельної марки поширюється також на товари і послуги, що не споріднені з тими, для яких торговельна марка визнана добре відомою в Україні, якщо використання цієї торговельної марки іншою особою стосовно таких товарів і послуг вказуватиме на зв'язок між ними та власником прав на добре відому торговельну марку і його інтересам, ймовірно, буде завдано шкоди таким використанням.

Відомості про торговельну марку, яка за рішенням Апеляційної палати визнана добре відомою в Україні, публікуються в офіційному бюлетені Держдепартаменту «Промислова власність». Наприклад, на сьогодні добре відомими визнані такі торговельні марки: «ASPIRIN», «AMD», «BOUNTY», «YANOO», «АСПИРИН», «АСПИРИН», «КОРВАЛОЛ», «МИРГОРОДСЬКА», «МОРШИНСЬКА», «НО-ШПА».

10.3. Географічне зазначення

Бувають ситуації, коли товар має особливі властивості, певні якості, репутацію чи інші характеристики, які зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора. У цих випадках на попит продукції впливає місце її походження. Механізм охорони географічних зазначень істотно відрізняється від інших об'єктів інтелектуальної власності. Пояснюється це, зокрема, тим, що в силу об'єктивного існування географічного об'єкта (населеного пункту, регіону тощо) особа повинна мати право користуватися вказівками на нього, якщо вона виробляє товар чи надає послуги на цій території.

На сьогодні законодавство України у сфері інтелектуальної власності не приведене у відповідність до положень ЦК. У зв'язку з цим ЦК в главі 45 передбачає право інтелектуальної власності на географічне зазначення, а Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 року під зазначенням товару розуміє просте зазначення походження товару і кваліфіковане зазначення походження товару, яке, в свою чергу, включає назву місця походження товару і географічне зазначення походження товару.

Просте зазначення походження товару — будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова такого позначення. Наприклад, словесне позначення «Виготовлено в Україні», графічне зображення Ейфелевої вежі, що асоціюється з Парижем, пірамід — із Єгиптом, Золотих Воріт — із Києвом тощо.

Кваліфіковане зазначення походження товарів підлягає охороні як об'єкт інтелектуальної власності на підставі його реєстрації.

Підставою для цього є наявність зв'язку «місце — особливі властивості, конкретні якості чи репутація, інші характеристики товару». У цьому випадку передбачається прямий зв'язок між якістю продукту, наявністю в нього конкретних особливостей або інших характеристик і місцем його виробництва. До того ж наявність цих якостей у товарі є постійною і зумовлена природними умовами чи характерним для цього географічного місця людським фактором, що об'єктивно існує в зазначеному географічному місці. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» кваліфіковане зазначення походження товару включає назву місця походження товару і географічне зазначення походження товару.

Назва місця походження товару — назва географічного місця, яка використовується для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов із характерним для цього географічного місця людським фактором.

Географічне зазначення походження товару — назва географічного місця, яка використовується для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Оскільки географічне зазначення є існуючою назвою географічного місця, то право на цей засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту товарів і послуг не може належати одній особі. Тому існує необхідність внести кваліфіковане зазначення походження товару до Державного реєстру України кваліфікованих зазначень походження товару, і тільки потім зацікавленим особам за наявності необхідних умов може бути видане свідоцтво на право використання кваліфікованого зазначення походження товару. У зв'язку з цим законодавство передбачає два етапи в набутті прав інтелектуальної власності на географічне зазначення:

— реєстрація кваліфікованого зазначення походження товару;

— надання права на використання зареєстрованого зазначення походження товару, що підтверджується свідоцтвом. Це послугувало підґрунтям того, що Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» розрізняє суб'єктів права на реєстрацію і суб'єктів права на його використання. Зокрема, право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару мають: особа чи група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані із цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, що безпосередньо стосуються вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць. Що стосується права на використання зареєстрованого географічного зазначення, то ним можуть бути наділені лише юридичні та фізичні особи — підприємці, які в географічному місці, зазначеному в Реєстрі, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

ЦК до суб'єктів права інтелектуальної власності на географічне зазначення відносить виробників товарів, асоціації споживачів, інших осіб, визначених законом. Якщо заявка на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару подається особою, яка виробляє товар, для якого заявляється зазначення, заявка вважається одночасно і заявкою на реєстрацію права на використання цього зазначення, тобто в цьому випадку обидва етапи реєстрації вчиняються одночасно, (п. 1 ст. 10 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»). Реєстрація проводиться шляхом внесення до Реєстру необхідних даних про кваліфіковане зазначення походження товару та осіб, що мають право на використання зареєстрованого зазначення походження товару. Дані про реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та права на його використання публікуються в офіційному бюлетені Держдепартаменту інтелектуальної власності «Промислова власність». Заявка на реєстрацію в іноземній державі кваліфікованого зазначення походження товару, пов'язаного з географічним місцем на території України, може бути подана тільки після його реєстрації в Україні (ст. 16 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»).

Процедура реєстрації передбачена Правилами складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України № 598 від 17 серпня 2001 року зі змінами та доповненнями.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації цього права, якщо інше не встановлено законом (ст. 501 ЦК). Відповідно до ст. 503 ЦК правами інтелектуальної власності на географічне зазначення є:

- право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням;
- право на використання географічного зазначення;
- право перешкоджати неправомірному використанню географічного зазначення, в тому числі забороняти таке використання.

Права інтелектуальної власності на географічне зазначення, що належать окремим суб'єктам права інтелектуальної власності на географічне зазначення, встановлюються законом.

Питання для самоконтролю:

1. З якого моменту виникають права на комерційне найменування?
2. У чому полягає різниця між комерційним найменуванням і торговельною маркою?
3. Які майнові права на комерційне найменування закріплені чинним законодавством України?
4. Яким ознакам повинно відповідати позначення, щоб бути торговельною маркою?
5. Які умови надання правової охорони торговельним маркам визначені чинним законодавством України?
6. У чому полягають особливості правової природи зазначення походження товару?
7. Що таке географічне зазначення як об'єкт інтелектуальної власності?

ТЕМА 11. РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКА ПРОПОЗИЦІЯ

11.1. Поняття та сутність раціоналізаторської пропозиції

Поряд із винаходами та корисними моделями велику роль у науково-технічному прогресі відіграють раціоналізаторські пропозиції. Вони є найбільш масовим об'єктом прав інтелектуальної власності (технічної творчості). За їхньою допомогою вносяться удосконалення до вже відомих технологічних, технічних чи організаційних рішень, здійснюється модернізація діючого обладнання, усуваються недоліки в роботі конструкторів, проектувальників тощо.

Законодавче визначення раціоналізаторської пропозиції дається у главі 41 «Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію» ЦК України. Згідно зі ст. 481 раціоналізаторською є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес. Аналогічне поняття раціоналізаторської пропозиції містилося і у п. 9 Тимчасового положення про правову охорону об'єктів прав промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні 1992 р. Відповідно до нього раціоналізаторською визнається пропозиція, що є новою і корисною для юридичної особи, якій вона подана, і передбачає створення чи зміну конструкції виробів, технології виробництва і застосовування техніки або складу матеріалу.

У наведених визначеннях не тільки вказуються критерії охороноздатності, а й перераховуються конкретні види пропозицій, які можуть бути визнані раціоналізаторськими. До таких критеріїв належать: технологічне, технічне або організаційне рішення; новизна; корисність. Проаналізуємо їх детальніше.

Передусім раціоналізаторська пропозиція відповідно до ст. 481 ЦК України має бути спрямована на створення або зміну організаційного заходу, конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалу. Цей критерій є родовим і має комплексний характер. З одного боку, він означає, що пропозиція повинна містити конкретне рішення задачі, а не просту її постановку. Раціоналізатор повинен дати конкретні вказівки про те, що і як треба зробити, аби одержати бажаний результат. Не визнаються вирішенням завдання пропозиції, які лише констатують

ту чи іншу проблему, обмежуються вказівкою на доцільність якогось заходу або на позитивний ефект, що може бути отриманий від її реалізації. Раціоналізаторська пропозиція має містити принципове рішення, конкретизоване настільки, щоб воно не викликало жодних припущень, розкривало суть авторського задуму і не вимагало додаткової доробки творчого характеру. Ця умова буде виконана, якщо в пропозиції і матеріалах, які її пояснюють, є дані, необхідні і достатні для практичного здійснення пропозиції за допомогою відомих організаційних та технологічних прийомів, а також прийомів конструювання чи проектування.

Водночас названий критерій охороноздатності потребує, щоб вирішення завдання мало технологічний, технічний чи організаційний характер. Інакше кажучи, зі всієї маси ділових пропозицій, що можуть принести підприємству реальну користь, раціоналізаторськими визнаються лише ті, які вирішують практичні завдання за допомогою технологічних, технічних чи організаційних засобів. У самому законодавстві вказуються окремі види технологічних, технічних чи організаційних рішень. До них належать: створення чи зміна конструкції виробів або застосовуваної техніки; створення чи зміна режиму організації діяльності юридичної особи або технології виробництва; зміна складу матеріалу.

Другим критерієм охороноздатності раціоналізаторської пропозиції є її новизна. На відміну від винаходів і корисних моделей, які повинні мати світову новизну, для раціоналізаторських пропозицій достатньо місцевої новизни, тобто в межах тих юридичних осіб, яким вона подається. Коли конкретна пропозиція має світову новизну, це не є перешкодою для її кваліфікації як раціоналізаторської, якщо через якісь причини вона не оформляється як винахід чи корисна модель. Проте дослідження новизни заявленої раціоналізаторської пропозиції проводиться тільки в масштабах певної юридичної особи, а не світового рівня техніки.

Новизна раціоналізаторської пропозиції встановлюється на певний момент часу. Стосовно цих пропозицій у нормативних актах використовується поняття першості, а не пріоритету. Першість визначається датою надходження до юридичної особи правильно оформленої заяви на раціоналізаторську пропозицію. Тобто першість визнається за автором, який першим подав у

встановленому порядку заяву на раціоналізаторську пропозицію, навіть якщо вона була спочатку відхилена і це не було оскаржено автором. Раціоналізаторській пропозиції автора можуть бути протиставлені лише відомості, які розкривають суть даного або тотожного рішення, що стали відомі юридичній особі до зазначеної вище дати першості.

Оскільки для раціоналізаторських пропозицій достатньо місцевої новизни, коло джерел, що беруться до уваги при дослідженні цього критерію, досить обмежене. Пропозиція не визнається новою, якщо до дати подання заяви це або схоже вирішення:

1. Вже використовувалося цією юридичною особою, крім випадків, коли воно використовувалося з ініціативи автора упродовж не більш ніж три місяці до дати подання заяви. Ця пільга щодо новизни, якою користуються тільки автори пропозицій, впроваджених із їхньої ініціативи, не скасовує загального правила про те, що дата першості визначається на день надходження заяви на раціоналізаторську пропозицію. Тому новизна пропозиції може бути втрачена, якщо впродовж тримісячного пільгового терміну виникають зазначені нижче обставини, що порочать її новизну.

2. Передбачене наказами і розпорядженнями адміністрації юридичної особи. Ця обставина має враховуватись як джерело інформації, що протиставляється рішенню, якщо наказ чи розпорядження були видані до дати подання заяви і не просто ставлять завдання, а й передбачають його вирішення, яке тотожне заявленому.

3. Розроблене технічними службами цієї юридичної особи. У цьому випадку маються на увазі службові розробки, які були втілені у конкретне рішення, що може бути протиставлене заявленій раціоналізаторській пропозиції. Джерелами інформації, що включаються до інформаційного фонду, який враховується при визначенні новизни раціоналізаторських пропозицій, є результати науково-дослідних, проектних, конструкторських і технологічних розробок, що виконуються організаційно-технічними службами цієї юридичної особи разом з аналогічними службами інших юридичних осіб, а також документація, отримана юридичною особою від іншої юридичної особи на підставі укладеного між ними договору про виконання науково-дослідних чи дослідно-

конструкторських робіт або договору про передачу науково-технічних досягнень та надання організаційно-технічної допомоги.

4. Заявлене іншою особою, якій належить першість на цю або тотожну раціоналізаторську пропозицію.

5. Рекомендоване вищою юридичною особою або опубліковане в інформаційних виданнях із поширення передового досвіду в цій галузі. В обох випадках новизну пропозиції порочать лише такі рекомендації чи публікації, в яких розкривається суть рішення, що збігається із запропонованим.

6. Передбачене обов'язковими для юридичної особи нормативами. До них належать стандарти, що надійшли до юридичної особи, норми, технічні умови, будівельні норми і правила, а також інші нормативно-технічні документи, якщо вони вказують конкретний шлях вирішення завдання, який не відрізняється від запропонованого раціоналізатором.

Відомість вирішення завдання з інших джерел інформації новизни раціоналізаторської пропозиції не порочить. Наприклад, не можуть бути протиставлені раціоналізаторській пропозиції відомості, почерпнуті зі спеціальної літератури або патентної документації. Водночас треба мати на увазі, що раціоналізаторські пропозиції мають бути результатом самостійної творчої роботи їхніх авторів.

Тому не повинна визнаватися раціоналізаторською пропозиція, що застосована іншою юридичною особою або опублікована в пресі, якщо заявник запозичив її повністю і без додаткової конструкторської, технологічної чи організаційної доробки стосовно умов діяльності своєї юридичної особи. Зрозуміло, факт запозичення має бути очевидним. Тому відмова у визнанні пропозиції раціоналізаторською за цією підставою можлива лише тоді, коли даний факт остаточно доведений або не заперечується самим заявником. В іншому разі треба виходити з презумпції права авторства заявника на подану ним пропозицію.

Третім критерієм охороноздатності раціоналізаторської пропозиції є її корисність. Пропозиція визнається корисною, якщо її використання в умовах діяльності юридичної особи дає змогу одержати економічний, технічний чи інший позитивний ефект. Корисність пропозиції визначається на основі порівняння результату, який має бути отриманий від застосування запропонованого рішення, із результатом, одержаним відомими

юридичній особі або фактично застосовуваними нею вирішеннями того самого завдання. Позитивний ефект від використання пропозиції може полягати, наприклад, у підвищенні продуктивності праці, якості, надійності та довговічності виробів, економії матеріальних і трудових ресурсів, але більш складним або технічно відсталим способом. Іноді впровадження раціоналізаторської пропозиції приводить до поліпшення одних показників при одночасному погіршенні інших. У цьому випадку, визначаючи корисність пропозиції, треба виходити з того, наскільки позитив від раціоналізації переважає її негативні моменти.

Завершуючи аналіз критеріїв охороноздатності раціоналізаторських пропозицій, доречно зауважити, що конкретне їхнє застосування багато в чому визначається специфікою діяльності тієї чи іншої юридичної особи. Цілком очевидно, якщо вона оснащена передовою технікою і має кваліфіковані кадри, то тут ставляться більш високі вимоги до раціоналізаторів порівняно з юридичними особами, які є технічно відсталими. Тому нормальною є ситуація, коли певна пропозиція однією юридичною особою визнається раціоналізаторською, а іншою — відхиляється через відсутність новизни та корисності.

Відповідно до ст. 483 ЦК України власниками прав на раціоналізаторські пропозиції є їхні автори та юридичні особи, яким ці пропозиції подані. Автором визнається фізична особа, творчою працею якої створена пропозиція. Тобто авторами раціоналізаторських пропозицій можуть бути тільки фізичні, а не юридичні особи.

На визнання особи автором раціоналізаторської пропозиції не впливає її вік і стан дієздатності. Проте самостійно здійснювати авторські права можуть лише особи, вік яких — 14 і більше років. За авторів, що не досягли цього віку або визнані недієздатними, права здійснюють їхні батьки чи опікуни. Іноземці та особи без громадянства користуються такими самими правами, як і громадяни України.

Якщо у створенні раціоналізаторської пропозиції брали творчу участь кілька осіб, виникає співавторство. Не можуть претендувати на співавторство особи, які надали автору раціоналізаторської пропозиції лише технічну допомогу (виготовлення креслень і зразків, виконання розрахунків, проведення дослідної перевірки тощо). Не вважаються співавторами і особи, які проявили ініціативу

у впровадженні рішення, запозиченого з досвіду діяльності інших юридичних осіб або спеціальної літератури, без додаткової конструкторської, технологічної чи організаційної його доробки стосовно умов своєї юридичної особи. Також не визнаються співавторами ті, хто надавав автору суто організаційну чи матеріальну допомогу або сприяв оформленню прав на раціоналізаторську пропозицію. Склад співавторів визначається на підставі взаємної згоди всіх осіб, які включені до заяви, що подається. Зміна складу співавторів після подання заяви, як правило, не допускається. У виключних випадках, за відсутності спору про право авторства і якщо рішення за пропозицією ще не прийнято, питання про зміну складу співавторів може бути розглянуте юридичною особою. У разі виникнення спору щодо права авторства він вирішується у суді.

Авторами раціоналізаторських пропозицій здебільшого є штатні працівники юридичних осіб. Однак заяви на них можуть подавати і сторонні для юридичної особи фахівці, в тому числі студенти, учні, пенсіонери.

Учасниками правовідносин, пов'язаних зі створенням раціоналізаторських пропозицій та набуттям, здійсненням і захистом прав на них, є також юридичні особи. Не визнаючи за ними прав авторства, законодавство однак покладає на них низку обов'язків щодо прийняття та розгляду заяв на раціоналізаторські пропозиції, видачі посвідчень авторам тощо. Крім того, юридичні особи можуть визначати порядок розгляду заяв на раціоналізаторські пропозиції, їхнє впровадження та виплати авторської винагороди.

11.2. Оформлення раціоналізаторської пропозиції

Згідно зі ст. 482 ЦК України обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані.

Оформлення прав на раціоналізаторські пропозиції починається зі складання та подання заяви. Заява на раціоналізаторську пропозицію складається автором (співавторами) відповідно до встановленої форми (Типова форма акта затверджена наказом Держкомстату України від 10 серпня 2004 року № 469). Зокрема, форма заяви на раціоналізаторську пропозицію містить розділ «Опис пропозиції».

Так, у заяві має бути зазначено найменування пропозиції, названі всі співавтори, а також наданий опис пропозиції. В описі мають бути викладені недоліки існуючої організації виробничого процесу, конструкції виробу, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалу, які мають бути усунуті пропозицією, мета пропозиції, зміст запропонованого рішення, а також відомості про економічний чи інший позитивний ефект.

Заява має стосуватися лише однієї раціоналізаторської пропозиції. Якщо при розгляді заяви буде встановлено, що в ній містяться два або більше самостійних рішення, то автору пропонується в 15-денний термін оформити кожне рішення окремою заявою. Якщо автор не зробить цього, то заява розглядається щодо одного з рішень, що містяться в ній. У необхідних випадках до заяви додаються графічні матеріали (креслення, схеми, ескізи тощо) і техніко-економічні розрахунки. На заяві та поданих до неї матеріалах повинна бути зазначена дата заповнення.

Заява подається тій юридичній особі, діяльності якої стосується пропозиція, незалежно від того, чи є автор її працівником. Пропозиція вважається такою, що стосується діяльності юридичної особи, якщо вона може бути нею використана. Крім того, заява може бути подана до компетентного галузевого міністерства (відомства). У цьому випадку її направляють на розгляд тієї юридичної особи, діяльність якої безпосередньо пов'язана із впровадженням пропозиції (із зазначенням дати надходження).

За заявою провадяться попередня перевірка і розгляд пропозиції по суті. Попередня перевірка має за мету встановити, чи стосується пропозиція діяльності цієї юридичної особи і чи відповідає заява встановленим вимогам. Така перевірка здійснюється працівниками юридичної особи, на яких покладені функції щодо прийому та реєстрації заяв на раціоналізаторські пропозиції. Якщо заява складена із порушенням встановлених вимог або пропозиція не стосується діяльності юридичної особи, вона до розгляду не приймається. Про це заявник повідомляється в 5-денний термін із зазначенням мотивів відхилення пропозиції. Автор, який не згодний із прийнятим рішенням, може оскаржити його керівнику юридичної особи. Скарга має бути розглянута в 15-денний термін. У разі задоволення скарги заява приймається до

розгляду і реєструється за попередньою датою надходження. На прохання заявника йому видається довідка, яка засвідчує факт і дату надходження заяви.

Зареєстрована пропозиція направляється на розгляд тим підрозділам юридичної особи, діяльності яких вона безпосередньо стосується (цех, відділи головного механіка, головного енергетика, головного конструктора тощо). У висновку цих підрозділів має бути підтверджена наявність у пропозиції технологічного, технічного чи організаційного рішення, а також оцінена його новизна та корисність. За заявою приймається рішення в 15-денний строк із моменту її надходження. У цей термін заявнику має бути повідомлено або про визнання пропозиції раціоналізаторською і про прийняття її до використання, або про проведення дослідницької перевірки, або про відхилення пропозиції.

Водночас бувають випадки, коли пропозиція визнається раціоналізаторською частково, не у повному обсязі.

Автор, який не згодний із рішенням про відмову у визнанні пропозиції раціоналізаторською, вправі в тримісячний термін від дати одержання рішення оскаржити його керівнику юридичної особи. Скаргу автора цей керівник повинен розглянути в місячний термін.

Після винесення рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання упродовж місячного терміну авторові (кожному із співавторів) видається свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію. Воно засвідчує визнання пропозиції раціоналізаторською, першість пропозиції та право авторства на неї. Це свідоцтво є, по суті, правовстановлюючим документом, який чинний у межах юридичної особи, що його видала.

Свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію містить:

- назву (та за умови наявності комерційне найменування підприємства, організації, установи), що видає свідоцтво;
- прізвище автора (а у разі співавторства — прізвища усіх співавторів в алфавітному порядку);
- дату подання пропозиції;
- дату визнання пропозиції раціоналізаторською;
- номер реєстрації пропозиції у журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій;

— підпис керівника юридичного особи із зазначенням його прізвища та ініціалів, закріплений печаткою.

Строк дії свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію не обмежений.

Відповідно до ст. 484 ЦК України автори раціоналізаторських пропозицій мають право на добросовісне заохочення (в тому числі на винагороду) від юридичних осіб, яким ці пропозиції подані. Юридична особа, що визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на її використання в будь-якому обсязі. Таким чином вирішуються питання стимулювання творчої діяльності як раціоналізаторів, які наділяються особистими немайновими і майновими правами, так і юридичних осіб, що визнають пропозиції раціоналізаторськими та використовують їх на свою і суспільну користь. Права раціоналізаторів досить різноманітні і надаються у зв'язку:

— із фактом створення нового і корисного для юридичної особи рішення (право на подання заяви, право на встановлення першості, право на офіційне оформлення пропозиції шляхом видачі на неї посвідчення);

— з офіційною кваліфікацією пропозиції як раціоналізаторської (право авторства, право на авторське ім'я тощо);

— з використанням раціоналізаторської пропозиції (право на одержання винагороди).

Оскільки більшість із названих прав так чи інакше збігається з відповідними правами авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, сортів рослин, навряд чи є необхідність докладно зупинятися на аналізі кожного з них. Розглянемо лише ті особливості, які мають окремі права авторів раціоналізаторських пропозицій.

Одним із найважливіших прав кожного автора раціоналізаторської пропозиції є право авторства, яким забезпечується можливість особи вважатися та іменувати себе справжнім творцем даної раціоналізаторської пропозиції. Як і будь-яке право авторства, воно характеризується нерозривним зв'язком з особою автора, від якого воно не може бути відчужене, а також своєю безстроковістю, абсолютністю і виключністю. Проте на відміну, наприклад, від права авторства автора винаходу дія права авторства на раціоналізаторську пропозицію обмежена сферою

діяльності тієї юридичної особи, якій вона була подана і котра видала автору посвідчення на раціоналізаторську пропозицію. Поза цією сферою діяльності право авторства на тотожну раціоналізаторську пропозицію може бути закріплене за іншою особою, яка самостійно розробила таку ж пропозицію. Відтак авторами тотожних раціоналізаторських пропозицій, поданих різним юридичним особам, можуть бути різні особи, права яких визнаються та охороняються в межах діяльності цих юридичних осіб.

Автор раціоналізаторської пропозиції має право на одержання винагороди за використання його пропозиції упродовж двох років від дати початку її використання юридичною особою, яка видала посвідчення на цю раціоналізаторську пропозицію. Розмір винагороди визначається умовами договору між автором та юридичною особою і не може бути меншим:

— 10 % доходу, що одержує щорічно юридична особа від використання раціоналізаторської пропозиції;

— 2 % від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу.

Винагорода сплачується автору відповідно до договору, але не пізніше трьох місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції. Автори раціоналізаторських пропозицій при одержанні винагороди користуються пільгами відповідно до чинного законодавства.

Юридичні особи, які приймають раціоналізаторські пропозиції до використання, не одержують на них якихось особливих монопольних прав. Однак їхні інтереси можуть охоронятися нормами, що регулюють питання, пов'язані із захистом комерційної таємниці та боротьбою з недобросовісною конкуренцією.

Захист прав на раціоналізаторські пропозиції здійснюється у судовому або адміністративному порядку. Використання того чи іншого порядку захисту прав не завжди залежить від розсуду потерпілого і часто визначається імперативними нормами закону. Так, у судах розглядаються спори про право авторства на раціоналізаторську пропозицію, про розподіл винагороди між співавторами, а також усі інші спори, що виникають у зв'язку з раціоналізаторськими пропозиціями, за винятком випадків, коли

їхнє вирішення віднесене законом до відома адміністративних органів.

В адміністративному порядку, тобто шляхом подання скарги до вищого за належністю органу юридичної особи (за умови їх наявності), розглядаються спори, пов'язані з відмовою в реєстрації та прийнятті до розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, відмовою у визнанні пропозиції раціоналізаторською, скасуванням рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською та анулюванням виданого на неї посвідчення. Спори, пов'язані з порушенням прав раціоналізаторів, передбачених трудовим законодавством, розглядаються у порядку, встановленому для вирішення трудових спорів.

Способи захисту прав на об'єкти прав інтелектуальної власності, в тому числі на раціоналізаторські пропозиції, вказані у статтях 16 і 432 ЦК України. Вони включають такі заходи, як визнання прав на раціоналізаторські пропозиції; відновлення становища, що існувало до порушення прав; припинення дій, які порушують права; стягнення з правопорушника заподіяних збитків тощо.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає різниця між раціоналізаторською та винахідницькою діяльністю?
2. Яке значення раціоналізаторських пропозицій для розвитку бізнесу?
3. Що собою являє раціоналізаторська пропозиція?
4. Які критерії охороноздатності раціоналізаторської пропозиції ви можете назвати?
5. Який обсяг правової охорони для раціоналізаторської пропозиції передбачений чинним законодавством України?
6. Яким чином оформлюються права на раціоналізаторську пропозицію?
7. Розкрийте зміст прав на раціоналізаторські пропозиції.
8. Які способи захисту прав на раціоналізаторську пропозицію можуть бути використані?

ТЕМА 12. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ТА НОУ-ХАУ

12.1. Охорона комерційної таємниці і ноу-хау у міжнародному законодавстві

Базовим міжнародним актом, на якому заснувалися міжнародні процедури захисту комерційної таємниці, стала *Паризька конвенція про охорону промислової власності*, яка закріпили положення щодо необхідності припинення недобросовісної конкуренції. У статті 1 припинення недобросовісної конкуренції відноситься до об'єктів охорони промислової власності.

У статті 10 bis Конвенції закріплюється, що країни Союзу зобов'язані забезпечити громадянам країн, що беруть участь у Союзі, ефективний захист від недобросовісної конкуренції (1). Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах (2).

Крім того, відповідно до ст. 10 ter Паризької конвенції країни Союзу зобов'язуються забезпечити громадянам інших країн Союзу законні засоби для ефективного припинення всіх дій, зазначених у статтях 9, 10, 10 bis (1). Крім того, вони зобов'язуються передбачити заходи, що дозволяють союзам та об'єднанням, існування яких не суперечить законам їх країн і які представляють зацікавлених промисловців, виробників чи торговців, діяти через суд чи адміністративні органи з метою припинення дій, передбачених у статтях 9, 10, 10 bis, тією мірою, якою це дозволяє закон країни, де вистребується охорона, для союзів і об'єднань цієї країни (2).

На зазначених положеннях Паризької конвенції в подальшому здійснювалося обґрунтування інституту комерційної таємниці у міжнародних актах. Так, у Стокгольмській конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 року до прав, що належать до інтелектуальної власності, був віднесений і захист проти недобросовісної конкуренції (ст. 2). Дефініція «нерозкрита інформація» (*undisclosed information*) закріплена у ст. 1 *Угоди TRIPS*, якою така інформація віднесена до інтелектуальної власності разом з іншими об'єктами. Слід зауважити, що для США, ФРН, низки інших країн поняття «нерозкрита інформація» ототожнюється з поняттям «комерційна таємниця» (*trade secrets*).

Конкретизуються вимоги Угоди TRIPS до закритої інформації у ст. 39 (Розділ 7 «Захист нерозголошеної інформації»). У ній закріплені наступні положення. По-перше, у процесі забезпечення ефективного захисту від недобросовісної конкуренції, як це передбачено ст. 10 bis Паризької конвенції (1967), країни-учасниці повинні охороняти нерозкрити інформацію відповідно до ч. 2 цієї статті та дані, надані урядам або урядовим органам відповідно до ч. 3 ст. 39 (1).

По-друге, фізичні та юридичні особи повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб інформація, яка правомірно перебуває під їхнім контролем, була без їхньої згоди розкрита, отримана або використана іншими особами в спосіб, що суперечить чесній комерційній практиці, якщо ця інформація:

а) є секретною у тому розумінні, що вона в цілому або в конкретному поєднанні та розташуванні її складових не є відомою або легкодоступною для осіб, які належать до певного кола, що звичайно має справу з подібною інформацією;

б) має комерційну цінність з огляду на її секретність;

с) у конкретних обставинах стала предметом розумних дій для збереження її секретності з боку особи, яка правомірно контролює цю інформацію (2).

По-третє, країни-учасниці, у випадках, коли умовою погодження торгового обігу фармацевтичних або сільськогосподарських хімічних продуктів, у яких використовуються нові хімічні речовини, є подання попередньо нерозкритих даних про випробування або інших даних, отримання яких було пов'язано зі значними зусиллями, повинні охороняти такі дані від недобросовісного комерційного використання. Також країни-учасниці повинні охороняти такі дані від розкриття (крім випадків, коли це необхідно для захисту населення або не вживаються заходи для забезпечення охорони цих даних від недобросовісного комерційного використання) (3).

Під «способом, що суперечить чесній комерційній практиці» розуміються, зокрема, такі дії, як порушення договору, порушення довіри та спонукання до такого порушення, що включають отримання закритої інформації третіми особами, які знали або мали знати, що подібні дії супроводжували це отримання. Таким чином, Угода TRIPS закріплює три мінімальні критерії віднесення

інформації до нерозкритої: секретність, комерційна цінність та вжиття адекватних заходів для забезпечення секретності.

Оскільки статтями 41-47 Угоди TRIPS на країни-учасниці покладається обов'язок створення національних систем для впровадження визнаних Угодою прав інтелектуальної власності, звідси випливає і необхідність законодавчого визначення механізмів захисту інформації, доступ до якої може обмежуватися, тобто до комерційної таємниці, з обов'язковим закріпленням зазначених вище трьох її визначальних критеріїв, так як і створення системи законного примусу для реалізації механізму захисту. На відносини щодо охорони закритої інформації або комерційної таємниці поширюється і міжнародна система СОТ щодо вирішення спорів.

Крім того, процедури захисту комерційної таємниці містяться і у Модельних положеннях про захист проти недобросовісної конкуренції, що були підготовлені ВОІВ у 1996 році. Розділ цих Модельних положень присвячений безпосередньо секретній інформації (*secret information*), що може розглядатися як аналог комерційної таємниці. Інформація має розцінюватися як секретна, якщо вона:

- не загальновідома або легкодоступна як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів для осіб у колах, що зазвичай мають справу з вказаним видом інформації;
- має комерційну цінність, оскільки є секретною;
- є об'єктом достатніх для даних обставин заходів щодо збереження її у секреті правовласником.

У коментарі ВОІВ до Модельних положень зазначається, що абсолютна секретність не вимагається. Інформація має розцінюватись як секретна настільки довго, наскільки вона не є загальновідомою або легкодоступною.

Крім того, відповідно до ст. 6 Модельних положень зазначається, що розкриття, придбання або використання секретної інформації іншими особами без згоди правовласника може, зокрема бути наслідком:

- промислового або комерційного шпигунства;
- порушення умов контракту;
- порушення відносин довіри.

Згідно з Угодою між Україною і ЄС про наукове і технологічне співробітництво захист конфіденційної інформації та нерозкритої інформації визначається як один із принципів, що має бути

закріпленій у договорах із проведення досліджень. Такі ж вимоги містяться і в інших угодах про наукове і технологічне співробітництво, що укладаються ЄС із третіми країнами. Правова система ЄС надає охорону інформації, що становить комерційну таємницю, у вигляді охорони «ноу-хау», яка міститься в Європейській патентній конвенції. Під «ноу-хау» розуміється цілісна технічна інформація, що є секретною, зафіксованою на матеріальному об'єкті та може бути встановлена у будь-який можливий спосіб. «Секретний» означає «такий, що не є загальновідомим або легкодоступним». Патентне право ЄС створює додаткові стимули для використання режиму комерційної таємниці для охорони конфіденційної інформації. Це пов'язано з тим, що патентна охорона може бути недоступною для окремих технологій в Європі (наприклад, не підлягають патентуванню в окремих країнах методи медичного діагностування та лікування, фармацевтичні та комп'ютерні технології тощо). Навіть якщо є можливим патентування певної технології, охорона інформації в якості комерційної таємниці може бути привабливішою та вигіднішою. Це пов'язано з тим, що в Європі патентна заявка оприлюднюється до видачі патенту, що надає конкурентам достатньо часу, щоб скопіювати технологію. На ефективність патентної охорони також впливає властиве європейським країнам право попереднього користувача, що передбачає надання третій особі, яка використовувала винахід (корисну модель) до його патентування, права продовжувати використовувати цей винахід (корисну модель).

У цілому можна зазначити, що міжнародна торгівля та інвестиції створили передумови для розвитку правових інструментів конфіденційної, нерозкритої, секретної інформації — того, що у правовому полі України прийнято називати комерційною таємницею. Основною рушійною силою цих змін стали глобальні інвестиції розвинутих країн, які не мають бажання інвестувати за кордон та розкривати своє «секретне знання», якщо відсутній певний рівень охорони комерційної таємниці, визнаний учасниками міжнародної торгівлі. Отже, можна вважати, що торгові та інвестиційні угоди мають визначальне значення у розвитку нових систем заходів охорони комерційної таємниці в законодавстві країн світу.

12.2. Комерційна таємниця у правовій системі України

Вперше термін «комерційна таємниця» був введений у вітчизняну правову площину Законом України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року, у ст. 30 якого під комерційною таємницею підприємства розумілися відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами й іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких могло завдати шкоди його інтересам.

Крім комерційної таємниці, українське законодавство виокремлює ще кілька видів відомостей, що повинні зберігатися у таємниці, наприклад банківська, адвокатська, лікарська тощо. Крім того, у законодавстві застосовуються такі поняття, як службова таємниця, професійна таємниця. Відносини, у які вступають суб'єкти щодо кожної з таких таємниць, регулюються, як правило, спеціальним законодавством, яке встановлює як право на збереження визначених відомостей у таємниці, так і відповідальність осіб, що розголосили їх без санкції правовласника. При цьому у фаховій літературі наголошують на необхідності розвитку і вдосконалення відповідного галузевого законодавства стосовно кожного виду таємниць із визначенням ознак таємниці, кола суб'єктів прав на таємницю, прав та обов'язків осіб, які мають відношення до певних видів таємниць, порядку захисту прав. Іншим підходом є визначання загальних принципів виникнення довірчих (фидуціарних) відносин між особами, відповідальності за розголошення інформації, що повідомляється під час вказаних відносин, та особливостей захисту для кожного виду таємниць.

Комерційна таємниця відрізняється від усіх цих видів таємниць тим, що відомості, які її складають, належать до комерційної діяльності підприємця і мають комерційну цінність. У чинному законодавстві визначення комерційної таємниці закріплене у ЦК України, де зазначено, що комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію (ч. 1 ст. 505 ЦК України).

Відповідно до ст. 36 ГК України відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Оскільки комерційна таємниця становить певну сукупність відомостей, знань, тобто вид інформаційного ресурсу, важливе значення для її регулювання має на сьогодні і Закон України «Про інформацію». Відповідно до ст. 20 Закону за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка, у свою чергу, за правовим режимом поділяється на конфіденційну, таємну та службову. Водночас ст. 21 Закону України «Про інформацію» не дає можливості чітко визначити, до якої категорії інформації з обмеженим доступом належить комерційна таємниця. Виходячи зі змісту ст. 21 Закону України «Про інформацію», конфіденційну інформацію характеризують такі риси:

- це інформація про фізичну особу;
- інформацію, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною.

Закон України «Про інформацію» також встановлює, що конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов.

Крім того у ч. 3 ст. 21 «Про інформацію» зазначається, що порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами. Але до теперішнього часу спеціального закону про комерційну таємницю Верховною Радою не прийнято.

Відповідно до ч. 2 ст. 506 ЦК України суб'єктами прав на комерційну таємницю можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які правомірно визначили інформацію як комерційну таємницю. Слід звернути увагу на те, що чинне законодавство не встановлює будь-яких спеціальних обмежень володіння правами на комерційну таємницю для іноземних громадян або іноземних юридичних осіб. Вони можуть володіти цими правами на тих самих підставах, що й українські юридичні та фізичні особи.

Розкриваючи загальні засади правової охорони комерційної таємниці в Україні, потрібно підкреслити її особливості.

По-перше, це стосується строку охорони комерційної таємниці, а конкретно — його необмеженості. Відповідно до положень Угоди TRIPS за дотримання інших умов, термін дії права на комерційну таємницю не обмежений. Цей термін триває стільки, скільки така інформація відповідає умовам надання їй правової охорони. Такий підхід є більш вдалим для захисту комерційної таємниці порівняно з патентною охороною, термін якої обмежується двадцятьма роками у більшості країн, у тому числі і в Україні. Право на комерційну таємницю діє до того часу, до якого зберігається фактична монополія особи на інформацію, що її складає, а також наявні передбачені законом умови її охорони. Ця обставина робить обрання цієї форми охорони привабливою для підприємців у тих випадках, якщо їх не задовольняє принцип строковості патентної охорони.

По-друге, комерційна таємниця має таку властивість, як універсальність серед інших об'єктів інтелектуальної власності. Якщо під винаходами, промисловими зразками, товарними знаками й іншими об'єктами інтелектуальної власності закон розуміє цілком визначені результати інтелектуальної діяльності, то під поняття комерційної таємниці можуть бути підведені найрізноманітніші відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами й іншою діяльністю підприємця. При цьому комерційною таємницею можуть охоронятися цілком потенційно патентоздатні рішення, які правоволоділець через якісь причини не бажає обнародувати і патентувати у встановленому порядку.

Водночас можливості підприємців щодо віднесення відомостей, пов'язаних із їхньою діяльністю, до комерційної таємниці не є безмежними. За державою закріплене право здійснювати контроль за здійсненням підприємницької діяльності, стежити за своєчасністю і повнотою сплати податків, оцінювати вплив їхньої діяльності на навколишнє середовище тощо. У зв'язку з цим, залежно від країни, законом, іншими правовими актами або судовою практикою визначаються відомості, що не можуть становити комерційну таємницю.

В Україні коло таких відомостей було визначене Постановою Кабінету Міністрів України № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю» від 9 серпня 1993 року. Відповідно до неї не можуть становити комерційну таємницю:

— установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;

— інформація за всіма встановленими формами державної звітності;

— дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;

— відомості про чисельність і склад працівників, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;

— документи про сплату податків і обов'язкових платежів;

— інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;

— документи про платоспроможність;

— відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;

— відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Підприємства зобов'язані подавати перелічені відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим особам відповідно до чинного законодавства, на їх вимогу. Слід зауважити, що цей перелік є далеко не безспірним. І це є однією з наявних підстав врегулювання правового режиму комерційної таємниці на рівні спеціального закону.

По-третє, особливістю комерційної таємниці є те, що вона, виступаючи як об'єкт інтелектуальної власності, не вимагає при цьому офіційного визнання її охороноздатності, державної реєстрації або виконання яких-небудь інших формальностей, пов'язаних із визначенням правового статусу та закріпленням правоможності суб'єкта, що має права на комерційну таємницю.

Чинне законодавство закріплює три основні вимоги до комерційної таємниці:

1. Інформація повинна мати дійсну або потенційну комерційну цінність у зв'язку з її невідомістю третім особам. Відповідно до цього критерію з числа відомостей, що становлять комерційну

таємницю, виключаються ті, які не мають жодного інтересу для оточуючих, які не можуть бути використані третіми особами для досягнення їх завдань, які ніхто не придбав би, якби вони були запропоновані до продажу. Крім того, ті відомості, що мають дійсну або потенційну цінність, повинні бути невідомі третім особам. Під третіми особами в цьому випадку розуміються ті особи, для яких ці відомості становлять комерційний інтерес. Ними можуть бути інші підприємці, що конкурують із власником комерційної таємниці, його контрагенти з господарських зобов'язань, споживачі його продукції, робіт і послуг тощо.

2. До інформації, що становить комерційну таємницю, не повинно бути вільного доступу на законній підставі. Якщо відповідна інформація може бути отримана законним шляхом будь-якою зацікавленою особою, наприклад шляхом вивчення відкритих даних, аналізу зразків продукції, що випускається, знайомства з публікаціями тощо, вона комерційною таємницею не визнається.

3. Щоб інформація вважалася комерційною таємницею, потрібно, щоб власник інформації вживав заходів для охорони її конфіденційності. Спектр цих заходів досить широкий. До них можуть бути віднесені різноманітні заходи технічного, організаційного і юридичного характеру, що спрямовані на те, щоб захистити інформацію від несанкціонованого доступу третіх осіб. При цьому, звичайно, не потрібно, щоб власник інформації вживав усіх можливих заходів для її охорони. Важливо, щоб із його конкретних дій явно випливало бажання зберегти визначені відомості в таємниці від третіх осіб.

Поряд із терміном «комерційна таємниця» у законодавстві і на практиці широко використовуються такі терміни, як «секрети виробництва», «ноу-хау», «торговельні секрети», «конфіденційна інформація» тощо. Хоча кожний із названих термінів має властиві лише йому ознаки і застосовується, як правило, у конкретних ситуаціях, усі вони пов'язані з поняттям комерційної таємниці у її розумінні, закріпленому ЦК України.

Так, поняття «ноу-хау» отримало законодавче закріплення в розумінні об'єкта інтелектуальної власності у недавно прийнятому Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 року. У Законі під ноу-хау розуміється інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням, яка:

— не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій;

— є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції та/або надання послуг;

— є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності.

Водночас слід звернути увагу, що це далеко не перше визначення ноу-хау, що міститься у законодавстві. Наприклад, Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року визначає ноу-хау як сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації певного виду виробництва, але не запатентованих. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» визначає ноу-хау як інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду. Аналізуючи зазначені визначення, можна зробити висновок про їх недосконалий, спірний характер, який може створити проблеми при практичній реалізації прав на ноу-хау.

12.3. Правові засоби захисту комерційної таємниці

В Україні передбачено усі можливі засоби захисту комерційної таємниці, включаючи цивільно-правові, адміністративно-правові та кримінально-правові засоби за її розголошення.

Захист прав на комерційну таємницю судом здійснюється на засадах захисту цивільного права та інтересу відповідно до ст. 16 ЦК України.

Адміністративне законодавство не передбачає відповідальності за порушення режиму комерційної таємниці, а концентрується на відповідальності за недобросовісну конкуренцію.

Так, Законом України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року закріплено поняття інформації та встановлено підстави та розміри адміністративної відповідальності за здійснення дій, що являють собою порушення у сфері економічної конкуренції.

Відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року під недобросовісною конкуренцією розуміють будь-які дії у

конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Глава 4 цього Закону присвячена питанням неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці. Зокрема, відповідно до ст. 16 Закону неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю).

Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до чинного законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю) (ст. 17).

Під схиленням до розголошення комерційної таємниці Закон (ст. 18) розуміє спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю).

Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на те особи неправомірно здобутих відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю.

Вчинення вищезазначених дій тягне за собою накладання Антимонопольним комітетом України штрафів, передбачених цим Законом, а також адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність у випадках, передбачених законодавством. Зокрема, відповідно до ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція» Кодексу України про адміністративні правопорушення отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, становить склад злочину, передбаченого ст. 231 Кримінального кодексу України. Відповідно до неї умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності, караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до ст. 232 КК України умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

В цілому можна зазначити, що можливість застосувати різноманітні засоби правового захисту дозволяє особам, що правомірно володіють комерційною таємницею, захистити порушені інтереси.

Питання для самоконтролю:

1. Яким чином формувався інститут комерційної таємниці у світі?
2. Які вимоги стосовно секретної інформації та нерозкритої інформації закріплені актами міжнародного законодавства?
3. Що розуміє Цивільний кодекс України під поняття комерційної таємниці?
4. Яким чином співвідноситься комерційна таємниця з недобросовісною конкуренцією?

ТЕМА 13. ПРАВОВА ОХОРОНА НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ

13.1. Поняття «наукове відкриття» та його ознаки

Однозначного тлумачення поняття «наукове відкриття» в енциклопедіях і довідниках світу немає, хоча загалом під відкриттям розуміється нова істина, встановлена в процесі дослідження. У низці країн визначення поняття «наукове відкриття» ґрунтується на теоретичних положеннях про закономірний рух матерії і нашому пізнанні про цей рух, що відбиває закономірності цього руху. В інших країнах поняття «відкриття» здійснюється через розуміння «наукової ідеї»; іноді воно ототожнюється з поняттям винаходу. У Положенні про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції від 21 серпня 1973 року відкриттям називалося «установлення не відомих раніше об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що вносять корінні зміни в рівень пізнання» (п.10).

При цьому передбачена Положенням правова охорона не поширювалася на геологічні відкриття родовищ корисних копалин, а також на археологічні і географічні відкриття, тобто на відкриття, що мають характер експедиційних знахідок. Ця охорона не поширювалася і на відкриття у сфері суспільних наук. Крім того, чітко розмежовувалися поняття «відкриття» і «винахід». Якщо винахід — технічне рішення завдання, в результаті якого створюються нові пристрої, способи, речовини, то відкриття виявляє раніше не відомі явища, властивості і закономірності тих чи інших об'єктів матеріального світу (природи).

У зв'язку з прийняттям у низці країн національного законодавства з охорони прав авторів наукових відкриттів постало питання про можливість створення міжнародних актів з охорони відкриттів, а 14 липня 1967 року було прийнято Конвенцію про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). У Конвенції наукові відкриття, поряд із винаходами й іншими результатами інтелектуальної діяльності, були виокремлені як особливий об'єкт права (ст. 2 (VIII)). Основною передумовою цього послужила та обставина, що будь-яке суспільство, усвідомивши необхідність розвитку наукових досліджень для свого прогресивного розвитку, змушене вкладати в науку певні матеріальні засоби, тобто частину свого національного доходу.

Причому з розвитком суспільства обсяг матеріальних засобів, вкладених у науку, збільшується.

Вкладаючи значну частину матеріальних засобів у сферу науки, суспільство прагне одержання найбільшої віддачі від результатів наукових досліджень, розглядаючи науку не стільки як споживача економічних ресурсів, скільки як виробника результатів, що впливають на стан технічного, економічного, соціального й інших рівнів суспільства. Насамперед суспільство зацікавлене в одержанні від науки таких результатів, що становлять особливий інтерес для його розвитку. Однак далеко не кожний науковий результат відповідає цим вимогам, оскільки маса наукової інформації містить зведення про різні за своїм рівнем результати: негативні, малозначущі, недостовірні і т. д., використання яких може виявитися в даний момент недоцільним чи неефективним.

Отже, необхідний особливий механізм, що передбачає оцінку за визначеними критеріями результатів наукових досліджень, щоб виокремити серед них найбільш значущі — наукові відкриття, що становлять особливий інтерес для суспільства. Пошуки вирішення цього питання привели до необхідності розробки і введення спеціального організованого і правового регулювання відносин, пов'язаних із науковими відкриттями як усередині окремих країн, так і в міжнародному масштабі.

У Женевському договорі про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 рік (який так і не набрав чинності) наукове відкриття визначається як «визнання явищ, властивостей чи законів матеріального світу, що дотепер не були пізнані і не допускали перевірку» (ст. 1 (i)).

У статті 457 Цивільного кодексу України дане таке поняття наукового відкриття. Науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Слід зауважити, що регулювання відносин, пов'язаних зі створенням і використанням наукових відкриттів, повинно бути передбачене спеціальним законодавством, оскільки ні патентне право, ні авторське право не вирішують завдання охорони прав учених на вперше отримані ними фундаментальні результати наукових досліджень і не передбачають заходів для ефективного їх використання. Зокрема, ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське

право і суміжні права» передбачає, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не можуть одержати правової охорони згідно з цим законом відкриття, наукові теорії та математичні методи.

Тобто в Україні відсутнє правове регулювання наукових відкриттів нормами спеціального законодавства. Деякі зазначають, що у XXI ст. відкриття знову, як і в XIX ст., охороняються лише в межах авторського права як науково-літературні твори, що не забезпечує правової охорони сутності відкриття і його пріоритету. При цьому вважають, що головною причиною такої ситуації є те, що наукове відкриття за своїм характером не підлягає монополізації. Це означає, що наукове відкриття не може мати конкретного правоволодільця. З моменту його обнародування воно стає надбанням людства і може бути вільно використане будь-ким як при проведенні подальших наукових досліджень, так і при розробці на його основі конкретних технічних рішень.

Разом із тим, ринкова економіка створює сприятливі можливості для створення «внутрішнього ринку ідей», тобто законодавчого визнання за організацією, колективом чи окремою особою прав інтелектуальної власності на відкриття з подальшою їх реалізацією. Слід враховувати і те, що автор наукового відкриття має особисті немайнові і деякі майнові права, яким повинна бути надана належна правова охорона.

Основними ознаками відкриття є світова новизна, достовірність (доведеність) і фундаментальність (докорінні зміни врівні пізнання). Відкриттям визнається не будь-яке розв'язання наукового завдання, а таке, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання.

Установлене явище, властивість чи закономірність матеріального світу визнаються відкриттям за умови абсолютної світової новизни на дату пріоритету. Свого часу у п. 14 Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції пріоритет встановлювався або за днем подачі заявки, або за однією із трьох і більш ранніх дат: за офіційно затвердженою датою першого

формування сутності відкриття; за датою опублікування в пресі; за датою доведення іншим шляхом до відома третіх осіб.

Зазвичай припускається повторюваність відкриття, що є невід'ємною частиною експериментального і теоретичного доказу, а також його науковість, тобто базування пізнання на системі знань про закономірності в розвитку матеріального світу. Без підтвердження достовірності відкриття не може бути визнане як таке. У зміст відкриття повинно увійти не тільки нове знання про його об'єкт, але і наукова інтерпретація цього знання; розкриття його генезису чи наслідків зв'язку з іншими явищами, з науковою картиною світу. Таким чином, достовірність відкриття є відповідністю висунутого наукового положення об'єктивно існуючій дійсності.

Наукові відкриття визнаються такими, якщо являють собою істотний внесок у наукове пізнання світу. Підтвердженням цього може бути, зокрема, таке: відкриття є основою для нових напрямків у розвитку науки і техніки і створення принципово нових технічних рішень; відкриття принциповим чином змінює раніше відомі теоретичні уявлення; відкриття пояснює такі наукові факти й експериментальні дані, які не знаходили раніше наукового пояснення.

13.2. Об'єкти наукових відкриттів

Відкриття є результатом наукового дослідження. Зміст наукового відкриття полягає у встановленні, пізнанні або виявленні явищ, властивостей, закономірностей матеріального світу. Об'єктами відкриттів є явища, властивості та закономірності матеріального світу. Кожен із цих об'єктів може бути визнаним відкриттям окремо. Водночас закономірність, явище чи властивість можуть бути визнаними відкриттям лише за умови, що вони не були відомі раніше, тобто виявлені вперше у світі.

Явище матеріального світу як об'єкт відкриття, на який видається диплом, — це не відома раніше об'єктивно існуюча форма прояву сутності об'єкта матеріального світу (природи), що вносить докорінні зміни врівень пізнання. Явище і сутність органічно взаємозалежні, вони об'єктивні, тобто існують незалежно від волі і свідомості людини. Сутність розкривається в явищах. Однак єдність сутності і явища не означає їхнього збігу, сутність завжди схована за поверхнею явища. У результаті розкриття

сутності стає можливим наукове пояснення самого явища. Одна сутність може мати безліч різних проявів, як і всяке досить складне явище може бути формою вираження декількох сутностей, що належать до різних структурних рівнів матерії. Явище матеріального світу зазвичай розкривається при встановленні його причинності, зумовленості, наслідку, а пізніше, як правило, — при теоретичному й експериментальному дослідженні явища (ефекту), що спостерігається. Ці положення повинні знаходити висвітлення в доказі відкриття, що заявляється, а також у формулі відкриття. «Ефект» мовою вчених — це явище. Тільки у фізиці нараховується біля сотні ефектів, яким присвоєні імена: «ефект Фарадея» і багато інших. Явищ у природі нескінченна безліч, і неможливо передбачити, скільки їх буде відкрито в майбутньому.

Найчастіше відкриття явищ йде двома шляхами: експериментальним і передбачувальним. За допомогою експерименту вчені начебто задають природі запитання: «А що буде, якщо?..».

Другий шлях відкриття явищ — їхнє передбачення (прогнозування) на основі існуючих теорій. Якщо теорія передбачає той чи інший ефект, а потім експериментатор його знаходить, значить, теорія правильна і відкриття цілком вірогідне. Найчастіше явища (ефекти) виявляються на стиках різних природничих наук.

У практиці непоодинокі випадки, коли автори описують окремі факти, отримані в результаті досліджень, і зараховують їх до категорії «відкриття явища», але при цьому дані, які пояснюють, чому і за яких умов відбувається явище, що спостерігається, відсутні. Претензії на відкриття в такому випадку безпідставні. Сам по собі науковий факт, навіть якщо він дуже важливий для практики, ще не може кваліфікуватися як відкриття. Однак вважатися автором відкриття може лише той, хто в результаті наукового дослідження доведе, чим явище викликане, зумовлене чи що воно спричинює і за яких умов виявляється.

Властивість матеріального світу як об'єкт відкриття, на який видається диплом, — це не відома раніше, об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання.

Властивість виявляється у взаємодії даного об'єкта з іншими об'єктами і явищами. Кожен об'єкт має безліч різних властивостей, як істотних, так і несуттєвих. Сукупність істотних властивостей

об'єкта становить його якісну визначеність, що відрізняє його в цілому від інших об'єктів.

Виявлення тих чи інших властивостей об'єкта залежить від того, з якими об'єктами він вступає у взаємодію, тому встановлення існування раніше не відомої властивості — необхідний, але недостатній елемент змісту відкриття. Обов'язково повинно бути показано, чим викликана виявлена властивість, що вона спричинює і за яких взаємодій виявляється.

Таким чином, знайти не відому раніше властивість об'єкта — значить установити якісну визначеність об'єкта стосовно інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію.

Закономірність матеріального світу як об'єкт відкриття, на який видається диплом, — це не відомий раніше об'єктивно існуючий стійкий зв'язок між явищами чи властивостями матеріального світу, що вносить докорінні зміни врівень пізнання. Закономірності як об'єкти відкриттів за аналогією з типологією законів можна згрупувати за характером встановленого зв'язку в просторово-тимчасові, субстратні, атрибутивні, структурні, функціональні, генетичні і їхні комбінації.

Закономірність — це послідовний вияв дії об'єктивного закону. Існує три основних групи законів:

— специфічні чи часткові закони. Вони виражають відносини між конкретними специфічними явищами чи частковими властивостями матерії. Такі закони природи об'єктивно мають точну кількісну і якісну визначеність і можуть бути виражені функціонально у визначеній математичній формі (наприклад, закон Бойля — Маріотта, закон Джоуля — Ленца, закон Ампера тощо);

— закони, спільні для великих груп явищ природи. Ці закони виявляються в досить широкому діапазоні умов і визначаються характером відносини між загальними властивостями великих сукупностей об'єктів і явищ (наприклад, закони збереження маси, енергії, кількості рухів у фізиці, періодичний закон хімічних елементів Менделєєва, закон природного добору в біології й ін.). Вони також допускають функціональні вираження;

— всесвітні, або універсальні, закони — це основні діалектичні закони світу, які відображають відносини між загальними, скрізь існуючими властивостями чи тенденціями розвитку матерії. Вони не мають конкретної функціональної форми і не виражаються математично, тому що не обмежені якими-небудь

константами, параметрами, визначеними умовами чи специфічними групами об'єктів, а виступають як універсальні принципи всякого буття, як те загальне, що виявляється в безлічі законів.

Однак грані розходження між цими законами умовні, рухливі. У часткових, специфічних законах виявляється дія загальних законів, а ці останні пізнаються шляхом узагальнення конкретних явищ, у тому числі і часткових законів. Люди не в змозі придумати закон природи, відмінити чи знищити його. Закони існують об'єктивно, незалежно від свідомості людей. Але, відкривши закон, вони можуть пізнати його й використовувати в практичній діяльності. Відкриття не рівнозначні за масштабами, проте із глобальних і менш масштабних відкриттів складається загальне знання про навколишній матеріальний світ.

13.3. Право на наукове відкриття

Відповідно до ст. 458 ЦК України автор наукового відкриття має право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву.

Слід зауважити, що, з одного боку, ніхто не може перешкоджати автору у реалізації цих прав, а з іншого — ніхто не може зобов'язати автора відкриття надати йому своє ім'я чи спеціальну назву. Право на використання свого імені у всіх сферах діяльності особи належить до особистих немайнових прав особи. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 296 ЦК України фізична особа має право використовувати своє ім'я у всіх сферах своєї діяльності. Такою сферою діяльності може бути і наукова сфера, сфера, у якій створюються об'єкти інтелектуальної власності, зокрема — наукові відкриття.

Водночас відповідно до ст. 458 правом автора є надання відкриттю власного імені або спеціальної назви. Надання об'єкту інтелектуальної власності імені творця не є дією, тотожною зазначенню імені автора. Право автора має абсолютний і виключний характер. Ніхто не може претендувати на зроблене ним відкриття і воно завжди буде пов'язане з його ім'ям. Водночас відповідно до ч. 3 ст. 296 ЦК України використання імені фізичної особи з метою висвітлення її діяльності допускається без її згоди. Тобто у випадку ненадання автором відкриття свого імені інші особи мають право згадувати ім'я автора відкриття при висвітленні його діяльності.

Згідно з ч. 2 ст. 458 ЦК України право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом.

Оскільки на сьогодні відсутній спеціальний закон, який би регулював правовий режим відкриттів, існують питання, що вимагають пояснень.

Зокрема, не врегульованим є питання щодо юридичної визначеності моменту встановлення правової охорони наукового відкриття, оскільки не збігаються момент здійснення наукового відкриття та момент отримання автором диплома.

Як уже підкреслювалося, важливою умовою охороноздатності наукового відкриття є його наукова новизна, яка встановлюється за датою пріоритету. Особливістю правової охорони наукового відкриття є те, що його пріоритет визначається за датою, коли вперше було сформульоване наукове положення, що заявляється як наукове відкриття, або за датою опублікування цього положення в будь-яких виданнях, або за датою, коли це наукове положення було повідомлене третім особам будь-яким іншим чином. Якщо з тих чи інших причин у заявочних матеріалах про наукове відкриття такі відомості відсутні, то пріоритет наукового відкриття повинен визначатися за датою надходження заявки на видачу диплома.

Диплом на наукове відкриття є документом, що підтверджує право на відкриття. Він повинен видаватися на ім'я автора і засвідчувати: визнання виявлених закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу відкриттям; пріоритет наукового відкриття; авторство на наукове відкриття.

До сьогодні дипломи на наукові відкриття надавалися авторам у період із 1947 по 1991 роки. Вітчизняні автори реєструвалися Асоціацією авторів наукових відкриттів України з 1992 по 2004 рік. Зазначена Асоціація є Всеукраїнською громадською організацією вчених, науково-технічних працівників і спеціалістів — авторів наукових відкриттів України.

Не врегульованим є визначення правового режиму використання наукового відкриття третіми особами. Внаслідок цього окрім автора, який безпосередньо має право використовувати його у своїх подальших наукових дослідженнях, будь-які інші особи можуть будь-коли й у будь-який спосіб використовувати отримані результати. При цьому неврегульованим є питання виплати

винагороди авторів відкриття за умови використання наукового відкриття третіми особами.

Отже, не визначеним є майнове право автора щодо отримання винагороди за відкриття. Хоча таке майнове право на отримання винагороди у порядку та розмірах, визначених законодавством, автор відкриття повинен мати.

У цілому існує прогалина щодо можливості автора наукового відкриття реалізувати свої майнові права інтелектуальної власності, визначені ч. 1 ст. 424 ЦК України.

Водночас у цьому контексті слід ще раз підкреслити, що сама природа наукових відкриттів виключає визнання за автором відкриття або будь-якими іншими особами монопольних прав на них. Хоча особи, які зробили відкриття, мають право претендувати на визнання і заохочення їхніх наукових заслуг. Зокрема, якщо виходити з положень ч. 1 ст. 423 ЦК України, то автор наукового відкриття (яке є об'єктом інтелектуальної власності) має також і особисті немайнові права, у тому числі:

— право на визнання творцем (автором). Це право має абсолютний і виключний характер;

— право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

— інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Оскільки відкриття не має споживчої вартості, не можна оцінити його ринкову цінність, що ускладнює процес визначення розміру винагороди. Відповідно, не визначеним залишається питання щодо можливості розгляду наукового відкриття як нематеріального активу з позицій бухгалтерського обліку.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає суть та особливості наукового відкриття?
2. Чим наукове відкриття відрізняється від винаходу?
3. Які об'єкти наукового відкриття ви можете назвати?
4. На яких засадах здійснюється правова охорона наукових відкриттів?
5. Яка специфіка оформлення прав на наукові відкриття?
6. Які особисті немайнові права автора наукового відкриття визначені чинним законодавством?

ТЕМА 14. ДОГОВОРИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

14.1. Поняття та види договорів у сфері інтелектуальної власності

Договір — це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК).

Нематеріальний характер об'єктів інтелектуальної власності, обмеження прав на них у часі та просторі та низка інших відмінностей порівняно з речами послугували причиною неможливості використання існуючих законодавчих конструкцій стосовно речей до сфери інтелектуальної власності. Виникла потреба самостійного регулювання абсолютних і відносних правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

Спочатку договори в цій сфері в Україні регламентувалися на рівні окремих законів, що регулюють певні види об'єктів інтелектуальної власності, зокрема Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», Закон України «Про охорону права на знаки для товарів та послуг» тощо.

На сьогодні договірні конструкції стосовно всіх об'єктів інтелектуальної власності поєднані в главі 75 ЦК, яка називається «Розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності», та главі 76 ЦК «Комерційна концесія». Тобто незалежно від того, укладається договір щодо літературного твору, винаходу чи торговельної марки, необхідно керуватися перш за все положеннями ЦК, а потім вже спеціальними законами і лише в тій частині, в якій вони не суперечать нормам прийнятого пізніше ЦК.

Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності — це група договорів у сфері інтелектуальної власності, спрямованих на набуття, зміну або припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.

ЦК у ст. 1107 ЦК закріплює такі види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності:

- ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійний договір;

— договір про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності;

— договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;

— інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Невичерпний перелік зазначених договорів зумовлений неможливістю законодавчого врегулювання всіх договірних відносин у сфері інтелектуальної власності.

Відразу звертає на себе увагу та обставина, що серед видів договорів зазначено ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності, яка насправді є одностороннім правочином. Той факт, що видача ліцензії може слугувати підґрунтям для укладення ліцензійного договору, не перетворює її у вид договору. У цивільному праві аналогічна ситуація існує стосовно довіреності як одностороннього правочину і договору доручення, який може опосередковувати її видачу.

Можна провести певну аналогію між традиційними конструкціями цивільно-правових договорів і договорами у сфері інтелектуальної власності. Так, аналогом договорів на передачу майна у власність (зокрема, договорів купівлі-продажу, дарування тощо) є договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, аналогом договорів на передачу майна у користування (договорів найму (оренди) та позички) — ліцензійний договір, договорів із виконання робіт — договір про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Однак договори у сфері інтелектуальної власності не поділяються залежно від оплатності чи безоплатності.

Доречно звернути увагу на те, що незважаючи на той факт, що ЦК розширив предмет договорів купівлі-продажу, дарування та найму (оренди) майновими правами, сюди не належать майнові права інтелектуальної власності, оскільки у цій сфері існують самостійні договірні конструкції, передбачені главою 75 ЦК. Для більш чіткого законодавчого регулювання цих відносин у ЦК потрібно передбачити, що предметом договорів купівлі-продажу, дарування та найму (оренди) можуть бути майнові права, окрім майнових прав інтелектуальної власності.

Таким чином, договірні конструкції, передбачені главою 75 ЦК «Розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності»,

охоплюють договори з відступлення майнових прав інтелектуальної власності, видачі дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності та їх створення. Однією зі складових предмету договору комерційної концесії, передбаченого главою 76 ЦК, без якої він не може існувати, також є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності. Враховуючи це і невичерпний перелік цивільно-правових договорів, доцільно поєднати глави 75 і 76 ЦК та назвати їх «Договори у сфері інтелектуальної власності».

Хотілося б звернути увагу, що на практиці інколи неправильно називають договірні конструкції у сфері інтелектуальної власності або взагалі не конкретизують назву договору чи використовують назву, яка не передбачена законодавством. У цьому випадку для правильної кваліфікації правовідносин слід виходити з суті та змісту договору, що дасть можливість правильно визначити вид договору і відповідно правильно застосувати норми законодавства. Зокрема, сама по собі назва «Авторський договір» свідчить лише про те, що сторони уклали договір стосовно майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт авторського права. Однак це може бути ліцензійний договір, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності чи будь-який із договорів у сфері інтелектуальної власності.

Якщо сторони самотійно не зможуть дійти згоди щодо характеру укладеного договору, то вони можуть звернутися до суду, який має право постановити рішення про тлумачення змісту правочину (ст. 213 ЦК). При тлумаченні змісту правочину беруться до уваги однакові для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Якщо буквальне значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін. Якщо з урахуванням вищевикладеного немає можливості визначити справжню волю особи, яка вчинила правочин, то до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, усталена практика відносин між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення.

Сторонами договорів у сфері інтелектуальної власності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Однією зі сторін договору є правоволоділець, тобто особа, що має майнові права інтелектуальної власності: автор, власник охоронного документа (патенту чи свідоцтва) чи їх правонаступники. Оскільки творчість не знає вікових обмежень, то автором чи винахідником може бути особа будь-якого віку. У зв'язку з цим здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть навіть малолітні особи (ч. 1 ст. 31 ЦК). Однак розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності фізичні особи можуть, лише досягнувши чотирнадцяти років (ч. 1 ст. 32 ЦК).

Зазвичай правоволоділець, виходячи з принципу свободи договору, самостійно вирішує питання доцільності укладення того чи іншого правочину. Однак стосовно секретного винаходу чи секретної корисної моделі можна видати ліцензію чи передати майнові права тільки за погодженням із Державним експертом із питань таємниць (пункти 6, 7 ст. 28 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

14.2. Форма договорів у сфері інтелектуальної власності та їх державна реєстрація

Стосовно всіх договорів у сфері інтелектуальної власності законодавством України встановлена вимога письмової форми. До того ж, на відміну від загального правила щодо недотримання письмової форми, для розглядуваних договорів передбачені спеціальні правові наслідки: при недодержанні письмової форми договори у сфері інтелектуальної власності є нікчемними, тобто не породжують жодних правових наслідків (ч. 2 ст. 1107, ч. 1 ст. 1118 ЦК). Таким чином, із 1 січня 2004 року, у випадку відсутності у письмовому вигляді договору у сфері інтелектуальної власності, між суб'єктами не виникають правовідносини, оскільки відсутня можливість доказувати існування договору іншими способами.

Як виняток, законом можуть бути встановлені випадки, в яких зазначений договір може укладатися усно. Так, в усній формі може укладатися договір про використання (опублікування) твору в періодичних виданнях (газетах, журналах тощо) (п. 1 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

За загальним правилом, ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір, договір про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності та договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Однак за бажання чи на вимогу сторони будь-який із договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності може бути зареєстрований у порядку, встановленому законом. Така реєстрація, зокрема, дає можливість інформувати суспільство про вчинення правочину, оскільки є підґрунтям не лише внесення відомостей до відповідного Державного реєстру, а й публікації в офіційному бюлетені «Промислова власність» відомостей в обсязі та порядку, встановлених Державним департаментом інтелектуальної власності.

Оскільки державна реєстрація зазначених договорів є факультативною, то її відсутність не впливає на чинність прав, наданих за ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право ліцензіата на звернення до суду за захистом свого права (ч. 1 ст. 1114 ЦК).

Із наведеного загального правила щодо державної реєстрації договорів є один виняток: факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до ЦК або іншого закону є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації (ч. 2 ст. 1114 ЦК). Отже, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин чи породи тварин є чинним лише з моменту його державної реєстрації в Державному департаменті інтелектуальної власності України. Така вимога пояснюється потребою відображення в існуючих Державних реєстрах об'єктів інтелектуальної власності будь-яких змін, в тому числі і щодо правоволодільців.

Оскільки авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення, то не існує необхідності реєстрації договорів стосовно цих об'єктів. Однак відповідно до п. 5 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкт авторського права для засвідчення авторства чи авторського права на

оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, здійснюється відповідно до Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1756 від 27 грудня 2001 року.

Зазначений нормативний акт передбачає, що Міністерство освіти і науки України в особі Державного департаменту інтелектуальної власності, що діє у складі зазначеного Міністерства, здійснює прийом і розгляд заявок на реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, державну реєстрацію, публікацію відомостей про цю реєстрацію, видачу свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір, а також ведення Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір і Державного реєстру договорів, які стосуються права автора на твір. Оскільки зазначені дії стосуються об'єктів авторського права, то на сьогодні їх здійснює безпосередньо Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав» Міністерства освіти і науки України (далі — Установа).

Заявка на реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, обов'язково повинна містити:

— заяву, викладену українською мовою, що складається за формою, затвердженою Державним департаментом інтелектуальної власності;

— примірник твору у матеріальній формі;

— примірник авторського договору, що засвідчує передачу (відчуження) майнового права або надання права на використання твору. Якщо передачу (відчуження) майнових прав або права на використання твору здійснює особа, яка має виключне майнове право на твір, але не є автором, до заявки додається документ, що підтверджує її виключне майнове право на цей твір;

— документ про сплату збору за підготовку до реєстрації договору, який стосується права автора на твір, або копію документа, що підтверджує право на звільнення від сплати збору;

— довіреність, оформлену в установленому порядку, якщо заявка від імені суб'єкта авторського права подається довіреною особою, або копію довіреності, засвідчену відповідно до законодавства.

За підготовку Установою до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, сплачуються збори, розміри яких затверджені зазначеною вище постановою.

Наприклад, за підготовку до державної реєстрації авторського права юридичні особи сплачують 9,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а фізичні особи — 3,25, за підготовку до державної реєстрації договорів, які стосуються права автора на твір, юридичні особи сплачують 11,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а фізичні особи — 4,25. Про реєстрацію авторського права на твір Установою видається свідоцтво. На підставі внесених до реєстру даних Установа складає і періодично видає каталоги всіх державних реєстрацій, які дають можливість зацікавленим особам дізнатися, які існують твори науки, літератури та мистецтва і яким особам належать майнові права на них.

Таким чином, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності щодо об'єктів, майнові права на які підтверджуються патентом чи свідоцтвом, підлягає обов'язковій державній реєстрації, а щодо об'єктів авторського права вона є факультативною.

Що стосується договору комерційної концесії, то він також повинен бути укладений у письмовій формі. Однак у законодавстві встановлено різні моменти набуття чинності цим договором для сторін і третіх осіб: для сторін договір комерційної концесії є дійсним із моменту укладення у письмовій формі, а для третіх осіб — лише з моменту його державної реєстрації (ст. 1118 ЦК).

Договір комерційної концесії підлягає державній реєстрації органом, який здійснив державну реєстрацію правоволодільця. Якщо правоволоділець зареєстрований в іноземній державі, реєстрація договору комерційної концесії здійснюється органом, який здійснив державну реєстрацію користувача.

Якщо договір комерційної концесії сторони не зареєстрували, то правоволоділець, наприклад, у випадку висунення до нього вимог споживачами стосовно неналежної якості товарів, робіт чи послуг зобов'язаний буде задовольнити їх у повному обсязі, оскільки він не може посилатися на договір комерційної концесії і

відповідно на той факт, що його комерційні позначення використовує інша особа.

Оскільки негативні наслідки відсутності реєстрації стосуються перш за все правоволодільця, то за загальним правилом саме на нього покладено обов'язок реєстрації договору.

Оскільки при прийнятті ЦК не ставилася мета дати у ньому вичерпний перелік договорів, в тому числі й у сфері інтелектуальної власності, то на практиці учасники цивільних відносин укладають і інші договори.

Договір про порядок розподілу прав на службові об'єкти інтелектуальної власності — це цивільно-правовий договір, що укладається між роботодавцем і працівником стосовно узгодження прав на створені у зв'язку з виконанням трудового договору результати творчої діяльності.

Зазначений договір може бути укладено як при прийомі на роботу разом із трудовим договором, так і у подальшому у процесі роботи.

У цьому випадку може бути укладений як цивільно-правовий договір, так і можуть бути включені до трудового договору аналогічні положення. Результат таких дій один і той самий — буде застосовуватися передбачений сторонами порядок розподілу прав на створені в подальшому службові об'єкти інтелектуальної власності. У випадку відсутності такого договірного порядку визначення правового режиму службових результатів творчої діяльності застосовується загальне правило, передбачене ч. 2 ст. 429 ЦК: майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно. Аналогічне правило застосовується і при розподілі права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням. Як уже зазначалося, сторонам доцільно у договорі більш детально врегулювати свої права на такі об'єкти.

Договір про передачу ноу-хау — це договір, за яким правовласник на певних умовах передає зацікавленим особам право на використання повністю або частково конфіденційних знань, що включають відомості технічного, виробничого, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги особі, що їх одержала.

Якщо для ліцензійного договору достатньо надати дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, то за договором про передачу ноу-хау необхідно виконати активні дії — розкрити певні знання, що зберігаються в режимі секретності. Тому розмежування між зазначеними договорами проводиться за об'єктом: ліцензійний договір укладається стосовно зареєстрованих результатів творчої діяльності (винахід, корисна модель, промисловий зразок, торговельна марка, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин) чи об'єктів авторського права, а договір про передачу ноу-хау — стосовно секретної інформації.

Звичайно, на практиці укладають і змішані договори, за якими надається дозвіл на використання певного об'єкта інтелектуальної власності і розкриваються певні відомості, які полегшують реалізацію ліцензії.

Хоча ЦК не передбачає ноу-хау, відомості, що є предметом договору про передачу ноу-хау досить близькі до комерційної таємниці. Зокрема, досить часто це патентоспроможний об'єкт, який особа з певних мотивів залишила в режимі секретності. Класичним прикладом є секрет приготування напою кока-коли.

Оскільки для існування ноу-хау потрібно дотримання секретності, то існує особливість процесу укладення договору про передачу ноу-хау. Пояснюється це тим, що хоча потенційний контрагент повинен розуміти, наскільки цікава для нього запропонована інформація, правоволоділець не зацікавлений в її розкритті на стадії переговорів, оскільки може взагалі зникнути підстава укладення договору. Виходом із такої ситуації є підписання попереднього договору, в якому можна врахувати інтереси обох сторін.

Попередній договір — це договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором (ч. 1 ст. 635 ЦК).

У ньому, зокрема, передбачається, яка частина інформації буде розкрита для вирішення потенційним контрагентом питання про доцільність укладення договору про передачу ноу-хау і плата за цю частину відомостей. У випадку позитивного рішення й укладення договору про передачу ноу-хау плата за попереднім договором зараховується в рахунок платежів за основним договором. При відмові від укладення договору про передачу ноу-хау (основного

договору) сплачена сума не повертається і є компенсацією за частину розкритих знань.

Договір щодо управління майновими правами автора або інших суб'єктів авторського права і суміжних прав — це договір, відповідно до якого володілець майнових авторських чи суміжних прав надає організації колективного управління повноваження з управління належними їм майновими правами.

Організації колективного управління створюються і функціонують відповідно до Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління, які здійснюватимуть збирання і розподіл винагороди (роялті) за використання опублікованих із комерційною метою фонограм і відеограм, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 309 від 21 травня 2003 року, та порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 311 від 21 травня 2003 року. Такими організаціями, зокрема, є Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав»; Всеукраїнське об'єднання суб'єктів авторських і суміжних прав «Оберіг» та інші.

Організації колективного управління повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права чи суміжних прав і на основі одержаних від них повноважень такі функції:

по-перше, погоджувати з особами, які використовують об'єкти авторського права чи суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору;

по-друге, укладати договори із зацікавленими особами про використання прав, переданих в управління;

по-третє, збирати, розподіляти і виплачувати зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права чи суміжних прав суб'єктам авторського права і суміжних прав, правами яких вони управляють;

по-четверте, вчиняти інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснює організація, в тому числі звертатися до суду за захистом прав суб'єктів авторського права чи суміжних прав відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів (ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

У випадку використання об'єктів авторського права (музичних творів) збір винагороди здійснюється на підставі мінімальних ставок винагороди (роялті), визначених постановою Кабінету Міністрів України № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав», а при використанні суміжних прав — розміру винагороди (роялті), встановленому постановою Кабінету Міністрів України № «Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку її виплати».

Оскільки цивільне законодавство України не містить вичерпного переліку договорів, суб'єкти інтелектуальної власності вправі укласти й інші договори стосовно об'єктів інтелектуальної власності, наприклад договори між співавторами чи співвласниками охоронних документів.

Питання для самоконтролю:

1. Які договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності ви знаєте?
2. Хто може виступати сторонами у договорах у сфері інтелектуальної власності?
3. Яка форма вимагається для укладення договорів у сфері інтелектуальної власності?
4. Чи є обов'язковою державна реєстрація договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності?
5. Як здійснюється державна реєстрація договорів, що стосуються права автора на твір? Які документи для цього необхідно подати?
6. У якій формі повинен укладатися договір концесії?
7. У чому полягають відмінності договору про передачу ноу-хау від ліцензійного договору?
8. Хто виступає сторонами договору щодо управління майновими правами автора або інших суб'єктів авторського права і суміжних прав?

ТЕМА 15. ПАТЕНТНА ІНФОРМАЦІЯ І ПАТЕНТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

15.1. Система патентної інформації

Патентною інформацією вважається інформація, яку містять описи, додані до заявок на винаходи або до охоронних документів, щодо правового статусу патентних документів, а також умов реалізації прав, що випливають із патентних документів. В Україні для реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності існує «Концепція розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності», яка затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 312-р від 13.06.2002 року. У цій концепції передбачено:

- здійснення комплексу заходів щодо постійного комплектування патентних фондів, на базі яких забезпечується функціонування системи патентної інформації;

- розроблення заходів організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення і функціонування Державної патентної бібліотеки;

- використання сучасних інформаційних технологій у діяльності системи патентної інформації як складової частини національної системи науково-технічної інформації;

- удосконалення інформаційного забезпечення процедури експертизи заявок на об'єкти інтелектуальної власності.

Уся патентна інформація зосереджується і висвітлюється в офіційних патентних бібліотеках, інформаційних бюлетенях, реєстрах, патентних фондах і базах даних. *Офіційні патентні бюлетені та інформаційні бібліотечні видання* публікуються у вигляді друкованих і електронних носіїв.

Публікації на друкованих носіях здійснюються у таких джерелах, як:

- офіційний бюлетень «Промислова власність»;
- офіційний бюлетень «Авторське право і суміжні права»;
- описи до патентів на винаходи і корисні моделі;
- нормативно-правові, методичні та довідкові видання;
- науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність».

Публікації на електронних носіях перебувають у:

- патентно-інформаційному продукті країн СНД «CISPATENT»;

- патентно-інформаційних фондах;
- патентно-інформаційній базі експертизи;
- фонді патентної документації громадського користування;
- міжнародній класифікації об'єктів промислової власності;
- спеціалізованих базах даних та інформаційно-довідкових системах;

- довідковій інформації;
- інформаційно-довідковій системі.

Функціонують такі реєстри патентної інформації, як:

- патентних повірених;
- виробників і розповсюджувачів програмного забезпечення;
- комп'ютерних програм;
- визначні винаходи;
- інформація про інноваційні технології;
- зарубіжні безоплатні бази даних;
- адреси патентних баз даних;
- адреси науково-технічних баз даних;
- запитання та відповіді щодо пошуку інформації;
- євразійська патентно-інформаційна система ЄАПАТІС.

Патентно-інформаційна база експертизи (ПІБ) — це пошуковий фонд патентної документації для службового користування, призначений для визначення рівня техніки під час проведення кваліфікаційної експертизи заявок на винаходи. ПІБ комплектується національною патентною документацією та зарубіжними патентно-інформаційними продуктами, патентних відомств провідних країн та міжнародних організацій ВОІВ. Документація має ретроспективу і містить інформаційні продукти таких зарубіжних відомств та регіональних організацій: ЄПВ (з 1978 р.), Росії (з 1994 р.), США (з 1974 р.), Японії (реферати — з 1976 р., описи — з 1994 р.), ВОІВ (з 1978 р.).

Інформаційне забезпечення експертизи здійснюється також на основі довідково-інформаційного фонду, який є складовою частиною ПІБ. Він налічує близько 100 000 примірників описів до патентів України на винаходи та корисні моделі і понад 8 000 примірників науково-технічної літератури.

Фонд патентної документації громадського користування (ФГК) призначений для забезпечення доступу широкого загалу до патентної інформації, необхідної для вивчення й аналізу в процесі створення, правової охорони та використання об'єктів промислової

власності. Розпочав функціонування у жовтні 1999 року. З квітня 2001 року ФГК увійшов до складу Філії «Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг» державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Комплектування ФГК здійснюється з урахуванням державної політики, зорієнтованої на інноваційний шлях розвитку України. Фонд містить патентну документацію 64 країн світу та чотирьох міжнародних і регіональних організацій. Вона представлена на паперовому і електронному носіях. Значну частину фонду становлять офіційні патентні бюлетені патентних відомств переважно на паперових носіях. Описи до патентів на винаходи промислово розвинутих країн представлені на CD-ROM та DVD-ROM з ретроспективою 10–20 років і більше. ФГК комплектується також стандартами, методичними, довідково-інформаційними та періодичними виданнями. Інформація щодо нових надходжень до ФГК подається щоквартально. ФГК надає патентно-інформаційні послуги для громадськості.

Державна патентна бібліотека (ДПБ). На виконання Указу Президента України Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про утворення Державної патентної бібліотеки» № 1215 від 19 серпня 2002 року. Згідно з нею Міністерством освіти і науки України за погодженням з Державним департаментом інтелектуальної власності 30 жовтня 2002 року затверджено Статут Державної патентної бібліотеки та її організаційну структуру. Відповідно до затвердженої структури передбачається створити регіональні філіали ДПБ у Харкові, Львові, Одесі та Запоріжжі.

В Укрпатенті створено та функціонують доступні через мережу Інтернет десять баз даних, а також інформаційно-довідкові системи. Метою їх створення є поліпшення патентно-інформаційного забезпечення працівників системи інтелектуальної власності та вітчизняних і зарубіжних споживачів патентної інформації, підвищення його рівня та розширення асортименту патентно-інформаційних послуг для задоволення потреб громадян України та інших країн. Доступ до окремих БД надається безкоштовно, а до деяких — на договірних засадах.

Бази даних (БД) Укрпатенту в мережі Інтернет:

1. Інтерактивна спеціалізована БД «Винаходи в Україні» створена у 2002 році У ній накопичуються відомості про патенти, зареєстровані в Україні, а саме: бібліографічні дані, реферати,

формули та описи винаходів. Бібліографічні дані та зміст реферату в базі даних можуть бути представлені трьома мовами: українською, англійською та російською. Формули та описи винаходів подаються лише мовами оригіналу — українською або російською.

2. БД «Зареєстровані в Україні знаки для товарів і послуг». Накопичує відомості про знаки для товарів і послуг, зареєстровані в Україні, а саме: бібліографічні дані, зображення знаків, класи та згруповані за цими класами товари і послуги. Також відбувається пошук за класами МКТП (Ніццька класифікація) та за класами зображувальних елементів знаків — відповідно до Віденської угоди.

3. Інтерактивна БД «Промислові зразки, зареєстровані в Україні». Накопичує відомості про патенти на промислові зразки, зареєстровані в Україні, а саме: бібліографічні дані патентів та зображення промислових зразків.

4. БД «Відомості про міжнародну реєстрацію знаків, які отримали правову охорону в Україні». Призначена для надання користувачам інформації про знаки для товарів і послуг, які зареєстровано у Міжнародному реєстрі і які отримали правову охорону в Україні відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків і/або Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, яким надана охорона в Україні.

5. БД «Відомості про добре відомі знаки в Україні».

6. БД «Відомості про судові рішення за результатами розгляду справ щодо об'єктів промислової власності».

7. БД колективного користування «Відомості про заявки на винаходи, які прийняті до розгляду».

8. БД «Електронна версія офіційного бюлетеня «Промислова власність»».

9. БД «Відомості про міжнародне депонування промислових зразків, які отримали правову охорону в Україні».

10. БД «Відомості про знаки для товарів і послуг, дія свідоцтва на які припинена або свідоцтва на які визнано недійсними».

Функціонують такі інформаційно-довідкові системи (ІДС).

1. Стан діловодства за заявками на промислові зразки в Україні.

2. Відомості про стан діловодства за заявками на знаки для товарів і послуг.

3. Стан діловодства за заявками на винаходи.
4. Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрування знаків (Ніщцька класифікація).
5. Міжнародна класифікація промислових зразків (Локарнська класифікація).
6. Міжнародна патентна класифікація. Базовий рівень.
7. Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація).

15.2. Види патентної інформації та сутність патентних досліджень

Патентні дослідження в Україні проводяться й оформлюються відповідно до вимог ДСТУ 3278-95 «Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення». Перш ніж перейти до розгляду здійснення патентних досліджень, треба вивчити наступні терміни.

Об'єкт господарської діяльності (ОГД) — продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин); спосіб (профілактики, діагностики, лікування, прогнозування тощо).

Патентні дослідження — системний науковий аналіз властивостей ОГД протягом його життєвого циклу, який впливає з правової охорони об'єктів промислової власності (дослідження технічного рівня, тенденцій розвитку ОГД, їх патентоспроможності і патентної чистоти).

Життєвий цикл об'єкта господарської діяльності (ОГД) — сукупність взаємопов'язаних процесів послідовної зміни стану продукції від початку дослідження та обґрунтування розроблення до припинення експлуатації виробу, застосування матеріалу.

Дослідження і обґрунтування розробки — стадія життєвого циклу продукції від виникнення задуму до обґрунтування можливості і доцільності створення винаходів і матеріалів.

Патентоспроможність — властивість, яку дістає ОГД, його складові частини, що відповідають умовам надання правової охорони відповідно до чинного законодавства.

Конкурентоспроможність — найважливіша комплексна ринкова характеристика товару (технології або послуг), його спроможність бути проданим на конкретному ринку у певний термін за наявності аналогічних товарів конкурентів.

Патентна ситуація відносно об'єкта господарської діяльності — сукупність даних про правову охорону об'єктів промислової власності.

Порушення прав власників чинного охоронного документу — будь-яке посягання на права власника чинного охоронного документа, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

Патентні дослідження, проведені на високому професійному рівні, дають змогу об'єктивно оцінити конкурентоспроможність ОГД та їх технічний рівень. Означений аналіз стає підставою для подальшої комерціалізації нововведення ОГД. Усі патентні дослідження виконуються протягом життєвого циклу ОГД. Основою патентних досліджень є проведення патентного пошуку.

Відповідно до державного стандарту ДСТУ 3575-97 патентні дослідження проводяться під час:

- маркетингу і менеджменту;
 - планування;
 - прогнозування;
 - проектування;
 - формування замовлення виконавцям;
 - вибору напрямів дослідження;
 - виконання науково-дослідних робіт;
 - виконання дослідно-конструкторських робіт;
 - науково-технічного співробітництва;
 - упровадження ОГД у виробництво;
 - матеріального та технологічного забезпечення виробництва;
 - експлуатації та підвищення якості ОГД;
 - купівлі ліцензії;
 - правової охорони об'єктів промислової власності.
- Згідно з ДСТУ 3278-95 до основних стадій ОГД належать:
- дослідження й обґрунтування розробки;
 - науково-дослідна робота над створенням продукції (НДР);
 - дослідно-конструкторська робота (ДКР);
 - виробництво (продукції);
 - постановка на виробництво;
 - експлуатація (споживання) або застосування продукції тощо.

Усі стадії життєвого циклу ОГД є самостійним об'єктом планування та фінансування.

Стадія «Дослідження й обґрунтування розробки» триває від виникнення задуму до обґрунтування можливості та доцільності створення ОГД. На цій стадії здійснюється прогнозування, перспективне та поточне планування, розроблення наукових проектів та складання «Запиту на фінансування проекту».

Стадія «Науково-дослідна робота над створенням продукції (НДР)» полягає у виконанні НДР згідно з вимогами затвердженого «Запиту на фінансування проекту» та «Календарного плану робіт». На цьому етапі виконується сукупність робіт з метою пошуку перспективних принципів і шляхів створення нового або вдосконалення існуючого ОГД.

При виконанні патентних досліджень здійснюють такі види робіт:

1. На етапі планування НДР:

— визначення патентоспроможності ОГД (технічного рівня, новизни);

— визначення ситуації стосовно використання прав на об'єкти промислової власності.

2. На етапі виконання і завершення НДР:

— визначення технічного рівня, новизни отриманих результатів;

— визначення ситуації стосовно використання прав на об'єкти промислової власності (динаміки патентування, взаємного патентування, документів-аналогів, ліцензійної діяльності фірм);

— виявлення порушень прав власників чинних охоронних документів на об'єкти промислової власності.

Патентні дослідження здійснюють у такому порядку:

— розроблення завдання;

— розроблення регламенту пошуку;

— пошук, обробка інформації й оформлення довідки про пошук;

— систематизування й аналіз інформації;

— оформлення звіту про патентне дослідження.

Кожна стадія життєвого циклу являє собою творчий процес. Результатом є створенням відповідної продукції, що має корисні властивості і призначена для використання споживачем.

Патентну інформацію за джерелом походження поділяють на:

1) первинну — патенти на винаходи та корисні моделі, авторські свідоцтва на винаходи;

2) вторинну — реферати й анотації описів винаходів, офіційні бюлетені патентних відомств.

Джерела науково-технічної інформації:

— вітчизняні та зарубіжні монографії, підручники, збірники, каталоги, періодичні видання тощо;

— депоновані рукописи;

— відомості про відкрите застосування винаходу та інші відомості про винаходи (повідомлення, звіти науково-дослідних робіт, технологічні схеми та карти, проектна документація);

— дисертації й автореферати;

— виставкові експонати;

— лекції, виступи тощо;

— плакати, креслення, моделі, макети.

Вирізняють такі види патентних пошуків:

1) тематичний — виявлення аналога винаходу. При цьому під аналогом об'єкта винаходу розуміють відомий до дати пріоритету засіб такого самого призначення, сукупність ознак якого подібна до сукупності суттєвих ознак певного об'єкта. Під найближчим аналогом, або прототипом, розуміють аналог технічного об'єкта, який є найближчим до об'єкта за сукупністю ознак;

2) іменний — пошук для визначення діяльності різних заявників. Здійснюється за допомогою алфавітно-іменних покажчиків і слугує для визначення напрямів роботи провідних фірм певної галузі техніки;

3) нумераційний — пошук з метою встановлення правового статусу документа, його тематичної належності, зв'язку з іншими документами;

4) патент-аналог — визначення патентів, виданих у різних державах на один і той самий винахід (корисну модель). Цей вид пошуку покликаний полегшити деякі інші патентно-інформаційні дослідження та скоротити обсяг розглядуваних патентних документів;

5) для виявлення патентних прав — визначення патентно-правової охорони певного винаходу або патентних прав певних осіб.

15.3. Порядок проведення патентних досліджень

Першим етапом патентних досліджень є планування.

Планування патентних досліджень розпочинають із складання і виконання завдання, регламенту пошуку та довідки про пошук.

Завдання. Патентні дослідження проводять на всіх етапах життєвого циклу об'єкта з урахуванням результатів дослідження попереднього етапу. Завдання на кожному етапі має свій порядковий номер. Метою патентних досліджень на усіх етапах життєвого циклу ОГД є визначення патентної ситуації відносно ОГД. Під час заповнення форм завдання необхідно зазначити види робіт, виконані при проведенні патентних досліджень, а саме:

— визначення патентоспроможності ОГД (пошук і аналіз патентної, науково-технічної та науково-медичної інформації, аналіз техніко-економічних, медико-соціальних показників ОГД та об'єктів аналогічного призначення; аналіз новизни, винахідницького рівня та промислової придатності ОГД);

— визначення ситуації щодо використання прав на об'єкти промислової власності (аналіз патентів-аналогів, аналіз можливості застосування відомих об'єктів промислової власності, аналіз відомостей щодо укладених ліцензійних угод та договорів про передачу права власності);

— виявлення порушення прав власників чинних охоронних документів та заявників на об'єкти промислової власності (дослідження патентної документації, що стосується ОГД результатів порівняльного аналізу об'єктів промислової власності та ОГД).

Регламент пошуку становить собою програму, що визначає галузь проведення пошуку у фондах патентної і наукової інформації. Для того щоб чітко визначити галузь пошуку, формулюють предмет пошуку, обирають джерела інформації та обґрунтовують ретроспективу пошуку і відповідні класифікаційні рубрики (національної патентної класифікації (НПК) і МПК). При цьому варто врахувати те, що:

— предметом пошуку (ОГД) є лише патентоспроможний об'єкт;

— формулювання мають бути стислими і лаконічними.

Предмет пошуку визначають із урахуванням мети дослідження, орієнтованої на кінцевий результат, а потім вже

завдань патентних досліджень, категорії об'єкта промислової власності (спосіб, речовина, пристрій).

Наприклад, коли ОГД — речовина, предметами пошуку можуть бути її склад, спосіб одержання, вихідний матеріал (речовина), спосіб використання, форма, галузь можливого застосування.

Якщо ОГД — пристрій, то предметами пошуку можуть бути пристрій загалом, принцип роботи, матеріали, використані для виготовлення окремих елементів, технологія виготовлення, галузь можливого використання.

На етапі планування й обґрунтування НДР предмет пошуку конкретизують, у разі необхідності виділяють його складові частини. Далі формулюють предмет пошуку з використанням термінології, прийнятої у відповідній системі класифікації. Індокси міжнародної патентної класифікації й національної патентної класифікації визначають на підставі попереднього пошуку джерел реферативної інформації, який уточнюють за показниками класів міжнародної та національної патентної класифікації.

Під час проведення патентних досліджень глибина пошуку за патентною й науковою інформацією становить період 10–15 років. На етапі виявлення винаходів глибина патентного пошуку коливається від 10 до 50 років.

Результати пошуку оформляють як довідку про пошук. У довідці наводять:

- повні бібліографічні відомості про переглянуті джерела інформації;

- організації-тримачі фондів патентної та іншої науково-технічної інформації;

- найменування джерел патентної інформації, де вказують інтервал пошуку інформації, номери і дати публікацій бюлетенів;

- найменування джерел наукової і кон'юнктурно-економічної інформації із зазначенням дати публікації їх вихідних даних і меж перегляду «від та до».

Згідно з ДСТУ 3575-97 звіт про патентне дослідження складається з таких структурних елементів:

- титульний аркуш;

- загальні відомості про об'єкт дослідження;

- список виконавців;

- зміст;

- основна частина;
- додатки.

Основна частина звіту включає заповнені форми трьох розділів Г. 1, Г. 2, Г. 3, з висновками по кожному з них та узагальнені висновки. Усі форми заповнюються з використанням даних, одержаних в результаті проведення тематичного (предметного), іменного (фірмового), нумераційного, патентно-правового пошуків та пошуку патентів-аналогів.

Розділ Г. 1. Визначення патентоспроможності ОГД (новизни, винахідницького рівня та промислової придатності).

Розділ Г. 2. Визначення ситуації щодо використання прав на об'єкти промислової власності. Під час визначення патентної ситуації проводять:

- визначення динаміки патентування;
- дослідження взаємного патентування ОГД, його складових частин;
- аналіз документів-аналогів;
- аналіз використання в ОГД відомих об'єктів промислової власності;
- аналіз ліцензійної діяльності фірм.

Розділ Г. 3. Виявлення порушень прав власників чинних охоронних документів та заявників на об'єкти промислової власності. У цьому розділі визначають патентну чистоту продукції.

Патентна чистота продукції — це виявлення порушень прав власників чинних охоронних документів і заявників на об'єкти промислової власності. Таке виявлення проводять у випадках:

- виконання прикладних науково-дослідних розробок (НДР), результатом яких є конкретне технічне рішення;
- суттєвого вдосконалення об'єктів, що існували раніше;
- стандартизації (розробки нових і перегляді існуючих стандартів);
- експонування ОГД на виставках та ярмарках, що організують на території України та за кордоном;
- передачі науково-технічної документації за кордон;
- надання ліцензій;
- постачання ОГД на експорт.

Поряд із цим виділяють патентну чистоту ОГД. Під патентною чистотою ОГД розуміють юридичну властивість ОГД, яка полягає в тому, що він може бути вільно використаний у країні реалізації без

ризик порушення чинних на її території охоронних документів виключного права, що належать третім особам.

Робота щодо забезпечення патентної чистоти ОГД починається на етапах планування НДР і триває на наступних етапах розроблення, освоєння та реалізації ОГД. Метою цієї роботи є виявлення всіх чинних охоронних документів, що мають стосунок до розроблюваного об'єкта, їх аналіз, оцінка ситуації, яка склалася, за цим видом продукції, вироблення рекомендацій для розробки.

Предметом дослідження НДР на патентну чистоту є конкретний результат, яким воно закінчується і який може бути визнаний охороноспроможним, тобто нова речовина, одержана у процесі наукових досліджень, новий спосіб, новий пристрій.

Великий вплив на визначення предмета досліджень має законодавство обраних країн. До норм патентного законодавства, що необхідно враховувати при патентних дослідженнях, належать:

- види промислової власності;
- об'єкти, на які можуть бути видані охоронні документи;
- терміни дії цих документів;
- наявність непрямого захисту виробів;
- процедура розгляду заявок;
- судова практика;
- участь країн у різних угодах.

При проведенні патентних досліджень на патентну чистоту за країнами, наприклад, в Україні, де існує інститут непрямого захисту продукту, необхідно робити перевірку способу одержання цього продукту. При проведенні пошуку на патентну чистоту за фондом України до уваги беруть лише патенти, видані на території України та чинні на момент перевірки. Основним видом пошуку при перевірці на патентну чистоту є тематичний пошук, іноді його доповнюють фірмовим пошуком, коли відомо, що за цим об'єктом фірма виявляється провідною у світі.

Загальні висновки висвітлюють основні результати патентних досліджень: стан проблеми, її актуальність, патентоспроможність техніко-економічні показники ОГД, динаміку патентування та взаємного патентування, провідні країни в галузі розробки ОГД, провідні фірми патентовласники, новизну, винахідницький рівень та промислову придатність ОГД, основні тенденції розвитку науки з проблеми пошуку, результати досліджень на патентну чистоту.

Питання для самоконтролю:

1. Призначення і складові системи патентної інформації в Україні.
2. Офіційні патентні бюлетені та інформаційні бібліотечні видання.
3. Патентні фонди та бази даних.
4. Джерела науково-технічної інформації та види патентних пошуків.
5. Види патентної інформації і сутність патентних досліджень.
6. Основні положення і порядок проведення патентних досліджень.
7. Основні стадії ОГД.
8. Порядок планування патентних досліджень.
9. Структура звіту про патентне дослідження.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Етапи становлення правової охорони інтелектуальної власності в Україні.
2. Поняття інтелектуальної власності та її співвідношення з правом власності.
3. Об'єкти права інтелектуальної власності.
4. Особисті немайнові і майнові права на інтелектуальну власність.
5. Використання об'єктів права інтелектуальної власності.
6. Система управління інтелектуальною власністю в Україні.
7. Основні законодавчі акти України, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності.
8. Міжнародне співробітництво України у сфері інтелектуальної власності.
9. Об'єкти авторського права та суб'єкти авторських відносин.
10. Виникнення і здійснення авторського права. Порядок державної реєстрації авторських прав.
11. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт. Особисті немайнові права автора.
12. Майнові права автора та інших осіб, які мають авторське право.
13. Види вільного використання творів. Право автора на винагороду.
14. Об'єкти і суб'єкти суміжних прав.
15. Майнові права виконавців.
16. Майнові права виробників відеограм і організацій мовлення.
17. Використання фонограм, опублікованих з комерційною метою.
18. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав.
19. Охорона і захист авторського і суміжних прав.
20. Поняття і сутність винаходів.
21. Охороноздатність і правовий захист винаходів (корисних моделей).
22. Права та обов'язки, що впливають з патенту на винахід (корисну модель).
23. Подання і розгляд заявки на винахід (корисну модель).
24. Поняття й ознаки промислового зразка та промислової придатності.
25. Охороноздатність і правовий захист промислового зразка.
26. Права і обов'язки, що впливають з патенту на промисловий зразок.

27. Складання і подання заявки на видачу патенту на промисловий зразок.
28. Експертиза заявки на промисловий зразок.
29. Поняття і сутність раціоналізаторської пропозиції, порядок її оформлення до використання.
30. Визначення і поняття товарного знака для товарів та послуг.
31. Порядок складання і подання заявки на товарний знак для товарів та послуг.
32. Порядок проведення експертизи заявки на товарний знак для товарів і послуг.
33. Права, які випливають зі свідоцтва використання товарного знака для товарів і послуг.
34. Захист прав при порушенні прав власника свідоцтва використання товарного знака для товарів і послуг.
35. Поняття і правова охорона географічного зазначення походження товарів.
36. Захист прав на використання зазначення походження товару.
37. Поняття, сутність і види ліцензій.
38. Відносини ліцензування у сфері інтелектуальної власності.
39. Порядок продажу, купівлі та обміну ліцензіями у сфері інтелектуальної власності. Ліцензійні платежі.
40. Призначення і складові системи патентної інформації в Україні.
41. Види патентної інформації і сутність патентних досліджень.
42. Головна мета створення і стратегічні цілі Всесвітньої організації інтелектуальної власності.
43. Основні типи договорів Всесвітньої організації інтелектуальної власності із захисту інтелектуальної власності.
44. Основні положення Паризької конвенції з охорони промислової власності.
45. Суть права пріоритету згідно з Паризькою конвенцією з охорони промислової власності.
46. Основні положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів.
47. Функції і компетенція Асамблеї, створеної Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів.
48. Головна мета Всесвітньої конвенції про авторське право.
49. Міжнародна охорона інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення.
50. Піратство та його види.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВНИХ РОБІТ З ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО»

1. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності.
2. Державна система правової охорони інтелектуальної власності в Україні.
3. Захист прав інтелектуальної власності в судах України.
4. Правова охорона об'єктів авторського права і суміжних прав відповідно до міжнародних стандартів.
5. Цивільно-правові способи захисту авторських і суміжних прав в Україні.
6. Адміністративно-правові способи захисту авторських і суміжних прав в Україні.
7. Кримінально-правові засоби способи захисту авторських і суміжних прав в Україні.
8. Основні положення Угоди ТРІПС.
9. Правова охорона торгівельних марок в Україні.
10. Правова охорона добре відомих (знаменитих) торгівельних марок.
11. Правова охорона винаходів за міжнародними стандартами.
12. Цивільно-правові засоби захисту прав на винаходи в Україні.
13. Цивільно-правові способи захисту прав на комерційну таємницю в Україні.
14. Кримінально-правовий порядок захисту прав на комерційну таємницю в Україні.
15. Адміністративно-правовий порядок захисту прав на комерційну таємницю.
16. Підходи до оцінки і методи оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності.
17. Поняття та ознаки компонування інтегральних мікросхем. Придатність компонування інтегральних мікросхем до набуття права інтелектуальної власності на нього.
18. Організації, які захищають авторські і суміжні права.
19. Тенденції правового регулювання захисту інформації у мережі Інтернет.
20. Економічні передумови виникнення правового інституту інтелектуальної власності.
21. Етико-правові аспекти гармонізації прав інтелектуальної власності і прав людини в сучасній правовій доктрині.
22. Територіальна природа прав інтелектуальної власності.

23. Доктрина квазі-права в сфері інтелектуальної власності.
24. Паризька конвенція з охорони промислової власності: історія прийняття, основні положення.
25. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків Мадридський протокол: історія прийняття, основні положення.
26. Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності (TRIPS): історія прийняття, основні положення.
27. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів: історія прийняття, основні положення.
28. Євразійська патентна конвенція: історія прийняття, основні положення.
29. Поняття та характеристика інтелектуального суверенітету держави.
30. Правовий режим торговельних марок за законодавством ЄС
31. Характеристика європейської правової доктрини інтелектуальної власності.
32. Умови патентоспроможності в сучасній доктрині патентного права.
33. Умови патентоспроможності в українському законодавстві.
34. Обсяг правової охорони винаходів.
35. Правова природа торговельних марок.
36. Правова природа комерційного найменування (фірма). Способи правової охорони.
37. Особливості міжнародно-правового регулювання географічних зазначень місць походження товарів.
38. Правові аспекти свободи вибору торговельної марки на міжнародному ринку
39. Міжнародна патентна документація. Види патентної документації. Зміст патентних документів.
40. Міжнародно-правове регулювання ліцензійних договорів.
41. Авторське право в інформаційному суспільстві.
42. Державне управління в сфері інтелектуальної власності.
43. Судовий захист прав авторів та виконавців за законодавством України.
44. Організаційно-правові гарантії захисту промислової власності.
45. Авторське право в інформаційному суспільстві.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- автор (творець) — 3.2
автор сорту (селекціонер) — 9.2
база даних — 3.1.2
виконавець — 6.2
винахід — 3.1.3; 7.1
вирізняльність — 9.1
виробник відеограми — 6.2
виробник фонограми — 6.2
відеограма — 3.2
відтворення — 6.3
географічне зазначення — 3.1.4;
10.3
географічне зазначення
походження товару — 10.3
гіпотеза — 1.1
деклараційний патент на винахід
— 7.2
деклараційний патент на корисну
модель — 7.2
деклараційний патент на
секретну корисну модель — 7.2
ім'ям автора — 6.2
інтегральна мікросхема — 8.1
інтелектуальна власність — 2.2
інформаційний пошук — 1.3
кваліфіковане зазначення
походження товарів — 10.3
комерційна таємниця — 12.1
комерційне найменування
(фірмове найменування) — 10.1
компіляція даних — 3.1.2
компонування (топографії)
інтегральної мікросхеми — 3.1.3
комп'ютерна програма — 3.1.2
корисна модель — 3.1.3; 7.1
літературний твір — 3.1.3
майнові права виконавців — 6.3
майнові права виробників фоно-
і відеограм — 6.3
майнові права організацій
мовлення — 6.3
метод — 1.1;
методологія — 1.1;
назва місця походження товару
— 10.3
наукове відкриття — 13.1
ноу-хау — 12.1
об'єкт винаходу — 7.1
об'єкт промислового зразка —
7.4
обмеження майнових прав — 6.3
організація ефірного мовлення
— 6.2
організація кабельного мовлення
— 6.2
організація колективного
управління — 6.4; 14.3
оригінальність — 8.1
патент — 7.2
патент на винахід — 7.2
патент на секретний винахід —
7.2
патентна чистота — 15.3
передачі (програми) організацій
мовлення — 3.1.2
первинні суб'єкти права
інтелектуальної власності — 3.2
порода тварин — 9.1
похідні суб'єкти права
інтелектуальної власності — 3.2

право на одержання патенту — 7.4
презумпція авторства — 3.2
пристрій — 7.1
промисловий зразок — 3.1.3; 7.5
псевдонім — 6.2
публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми — 6.3
публічне виконання — 6.3
публічне сповіщення (доведення до загального відома) — 6.3
публічний показ — 6.3
раціоналізаторська пропозиція — 3.1.3; 11.1
репродуктивна діяльність — 2.2
речовина — 7.1
розголошенням комерційної таємниці — 12.3
розрізняльна здатність — 10.2
розповсюдженням об'єктів авторського права і (або) суміжних прав — 6.3
секретний винахід — 7.1
селекціонер — 9.2
службовий винахід — 7.1
сорт рослин — 3.1.3; 9.1
спостереження — 1.1
спосіб — 7.1
твір — 5.1
творець (автор) — 3.2
творча діяльність — 2.2
торговельна марка — 3.1.4; 10.2
фірмове найменування — 3.1.4; 10.1
фірмовий стиль — 10.2
формула винаходу — 7.1
фонограма — 3.1.2
функції методології — 1.2
художній твір — 3.1.2
штам — 7.1
явище матеріального світу — 13.2

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

Міжнародні договори, адміністративні функції яких виконує ВОІВ:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_051/
2. Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 28 квітня 1977 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_039/
3. Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків від 12 червня 1973 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_h33
4. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року від 06 вересня 1952 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_052/
5. Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 28 листопада 1960 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_132
6. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_770/
7. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_769/
8. Договір про закони щодо товарних знаків від 27 жовтня 1994 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_102/

9. Договір про патентне право від 01 червня 2000 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/895_002/
10. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/895_001/
11. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_124/
12. Конвенция учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности від 14 липня 1967 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169
13. Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків від 8 жовтня 1968 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_b07
14. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_134/
15. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_856/
16. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_763/
17. Найробский договор об охране Олимпийского символа від 26 вересня 1981 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_995/
18. Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків від 15 червня 1957 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_066/

19. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_123/
20. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків прийнятий в Мадриді 28 червня 1989 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_583/
21. Сінгапурський договір про право товарних знаків від 27 березня 2006 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_h54/
22. Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію від 24 березня 1971 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/999_001

Міжнародні договори, адміністративні функції яких виконує СОТ:

23. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018

Міжнародні договори, держав-учасниць СНД:

24. Угода про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів в галузі правової охорони винаходів від 4 червня 1999 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_514/
25. Угода про заходи щодо попередження та припинення використання неправдивих товарних знаків та географічних зазначень винаходів від 4 червня 1999 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_225/
26. Угода про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав від 24 вересня 1993 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_045/
27. Угода про співробітництво у сфері правової охорони й захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної

ради з питань правової охорони й захисту інтелектуальної власності від 19 листопада 2010 року. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_№31

Закони України:

28. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
29. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
30. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
31. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
32. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
33. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 року № 687-XIV. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/687-14/>
34. Закон України «Про видавничу справу» від 05 червня 1997 року № 318/97-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр>
35. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року № 2782-XII. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>
36. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр>

37. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04 липня 2002 року № 40-IV. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
38. Закон України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 року № 9/98-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>
39. Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
40. Закон України «Про народні художні промисли» від 21 червня 2001 року № 2547-III. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2547-14/>
41. Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року № 3322-XII. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>
42. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 року № 1977-XII23. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>
43. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр>
44. Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 року № 2953-III. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2953-14>
45. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>
46. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 року № 752-XIV. — [Електронний

- ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/752-14>
47. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689-ХІІ. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>
48. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 року № 3688-ХІІ. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>
49. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року № 3116-ХІІ. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3116-12>
50. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05 листопада 1997 року № 621/97-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>
51. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08 вересня 2011 року № 3715-VI. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
52. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-ІІІ. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
53. Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 07 жовтня 1997 року № 554/97-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр>
54. Закон України «Про рекламу» від 03 липня 1996 року № 270/96-ВР. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>
55. Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 року № 1587-ІІІ. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1587-14>

56. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України:

57. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 року № 550 «Деякі питання надання Міністерством освіти і науки і Державною службою інтелектуальної власності платних адміністративних послуг». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/550-2011-п>

58. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2006 року № 711 «Про внесення змін до Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/711-2006-п>

59. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1148 «Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1148-2007-п/>

60. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1576 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-п/>

61. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1994 року № «Про державну систему депонування штамів мікроорганізмів». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/705-94-п/>

62. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2002 року № 247-р «Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/247-2002-р/>

63. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 року № 321-р «Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/321-2002-p/>
64. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-p/>
65. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 року № «Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-p
66. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 року № «Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Державної служби інтелектуальної власності». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-p/>
67. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 року № 545 «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545-94-p/>
68. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2003 року № 309 «Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0437-03>
69. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1433 «Про затвердження Порядку використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1433-2003-p/>
70. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року № 8 «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів

- України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/8-2004-п/>
71. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2003 року № 311 «Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0436-03>
72. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 року № 1716 «Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1716-2004-п/>
73. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 71 «Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-2003-п/>
74. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1252 «Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1252-2001-п/>
75. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 1992 року № 108 «Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108-92-п/>
76. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1215 «Про утворення Державної патентної

- бібліотеки». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1215-2002-п/>
77. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 року № 321-р «Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/321-2002-р>
78. Наказ Держкомстату України від 10 серпня 2004 року № 469 «Про затвердження форм первинної облікової документації з обліку об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань (топографій) інтегральних мікросхем і раціоналізаторських пропозицій) та Інструкції щодо їх заповнення». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-04>

Акти СРСР

79. Постанова Ради Міністрів СРСР від 21 серпня 1973 року № 584 «Про затвердження Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції». — [Електронний ресурс] «Законодавство України». — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0584400-73>

Література

80. Антонов, В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право. — 2-е вид., стереотип. — К.: КНТ, 2006. — 520 с.
81. Бондаренко, С.В., Кожарська І.Ю. Право інтелектуальної власності: підручник. — К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. — 416 с.
82. Дмитришин, В.С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: «Інст. інтел. власн. і права», 2008. — 248 с.
83. Жаров, В.О. Захист права інтелектуальної власності в Україні. Навч. посібник. — К.: Інститут інтелектуальної власності», 2006. — 88 с.

84. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник / [Доріс Лонг, Патриція Рей, В.О. Жаров, Т.М. Шевелева, І.Е. Василенко, В.С. Дроб'язко]. — К.: «К.І.С.», 2007. — 448 с.
85. Інтелектуальна власність: навч. посібник для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання. У двох частинах / [І.П. Каплун, Е.В. Колісніченко, В.О. Панченко, А.А. Папченко]; за ред. А.О. Євтушенко. — Суми: «Видавництво СумДУ», 2009—2010.
86. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: Підручник / [М.В. Вачевський, В.Г. Кремень, В.М. Мадзігон, В.Г. Скотний, Г.Є.Левченко, О.М.Вачевський]; за ред. проф. М.В. Вачевського. — К.: ВД Професіонал, 2005. — 448 с.
87. Ковальчук, В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень: Навч. посібник. — 5-е вид. — К.: Видавничий дім «Професіонал», 2008. — 240 с.
88. Колесников, О. В. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. — 2-ге вид. випр. та доп. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 144 с.
89. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с.
90. Основы научных исследований: теория и практика: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям в обл. информ. безопасности / [Н.В. Корнев, В.А. Воронова, В.В. Остороухов]; за ред. проф. В.А. Тихонова. — М.: Гелиос АРВ, 2006. — 352 с.
91. Погосов, А.Ю. Научная деятельность, интеллектуальная собственность и патентование или наука и «мать» её интеллектуальная деятельность: монография / А.Ю. Погосов. — О.: Наука и техника, 2014. — 272 с.
92. Потехіна, В.О. Інтелектуальна власність: Навч. пос. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 414 с.
93. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / [О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.С. Дроб'язко, В. М.Крижна, О.В. Пічкур,

- О.Д. Святоцький, О.О. Штефан]; За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. — 696 с.
94. Правове регулювання інформаційної діяльності: Навч. посіб. / [В.Ю. Жарких, О.С. Білоусов, І.Б. Кривдіна, Д.Д. Татакі, І.М. Чістякова, Б.Г. Шевченко, С.Х. Яворський]. — К.: Каравела, 2013. — 232 с.
95. Пріб, Г.А. Патентознавство: Навч. посібник для дистанційного навчання / За наук. ред. С.І. Табачнікова. — К.: Університет «Україна», 2007. — 304 с.
96. Силенко, Л.М. Цивільне право України: Ч.1. Навчальний посібник. — К.: Алерта, 2004. — 328 с.
97. Синеокий, О.В. Основы информационного права и законодательства в области высоких технологий и ИТ-инноваций: учеб. пособие для студ. юрид. и неюрид. спец. Украины и Российской Федерации / О.В. Синеокий. — Х.: Право, 2011. — 592 с.
98. Управління інтелектуальною власністю / [П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов, Ю. Суїні]; за ред. М.П. Цибульова: монографія. — К.: «К.І.С.», 2005. — 448 с.
99. Філіппова, С.В., Яценко, М.С. Наукова діяльність та патентознавство інтелектуальної власності: Конспект лекцій з курсу магістерської підготовки для студентів спеціальностей 8.03050201 – «Економічна кібернетика», 8.03050401 – «Економіка підприємства», 8.04030201 – «Інформатика», 8.03050701 – «Маркетинг», 8.03060104 – «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», 8.03060101 – «Менеджмент організацій», 8.03050901 – «Облік і аудит», 8.04030101 – «Прикладна математика» всіх форм навчання / Укл.: С.В.Філіппова, М.С. Яценко — Одеса: ОНПУ, 2012. — 151 с.
100. Харитонов, Є.О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Посібник. — К.: Істина, 2003. — 776 с.
101. Цибульов, П.М., Бутнік-Сіверський О.Б., Економіка інтелектуальної власності: Підручник. — К.: ДІВ, 2008. — 408 с.
102. Цибульов, П.М. Введення до інтелектуальної власності / Навчальний посібник. — К.: «Держ. інст. інтел. власн.», 2008. — 124 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

БД — база даних
ВОІВ — Всесвітня організація інтелектуальної власності
ГК — Господарський кодекс
ДКР — дослідно-конструкторська робота
ДПБ — державна патентна бібліотека
ЄАПВ — Євразійське патентне відомство
ЄПВ — Європейське патентне відомство
ЄС — Європейський Союз
ІДС — інформаційно-довідкові системи
ІМС — інтегральна мікросхема
КК — Кримінальний кодекс
КМ — Кабінет міністрів
МКТП — міжнародна класифікація товарів і послуг
МПК — міжнародна патентна класифікація
НДДРК — науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота
НДР — науково-дослідна робота
НПК — національна патентна класифікація
ОГД — об'єкт господарської діяльності
ПІБ — Патентно-інформаційна база
СНД — Співдружність незалежних держав
СОТ — Світова організація торгівлі
ТНК — транснаціональна корпорація
ФГК — фонд громадського користування
ЦК — Цивільний кодекс
TRIPS — Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності
UPOV — Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин

Навчальне видання

**Чістякова Ірина Миколаївна
Кривдіна Інна Борисівна
Буряк Дмитро Володимирович
Кубко Валентина Петрівна
Гегечкорі Олександр Вахтангович
Татакі Дмитро Дмитрович
Татакі Олена Олегівна
Чернов Тимофій Олегович**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО

навчальний посібник

Керівник видавничих проєктів Ю.В. Піча

Підписано до друку 01.12.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. 15,5. Обл.-вид. арк 16,55.

**Видавництво «Каравела»,
просп. Рокосовського, 8а, м. Київ, 04201, Україна.
Тел. (044) 592-39-36. Е-mail: caravela@ukr.net**

www.caravela.kiev.ua

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції:
ДК №2035 від 16.12.2004 р.